

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE FİNANSMAN ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PAZARLAMA TEZLİ YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

İKİ EKONOMİK REFORM: ÇİN 2025 VE TÜRKİYE 2023

HAZIRLAYAN
HELİN YÜCE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. DOĞAN YAŞAR AYHAN

ANKARA – 2023

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 31 /01 / 2023

Öğrencinin Adı, Soyadı: Helin YÜCE

Öğrencinin Numarası: 22010269

Anabilim Dalı: Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalı

Programı: Uluslararası Ticaret ve Pazarlama Yüksek Lisans Programı

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Prof. Dr. Doğan Yaşar AYHAN

Tez Başlığı: İki Ekonomik Reform: Çin 2025 ve Türkiye 2023

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 95 sayfalık kısmına ilişkin, 31 / 01 / 2023 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %6'dır. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası

ONAY

Tarih: 31 / 01 / 2023

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

Prof. Dr. Doğan Yaşar AYHAN

TEŞEKKÜR

Başta bu çalışmanın her sayfasında emeği bulunan ve çalışmaya cömertçe destek veren, her daim çalışkan ve iş bitirici, örnek aldığım hocam, değerli danışmanım Prof. Dr. Doğan Yaşar AYHAN'a, çalışma için kıymetli bilgiler paylaştan ve desteklerini esirgemeyen sayın Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ'e ve savunmamda jürilik yapan aynı zamanda çalışmaya destekte bulunan saygıdeğer Dr. Öğr. Üyesi Ömer YURTSEVEN'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Beni her koşulda destekleyen canım babam Eyyup YÜCE'ye ve canım annem Ayşe YÜCE'ye, biricik abim Mustafa'ya, lisans döneminden beri desteğini esirgemeyen canım arkadaşım Gülin UZUNCAN TANCAN'a, her daim yanımda olan ve beni her zaman destekleyen biricik Zeynep SEZEN'e, lisanstan beri her zaman ve her konuda yardımda bulunan canım hocam Gülay Erol BOYACI'ya, İrlanda'da tez çalışmamı yürütmek üzere beni motive eden arkadaşlarıma ve son olarak Ercü'ye teşekkür ederim.

ÖZET

Helin YÜCE, İki Ekonomik Reform: Çin 2025 ve Türkiye 2023, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Pazarlama, Yüksek Lisans Programı, 2023

Bu çalışmada, “Made in China 2025” ve “2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı” raporları incelenerek, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ekonomi ve dış ticaret alanlarında hedefledikleri planların ve uygulamaların karşılaştırılması amaçlanmıştır. Çalışmada öncelikle kalkınma kavramından ve Çin ile Türkiye’nin dış açılma sonrası süreçlerinden bahsedilmiştir. Bu çerçevede “Made in China 2025” ve “2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı” hedefleri açıklanmış ve ayrıca Çin’in ve Türkiye’nin kalkınma planlarından da bahsedilmiştir. Çalışmada grafik ve tablolar eşliğinde her iki ülkenin hedeflerine dair gerçekleştirdikleri veriler verilerek Çin ve Türkiye’nin gerçekleştirmek istedikleri ve gerçekleştirdikleri hedeflerin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Türkiye’ye ait veriler için 2012-2013 ile 2021 yılları, Çin’e ait veriler için ise 2015 ve 2021 yılları arası alınmıştır. Çalışmanın sonucunda Çin, inovasyon ve dijitalleşme alanlarında birçok atılım gerçekleştirdiği ancak çevre konusunda belirlediği hedefleri gerçekleştiremediği görülmüştür. Türkiye ise birtakım teknolojik atılımlar gerçekleştirmiştir ancak ihracat ve büyüme alanlarında belirlediği hedeflere ulaşamamıştır.

Anahtar sözcükler: Kalkınma, Çin, İnovasyon, Made in China 2025, 2023 Türkiye İhracat Stratejisi

ABSTRACT

Helin YÜCE, Two Economic Reforms: China 2025 and Türkiye 2023, Başkent University, Institute of Social Sciences, Master Program of International Trade and Marketing with Thesis, 2023

In this study, it is aimed to compare the plans and practices targeted by the People's Republic of China and the Republic of Türkiye in the fields of economy and foreign trade by examining the "Made in China 2025" and "2023 Türkiye Export Strategy and Action Plan" reports. In the study, first of all, the concept of development and the post-opening processes of China and Türkiye are mentioned. In this context, the targets of “Made in China 2025” and “2023 Türkiye Export Strategy and Action Plan” were announced, and the development plans of China and Türkiye were also mentioned. In the study, a comparative analysis of the goals that China and Türkiye want to achieve and the goals they have achieved has been made by giving the data about the goals of both countries, accompanied by graphics and tables. For data on Türkiye, the years 2012-2013 and 2021 were taken, and for data on China, the years between 2015 and 2021. As a result of the study, it was seen that China has made many breakthroughs in the fields of innovation and digitalization, but has not achieved the goals it has set for the environment. On the other hand, Türkiye has made some technological breakthroughs, but has not achieved the goals it has set in the areas of export and growth.

Keywords: Development, China, Innovation, Made in China 2025, 2023 Turkish Export Strategy

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ.....	1
1. ÇİN ve TÜRKİYE’NİN DIŞA AÇILMA HAREKETLERİ	4
1.1. Kalkınma Kavramı ile Çin ve Türkiye’nin Kalkınma Planları	4
1.1.1.Kalkınma Kavramı	4
1.1.2.Çin ve Türkiye’de Planlı Kalkınma Dönemleri	6
1.2. Çin’in İlk Planlı Kalkınma Çabaları ve Sonrası Gelişmeler	9
1.2.1. Piyasa Ekonomisine Geçişte İlk Dönem ve Dışa Açılma Politikaları	12
1.2.2. Tiananmen Meydanı Olayları ile Duraklama Dönemi ve Sonrası	15
1.3. Türkiye’nin Dışa Açılmada 24 Ocak Kararları ve 2000-2001 Krizi	17
1.3.1. 24 Ocak 1980 Kararları ve Sonrası	20
1.3.2. 2000- 2001 Krizi ve Sonrası.....	23
2. ÇİN’İN “MADE IN CHINA 2025” HEDEFLERİ VE DIŞ TİCARETE YÖNELİK PLANLAMA VE UYGULAMALARI.....	27
2.1. Çin’in Made in China 2025 Hedefleri ve Reform Paketleri	27
2.1.1. Çin’in Made in China 2025 Hedefleri Doğrultusunda 2025 Yılına Kadar Belirlediği Amaçlar	30
2.1.2. Made in China 2025 Stratejik Hedef ve Öncelikleri	31
2.2. Hedefler Çerçevesinde Çin’in Mevcut Durumu	34

2.3. Made in China 2025 Stratejik Hedef ve Önceliklerin Gerçekleştirilme Durumu.....	35
2.3.1. İnovasyon.....	35
2.3.2. Kalite.....	40
2.3.3. Dijital Endüstri	43
2.3.4. Çevresel Koruma	46
3. TÜRKİYE’NİN “100. YIL” 2023 HEDEFLERİ VE DIŞ TİCARETE YÖNELİK PLANLAMA VE UYGULAMALARI.....	50
3.1. Türkiye’nin 2023 Hedefleri ve Reform Paketleri İçeriğinin İncelenmesi	50
3.2. Hedefler Çerçevesinde Türkiye’nin Mevcut Durumu	52
3.3. Türkiye’nin 2023 Hedef ve Önceliklerinin Gerçekleştirilme Durumu	57
3.3.1. İhracat.....	57
3.3.2. Teknoloji.....	62
3.3.3. Yatırım- Altyapı.....	66
3.3.4. Çevre	68
4. ÇİN 2025 ile TÜRKİYE 2023 HEDEF VE UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	71
4.1. Temel Göstergeler.....	71
4.2. İnovasyon ve Dijitalleşme	83
4.3. Çevre.....	85
SONUÇ	90
KAYNAKLAR.....	96

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1: Çin'in Kalkınma Planları.....	7
Tablo 2: Türkiye'nin Kalkınma Planları.....	8
Tablo 3: Çin, Ekonomik Kalkınma Politikalarını Etkileyen Olayların Kronolojisi	10
Tablo 4: Dışa Açılma Sonrası Türkiye'de Yaşanan Önemli Olayların Kronolojisi	19
Tablo 5: Türkiye'nin 1980 ile 1989 yılları arasındaki Dış Ticaret Değerleri (bin dolar)	21
Tablo 6: Made in China 2025 Ana Hedefleri ve Ulaşılmak İstenilen % Sonuçları	32
Tablo 7: Çin'in 2015-2021 GSYH Büyüme Oranı	34
Tablo 8: Çin'in 2015-2021 Arası Küresel İnovasyon Endeks Sıralaması	37
Tablo 9: Çin'in Ar-Ge harcamasının GSYH'ye hedeflenen ve gerçekleşen oranları.....	39
Tablo 10: Çin'in Sanayi Katma Değeri (GSYH'nın yüzdesi)	42
Tablo 11: Çin'deki Yıllık Emek Verimliliği Artışı.....	42
Tablo 12: Çin'in Sabit Ulusal Fiyatlarda Toplam Faktör Verimliliği	43
Tablo 13: Çin'in Yıllık CO ₂ Emisyonu (milyar ton) (Fosil yakıt ve karbondioksit emisyonları, üretime dayalı emisyon dahil değildir).....	47
Tablo 14: Çin'in Kişi Başına CO ₂ Emisyonu (t) (Fosil yakıt ve karbondioksit emisyonları, arazi kullanım değişikliği dahil değildir).....	48
Tablo 15: Çin'in Su Tüketimi (metreküp)	49
Tablo 16: Türkiye'nin 10 ve 11. Kalkınma Planı Hedefleri	51
Tablo 17: Türkiye'nin 2013-2021 GSYH Büyüme Oranı	53
Tablo 18: Türkiye'nin 2013-2021 yılları arası GSYH (milyar dolar)	53
Tablo 19: Türkiye'nin 2012-2021 yılları arasında dünya ekonomisi sıralamasındaki yeri	54
Tablo 20: Türkiye'nin Enflasyon Oranı, Ortalama Tüketici Fiyatlarındaki Değişim (Yıllık %).....	56
Tablo 21: Türkiye'nin hedeflediği ve gerçekleşen ihracat rakamları (milyar dolar).....	57
Tablo 22: Türkiye'nin hedeflediği yıllık ihracat artış oranları (%)	58
Tablo 23: Türkiye'nin Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi Ürünlerinin İhracat Oranları..	60
Tablo 24: Türkiye'nin 2013, 2019, 2020 ve 2021 yıllarındaki Turizm Geliri ve Turist Sayısı.....	61
Tablo 25: Ulus Marka Sıralaması	62
Tablo 26: Türkiye'nin Dijital Rekabet Sıralaması.....	63
Tablo 27: Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarının GSYH'deki payı (%).....	63

Tablo 28: Türkiye'nin 2012-2020 Yılları Arası Ar-Ge harcamaları (TL).....	64
Tablo 29: Türkiye'nin İnternet Penetrasyonu (Toplam Nüfusa Oranı, %).....	65
Tablo 30: Türkiye'de İnternet Kullanıcı Sayısı (Milyon).....	66
Tablo 31: Türkiye'nin 2011 ve 2022 yılları arasındaki Küresel İnovasyon Endeks Sıralaması.....	67
Tablo 32: Türkiye'nin Yıllık CO ₂ Emisyonu (Milyon ton) (Fosil yakıt ve karbondioksit emisyonları, arazi kullanım değişikliği dahil değildir).....	69
Tablo 33: Türkiye'nin Kişi Başına CO ₂ Emisyonu (ton) (Fosil yakıt ve karbondioksit emisyonları, arazi kullanım değişikliği dahil değildir).....	69
Tablo 34: Kişi Başına Gayrisafı Yurtiçi Hasıla, Cari Fiyatlar (dolar).....	74
Tablo 35: Çin'in ve Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarının GSYH'deki payı (%).....	80
Tablo 36: Çin ve Türkiye'nin Temel Hedefleri ve Gerçekleştirdikleri	81
Tablo 37: Çin ve Türkiye'nin İnovasyon ve Dijitalleşme Alanındaki Mevcut Durumları	83
Tablo 38: Çin ve Türkiye'nin CO ₂ Emisyon Hedefleri ve Mevcut Durumları	88

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1: Çin'in Küresel Rekabet Edilebilirlik düzeyi (%).....	41
Şekil 2: Çin'de İnternet Kullanan Kişi Sayısı (Milyon)	45
Şekil 3: Çin'de internet kullanan bireyler (Nüfusun yüzdesi)	45
Şekil 4: Türkiye'nin Enflasyon Oranı, Ortalama Tüketici Fiyatlarındaki Değişim (Yıllık %).....	55
Şekil 5: Türkiye'nin Dünya Ekonomisindeki Payı	56
Şekil 6: 2013 Yılı Sektörlere Göre İhracat Oranı	59
Şekil 7: 2021 Yılı Sektörlere Göre İhracat Oranı	59
Şekil 9: Çin ve Türkiye'nin 2012- 2021 yılları arası Gayrisafi Yurtiçi Hasılası (milyon dolar)	72
Şekil 10: Çin ve Türkiye'nin 2013-2021 Yılları Arası GSYH Oranları	72
Şekil 11: 2013-2022 yılları arası Dolar/ Türk Lirası Kuru	75
Şekil 12: Dünya, Çin ve Türkiye'nin Enflasyon Oranları, Ortalama Tüketici Fiyatlarındaki Değişim (Yıllık %)	76
Şekil 13: Çin'in ve Türkiye'nin İşsizlik Oranı.....	77
Şekil 14: Çin ve Türkiye'nin 2012- 2021 Yılları Arası İhracatı (milyar dolar).....	78

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Ar-Ge: Araştırma ve Geliştirme

BDS: Beidou Navigasyon Uydu Sistemi

CO₂: Karbondioksit

ÇKP: Çin Komünist Partisi

ÇKPMK: Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

GEGP: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

GFC: Global Financial Crisis

GSYH: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

G20: Group of 20

ICBC: Industrial and Commercial Bank of China

IMF: International Money Fund

İHA: İnsansız Hava Aracı

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüs

KOBİ: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

RMB: Renminbi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TİM: Türkiye İhracatçılar Meclisi

TL: Türk Lirası

TUSAŞ: Türk Havacılık ve Uzay Sanayii AŞ.

TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi

UNGC: United Nations Global Compact

WIPO: World Intellectual Property Organization

GİRİŞ

Dünyada dış ticarete serbestleşme yoluyla ülkeler ve çok uluslu firmalar küresel ekonomide, ticarete ve sanayide söz sahibi olmak istemektedir. Bu rekabetçi durum ülkeleri, üretim sektöründe gelişim ve inovasyon gerçekleştirmeye teşvik etmiştir. Verimlilik ve inovasyon küresel ekonomide önemli rekabetçi unsurlardır. Sürdürülebilir bir iktisadi büyümeyi başaran ve sınırlı kaynaklarını etkin bir şekilde kullanabilen gelişmiş ülkeler ile bu rekabet ortamında başarılı olmak isteyen gelişmekte olan ülkeler çeşitli planlar ile kalkınmayı sağlamayı amaçlamaktadır.

2000’li yıllara doğru küresel ekonomi sıralamasında Batılı devletler başlarda bulunurken günümüzde bu sıralamada gelişmekte olan ülkeler de yer almaya başlamıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası, başta Almanya olmak üzere önce Japonya ve Güney Kore dünya ekonomisinde söz sahibi küresel güçler arasına katılmış, 2000’li yıllar sonrası Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkeler de küresel sahnede kendilerinden söz ettiren ve rol oynayan ülkeler olmaya başlamışlardır. Söz gelimi II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye ve Güney Kore, benzer ekonomik niteliklerle, kalkınmalarını gerçekleştirme çabaları sergilemeye başlayan, bu çerçevede dış ticarete yönelik ithal ikamesi politikaları ile ulusal sanayilerini dış rekabete karşı korumak ve geliştirmek isteyen iki ülke konumundadır (Çapoğlu, 1992).

Güney Kore, 70’li ve 80’li yıllara kadar uyguladığı sıkı politikalar sonucu ülke içi sanayi gelişmesini hızlı bir şekilde uluslararası rekabetçi konuma getirebilmiş, ithal ikameci politikalar yerine, dışa açık serbest dış ticaret politikalarına geçmiş, 2000’li yıllara doğru da dünya ekonomik sistemine ve küresel rekabetçi yapıya entegrasyon sağlayacak çabalar sergilemesini bilmiş ve başarılı olmuştur. Güney Kore’nin bu başarısının arkasında 80’li 90’lı yıllarda eğitim, teknoloji ve Ar-Ge’ye yaptığı yatırımlar ile küresel rekabetçi endüstriler oluşturmaya yönelik ülke yönetimince verilen destek ve teşvikler önemli rol oynamıştır (Çapoğlu,1992)

Türkiye ise ithal ikameci politikasını 1980 yılında 24 Ocak Kararları ile terk etmiş ve dışa açık bir ekonomik politikaya geçiş yapmıştır. Bu politika geçişinin altında ihracat ve tasarrufların artması, enflasyonun kontrol altına alınması amaçları yer almaktadır. Türkiye'nin dış ticaret hacmi büyümüş ancak dış kaynaklara bağımlılık, ekonominin dış şoklara karşı kırılganlığı artmıştır. Bunların yanı sıra 12 Eylül 1980 Darbe Rejimi ile 1990 yılı ve sonrasında meydana gelen krizler sonucunda Türkiye, 2001 yılında IMF gözetimi ile “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”nı uygulamaya koyarak yapısal problemlerini çözmeyi amaçlamıştır. Bu program sonrası Türkiye’de ekonomi açısından bir güven ortamı oluşmuştur, ancak enflasyon, cari açık, işsizlik gibi sorunlar var olmaya devam etmiştir. 2011 yılında dönemin Ekonomi Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı ve Türkiye İhracatçılar Meclisi tarafından “2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı” hazırlanmış ve 2012 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye öncelikle 2023 yılı için 500 milyar dolar ihracata ulaşmayı hedeflemiştir. Ancak bu hedef 11. Kalkınma Planı (2019-2023) ile 226,6 milyar dolar olarak revize edilmiştir. Türkiye’nin ihracat hedefi dışında, enflasyon ve işsizlik oranını düşürme, GSYH ve kişi başı GSYH’yi artırma gibi hedefleri de mevcuttur. Bu çalışmada sınırlı zaman, kaynak ve imkanlar ölçüsünde hedefleri gerçekleştirme durumu sayısal veriler ve istatistikler ile incelenmiştir.

Çin, fakir bir ülke iken; günümüzde dünyanın ikinci en büyük ekonomisine sahip ülke konumuna gelmeyi başarmıştır. Bu başarının temelinde Çin’in 1978 yılında aldığı dışa açılma kararı yer almaktadır. Dışa açılma kararlarının ardından nüfusunun büyüklüğünün doğurduğu büyük pazar, devletin sunduğu teşvikler ve Dünya Ticaret Örgütü’ne üye olması, Çin’i yabancı yatırımcılar için cezbedici kılmış ve bu durum Çin’e döviz girişi ile teknoloji aktarımı sağlamıştır. Böylece Çin büyük bir imalat sanayisine sahip, dünyanın en çok ihracat gerçekleştiren ülkesi olmuştur. 2015 yılında, Çin Devlet Konseyi imalat sanayisindeki eksikleri telafi etmek amacıyla üç aşamalı bir plan raporu sunmuştur. “Made in China 2025” Raporu 2025 yılında Çin’in üretim devi olmasını, 2035 yılında dünyanın en güçlü imalat sanayi ülkeleri arasında yer almasını ve 2049 yılında da dünya imalat güçleri arasında ön safhada yer almasını, hatta ilk ülke olmasını amaçlamaktadır.

Çin’in 2015 yılında belirlediği 2025 yılı hedefi süreç olarak Türkiye ile benzer dönemlere rastlamıştır. Genel olarak doğrudan aynı hedeflere sahip olmasalar da her iki ülkenin bu hedefleri ile uygulamalarının karşılaştırılarak başarılı olma durumları değerlendirilmiş, bu süreç içerisinde hedeflerini gerçekleştirmede etkili olan faktörler ile

ulaşılan büyüme, ihracat, enflasyon oranları, vb. temel makroekonomik göstergelerin karşılaştırılarak somut bilgilere ulaşma düşüncesi, bu tez çalışmasının hareket noktasını oluşturmuştur.

Türkiye imalat sanayisini büyötmeyi hedeflerken, Çin sahip olduğu büyük imalat sanayisindeki eksikleri tamamlayarak en güçlü imalat sanayilerinden biri olmayı amaçlamaktadır. Bu açıdan Çin'in bu hedefe doğru ilerlerken attığı doğru adımları inceleyerek Türkiye'nin hedeflerini gerçekleştirme yolunda Çin 2015'in hedef, politika ve atılımlarını dikkate alarak, kendi mevcut imkan ve konumu çerçevesinde neleri örnek alabileceğini somut bir şekilde belirlemek, başka bir deyişle Türkiye 2023 hedeflerini gerçekleştirme yolunda Çin'in büyümesini örnek alabilir mi sorularına cevap vermek, bu tez çalışmasının temel amacı olarak belirlenmiştir. Bu temel amaç doğrultusunda Çin 2025 ile Türkiye 2023 hedef ve gerçekleştirilen atılımların karşılaştırılması, her iki ülkenin başardıkları ve başaramadıklarının nedenleriyle ortaya konulması çalışılacaktır.

Çalışmanın Birinci Bölümü'nde Kalkınma ve Planlı Kalkınma kavramlarına kısaca değinilerek Çin ve Türkiye'nin ilk dışa açılma çabaları ve gelişmelerinden bahsedilmiştir. Çalışmanın İkinci Bölümü'nde Çin'in "Made in China 2025" hedefleri ayrıntılı ele alınmıştır. Çin'in hedeflerinde belirlediği temel alanlar ile gerçekleştirdiği gelişimlerin yanı sıra bu süreçte yaptığı atılımlar da ortaya konulmuştur. Çalışmanın Üçüncü Bölümü'nde Türkiye'nin 2023 hedefleri ile bu hedefler doğrultusunda gerçekleştirdiklerine ve teknolojik atılımlarına değinilmiştir. Çalışmanın Dördüncü Bölümü'nde ise Çin ve Türkiye'nin hedeflerinde benzer yönleri ile ulaştıkları sonuçların karşılaştırılması gerçekleştirilmiştir.

Tezin sonuç kısmında ise her iki ülkenin mevcut durumunun ve hedeflerini gerçekleştirme sürecinin değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Çalışmada genel olarak ikinci el kaynakların yanı sıra The World Bank, OECD ve IMF gibi uluslararası kuruluşların araştırma raporları ve istatistiklerinden de yararlanılmıştır. Ayrıca Çin ile ilgili bazı veriler ve "Made in China 2025" raporu Çince yayımlanmış olduğu için anılan raporun temin edilmesi zor olmuştur. Bu metinlerden bazıları Çince'den İngilizce'ye çevrilmiş ve böylece kullanılabilir kılınmıştır.

1. ÇİN ve TÜRKİYE’NİN DIŞA AÇILMA HAREKETLERİ

1.1. Kalkınma Kavramı ile Çin ve Türkiye’nin Kalkınma Planları

İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen koşullar altında kalkınma kavramı ortaya çıkmıştır (Çelik & Çetiner, 2019, s. 123). 1950’li yıllarda sadece ekonomik büyüme hedeflerine ulaşmak yeterli gelmemekle beraber bu büyümenin insanların yaşamına da etki etme ihtiyacı doğmuştur (Todaro & Smith, 2011). Bu durum kalkınma kavramının yeniden tanımlanmasına sebep olmuştur. Dudley Seers (1969), kalkınmanın bir ülkenin yoksulluk, eşitsizlik ve işsizliğin azalması veya ortadan kaldırılmasıyla karşılaştığı zaman olduğunu öne sürmektedir. Planlı kalkınma ise, tüm ülkeler tarafından ekonomi odaklı sorunları çözmek ve hedefler oluşturmak amacıyla gerçekleştirilmektedir (Erdoğan, 2020, s. 255).

Çin ve Türkiye 50’li ve 60’lı yıllardan itibaren beş yıllık kalkınma planları oluşturmuşlardır. Çin’in 2025 hedefleri ile Türkiye’nin 2023 hedefleri beş yıllık kalkınma planlarından daha uzun solukludur. Ancak Çin’in 2025 hedeflerinden 13. Kalkınma Planı (2016-2020) ve 14. Kalkınma Planı’nda (2021-2025) bahsedilmiştir. Türkiye’nin 2023 yılı hedefleri ise 10. Kalkınma Planı (2014-2018) ve 11. Kalkınma Planı’nda (2019-2023) vurgulanmıştır.

1.1.1. Kalkınma Kavramı

Çok boyutlu bir süreç olgusu olan kalkınma kavramı, 1950’li yıllar sonrasında anlam ve içerik yönlü sürekli tartışılmış ve fikir ayrılıklarına sebep olmuştur. Günümüzde ise tanım açısından kavram karmaşası hala sürmektedir. İngilizce “development” sözcüğünden Türkçe’ye geçen ve karşılığı “kalkınma, gelişme” olan bir kelimedir. OECD’ye (2022) göre ise kalkınma değişim ve gelişim ile ilişkilidir. Günümüzde ise kalkınma, bir ülkenin büyümesini sayısal verilerle ifade edilmesinden daha fazlasıdır.

Kalkınma olgusunun, 1970’li yıllarda sadece büyüme ile tanımlanması yetersiz kalmıştır. Kalkınmadan bahsedebilmek için bir ülkenin sahip olduğu GSYH’deki artışın yanı sıra o ülkedeki toplumun sahip olduğu yaşam standartları da göz önünde bulundurulmaya başlanmıştır. Başka bir ifade ile kalkınma hem GSYH’deki hem de toplum refahındaki artışlar ile tanımlanmıştır (Kutlutürk, 2022).

1980’li yıllarla birlikte kalkınma olgusu özgürlük, gelir eşitliği, verimlilik gibi kavramsal eklemelere maruz kalmıştır (Turhan, 2020). Böylece kalkınma, ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal, beşeri ve kültürel alanlarda da gelişmişliğin tanımı olmuştur (Çelik & Çetiner, 2019). Todaro ve Smith’e (2011) göre kalkınma, tüm insanların yaşam kalitesi ile özgürlük, geçim seviyesi, öz benlik gibi becerilerini arttırma sürecidir. Birleşmiş Milletler (1997) için kalkınma; demokrasi, tüm insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı, toplumun tüm kesimlerine şeffaf ve hesap verebilir yönetim ve sivil toplumun etkin katılımı, sosyal ve insan merkezli sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesini sağlayan gerekli ve önemli parçalardır. Ayrıca barış ve güvenliğin olmadığı bir ortamda kalkınmanın sağlanması olası değildir. Çünkü aşırı askeri harcama, silah ticareti ve üretimi gibi güvenlik harcamaları kalkınma beklentilerini olumsuz etkilemektedir (United Nations General Assembly, 1997).

Her ülkenin farklı dinamiklerinin olması ülkelerin kalkınma aşamalarının farklı olmasına sebep olmaktadır (Kutlutürk, 2022). Genel bir yaklaşım çerçevesinde Oakley ve Garforth’e göre (1985), kalkınma süreci ekonomik, sosyal ve insani kalkınma olarak üçe ayrılmaktadır.

Ekonomik Kalkınma: İnsan yaşamı için gerekli mal ve hizmetleri üretecek toplumun ekonomik ya da üretkenlik açısından geliştirilmesidir (Oakley & Garforth, 1985). Ekonomik kalkınmayı gerçekleştiren gelişmiş ülkelerde yaşayan halk, yüksek bir yaşam kalitesi ve refaha sahiptir (Şaşmaz & Yayla, 2018).

Dünya Bankası açısından ekonomik kalkınmanın birleşenleri şunlardır:

- Kendi kendini sürdürebilen bir büyüme,
- Üretim modellerinde yapısal değişiklik,
- Teknoloji varlığında artış,
- Sosyal politik ve kurumsal açıdan modernizasyon,
- İnsanların yaşam şartlarının iyileşmesi (Adelman, 2000).

Sosyal Kalkınma: Sağlık, eğitim gibi hizmetlerinin sağlanarak toplumun sosyal yaşam açısından geliştirilmesidir (Oakley & Garforth, 1985). 1980’li yıllar itibari ile kalkınma sadece iktisadi büyüme oranındaki dikkate değer artıştan ziyade alt düzey gelire sahip hane halkının okuryazarlık, sağlık, beslenme, bebek ölüm oranının azalması gibi

yaşam koşullarında iyileşmenin olması ve mal ve hizmete erişim kolaylığı ile de bağlantılıdır (Turhan, 2020)

İnsani Kalkınma: Toplumun şekillenip kalkınmasında yapıcı bir rol oynamak amacı ile hem bireysel hem toplumsal açıdan gelişimdir (Oakley & Garforth, 1985). 2000’li yıllarla birlikte, uluslararası ticaret, yabancı yatırımcılar, tasarruf gibi kavramlar ile kalkınma kavramı yeni bir boyut kazanmıştır (Turhan, 2020). Böylece toplumun iyi bir yaşam standardı için gerekli olan kaynaklara erişim kolaylığı kalkınmanın ölçütleri içerisinde yer almıştır. BM’nin tanımına göre ise insani kalkınma, yaşam ömründe artış, eğitim, insancıl bir yaşam ile birlikte insan hakları ve siyasi özgürlüğe sahip olmaktır. Bu konuda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP, 2022), her yıl İnsani Gelişme Raporu hazırlayıp dünya kamuoyuna sunmaktadır.

1.1.2. Çin ve Türkiye’de Planlı Kalkınma Dönemleri

Çok yanlı bir kavram olan planlama, bir amacı gerçekleştirmek için, bu süreçte gerekli olan faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde belirlenen ve alınan tedbirler ile bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde sahip olunan sınırlı kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasıdır (Çetin, 1975). Ekonomik planlama, ekonomi alanında hükümetin önemli kararlar vermesi ve bu kararlar ile girişimde bulunmasıdır (Krueger, 1999).

Çetin’e (1975) göre özellikle hızlı ekonomik büyüme gösteren gelişmekte olan ülkeler, ekonomik planlama uygulamaya uygundur. Çünkü gelişmiş ülkelerin sahip oldukları bir kalkınma durumu mevcuttur ve kaynaklarını verimli kullanmaktadırlar. Hızlı ekonomik büyüme gösteren gelişmekte olan ülkeler ise sahip oldukları ekonomik, sosyal ve toplumsal yapılarını ve mevcut kaynaklarını öncelikle ekonomik kalkınma ve gelişme yolunda verimli kullanabilmek için ekonomik planlamaya ihtiyaç duymaktadırlar.

Planlı kalkınma, bir ülkenin, belirli bir ekonomik kalkınma amacını gerçekleştirerek mevcut problemleri ortadan kaldırma ve ülkeye yatırım yapmak isteyen yatırımcılara güven ortamı oluşturma amacını gerçekleştirmektir (Erdoğan, 2020). Çetin’e (1975) göre planlı kalkınma bir ekonomik planlamadır.

Her toplum değişime açıktır, bazı ölkeler sahip oldukları imkân ve kaynaklarını verimli kullanarak ekonomik, toplumsal ve sosyal açıdan kalkınmayı gerçekleştirmişlerdir. Bazı ölkeler ise ekonomik büyümeyi hızla sürdürür iken henüz gelişmiş ölkelerin statüsüne ulaşamamıştır. Özellikle gelişmekte olan ölkeler sahip oldukları kaynakları verimli bir şekilde kullanarak ekonomik büyümeye ek olarak kalkınmayı gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Hızla büyüyen bir ekonomiye sahip olan Çin, 1953 yılından itibaren beş yıllık kalkınma planları yapmaktadır. Kalkınma planları ile birlikte hızlı bir iktisadi büyümenin yanı sıra kurumsal finansman, endüstriyel büyüme ve insanların yaşam kalitesinin artırılması gibi hedefler belirlemektedir. Tablo 1’de 1953 yılından itibaren mevcut olan 14 kalkınma planı ve kapsadığı yıllar yer almaktadır.

Tablo 1: Çin’in Kalkınma Planları

Yıllar	Kalkınma Planları
1953-1957	Birinci Plan
1958-1962	İkinci Plan
1966-1970	Üçüncü Plan
1971-1974	Dördüncü Plan
1976-1980	Beşinci Plan
1981-1985	Altıncı Plan
1986-1990	Yedinci Plan
1991-1995	Sekizinci Plan
1996-2000	Dokuzuncu Plan
2001-2005	Onuncu Plan
2006-2010	On Birinci Plan
2011-2015	On İkinci Plan
2016-2020	On Üçüncü Plan
2021-2025	On Dördüncü Plan

Kaynak: (China Internet Information Center, 2022)

Mao’nun ölümü sonrası 1978 yılında lider olan Deng Xiaoping’den itibaren ülkenin gelişmesi ve büyümesi için çeşitli kararlar alınmıştır. Deng Xiaoping’den itibaren geçen

sürede dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin, 2015 yılında Çin Devlet Konseyi parti sekreteri Li Keqiang tarafından yayınlanan “Made in China 2025” planları 2025 yılına ait hedefler belirlemiştir. Bu plan, on üç ve on dördüncü beş yıllık kalkınma planları ile aynı döneme denk gelmektedir.

Türkiye ise 1963 yılından beri beş yıllık kalkınma planları yapmaktadır. Tablo 2’de sahip olduğu 11 kalkınma planı ve kapsadığı yıllar yer almaktadır. Bu beş yıllık kalkınma planlarından dokuz, on ve on birincisi 2011 yılında duyurulan “Türkiye 2023” hedefleri ile aynı dönemlere denk gelmektedir.

Tablo 2: Türkiye’nin Kalkınma Planları

Yıllar	Kalkınma Planları
1963-1967	Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
1968-1972	İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
1973-1977	Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
1979-1983	Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
1985-1989	Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
1990-1994	Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı
1996-2000	Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
2001-2005	Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
2007-2013	Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı
2014-2018	Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı
2019-2023	On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Kaynak: (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022)

12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar gerçekleşen kalkınma planlarındaki hedefler ve odak noktası ekonomide sanayi sektörünün payını arttırarak dengeli bir büyüme gerçekleştirmektir. Darbe sonrası süreçten 2002 yılına kadar Türkiye’de siyasi ve ekonomik krizler meydana gelmiştir. Bu süreçte Türkiye’nin dışa açılma kararları sonrası liberal politikalar izlenerek dışa bağılılığı azaltmayı ve toplumun yaşam kalitesini düşürmeden kalkınmayı gerçekleştirmeye odaklanılmıştır. Bunun yanı sıra dokuzuncu ve onuncu kalkınma planları ile sosyal refaha da odaklanılmıştır (Çelik & Çetiner, 2019). Sonuç olarak

“Türkiye’de beş yıllık kalkınma planlarının yaşama geçirilmesi bugüne değin pek çok defa sekteye uğrasa da devletin ya da siyasi iktidarların kamu yönetimi alanındaki hedeflerini ortaya koyması açısından oldukça önemli olmuştur” (Kutlu, Seviç, & Kahraman, 2018)

1.2. Çin’in İlk Planlı Kalkınma Çabaları ve Sonrası Gelişmeler

Günümüzde Amerika’dan sonra dünyanın en büyük ekonomisine sahip olan Çin, sanayi devrimi sonrasında 70’li yıllara kadar fakir ve Batılı devletlerin gerisinde kalmış bir ülke idi. Ancak 1978 yılında alınan reform ve dışa açılma kararları ülkenin kaderini değiştirmiş ve şu anki büyük üretim endüstrisinin temelini oluşturmuştur (Strategic Plan of "Made in China 2025" and Its Implementation, 2018).

1978 dışa açılma döneminden önce, 1 Ekim 1949’da Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurucusu ve ölümüne kadar ülkeyi yöneten Mao Zedung, işçi-köylü sınıfına yoğunlaşarak kırsal nüfusun kalkınmasına dayalı bir ekonomik büyüme sağlamak istemiştir. Çin, Mao döneminde, tarım ve ekonominin temeli oluşturulmuş (Tisdell, 2009), istikrarlı ve kendine yeten bir ülke idi. Ancak her ne kadar kendi kendine yetse ve istikrarı sağlasa da yaşam koşulları ve büyüme gibi sorunlara sahip; fakir, işsizlikle boğuşan, kalitesiz ürünler üreten ve bununla birlikte düşük verimli üretimler yapan bir ülke konumunda idi. Ekonomik büyüme ile uygulanan merkezi planlı ekonomi, Gökdemir ve Mor (2005)’ e göre halkın kıtlık yaşamasına sebep olmuş ve zamanla kültür devrimine halkın desteği giderek azalmıştır akt. (Saray & Gökdemir, 2007). Bu yüzden Deng Xiaoping, reformlar ile Çin’de ekonomik fayda sağlamak ve yoksulluğu azaltıp yaşam koşullarını iyileştirmek istemiştir. Mao Zedung’tan sonra ülkenin fiili devlet başkanı olan Deng Xiaoping, ekonomide istikrarlı büyümeyi ve piyasalara yer verilmesi gerektiğini savunan bir politikacı idi. Bu nedenle Mao’nun ölümünden iki yıl sonra Çin Komünist Partisi’nin aldığı karar, merkezi politika ve uygulamalardan ziyade ekonomik kalkınmaya odaklanmak olmuştur (Külünk, 2021). Böylece “Çin küresel ekonomiye entegre olma yolunda ilk adımlarını atmıştır” (Yurdakul, 2019, s. 41).

Reformlar önce kırsal alanlardan başlayarak adım adım ilerlemiş, daha sonra kentsel alanlara ve nihayetinde tüm ekonomiyi kapsayacak şekilde genişlemiştir (Tisdell, 2009). 1978 devrimi ile başlayan kısmi serbestleşme hareketleri Çin’i, ekonomik olarak, hızla

gelişeceği bir sürece sokmuştur (Külünk, 2021). 1978 yılı ve sonrasında Çin’de ekonomik açıdan gerçekleşen olayların kronolojisi Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3: Çin, Ekonomik Kalkınma Politikalarını Etkileyen Olayların Kronolojisi

Yıllar	Reform Adımları
1978	Çin Komünist Partisi (ÇKP) üçüncü merkez komitesinin 11. Parti kongresinin “Dört modernleşmeyi. ¹ ” başlatan genel kurulu bildirisi yapıldı
1979	“Açık kapı” politikası, dış ticaret ve yatırım reformları başlatıldı
1979	Hane halkı Sorumluluk Sistemi sınırlı resmi teşvikine geçildi
1979	Halk Bankası’ndan (Merkez Bankası) üç özelleşmiş banka ayrıldı
1980	İlk dört özel ekonomik bölge oluşturuldu
1980	Hükümetler arası mali ilişkilerde “Ayrı Mutfaklardan Yemek” reformları oluşturuldu
1984	Sekiz kişiden az çalışanı olan bireysel işletmelere resmi olarak izin verildi
1984	KİT’lerin (Kamu İktisadi Teşebbüsü) kar reformları için vergi düzenlemesi yapıldı
1986	KİT’ler için geçici iflas kanunu çıkarıldı
1987	KİT’lerde tanıtılan Sözleşme Sorumluluk Sistemi’ne geçildi
1989	Tiananmen Meydanı olayları sonrası tasarruf politikası oluşturuldu ve reformlar durduruldu
1990	1990 Menkul Kıymetler Borsası Shenzhen, Şanghay’da başladı
1992	Deng Xiaoping’in "Güney Turu" reformları yeniden alevlendirdi
1993	14. Parti Kongresi’nin ÇKPMK’nin üçüncü plenumunun “sosyalist piyasa ekonomisi” kurma kararı, mali, finansal, KİT reformlarının yolunu açtı
1994	Cari hesap işlemleri için RMB ² dönüştürüldü
1994	Vergi paylaşım sistemi reformları tanıtıldı

¹ Dört Modernleşme: tarım, endüstri, ulusal savunma ve bilim ve teknoloji alanlarında reform hedefini ifade etmektedir. Daha sonradan reform ve açılma olarak ifade edilmeye başlanmıştır.

² RMB: Renminbi, resmi Çin parası. Birimi Yuan’dır.

(Tablo 3'ün devamı)

1994	Politika bankaları kuruldu, bankacılık sisteminin ticarileştirilmesi açıklandı
1995	Merkez Bankası Kanunu, Bankacılık Kanunu, Bütçe Kanunu çıktı
1997	KİT'leri yeniden yapılandırmak için kapsamlı plan kabul edildi ve “büyükleri kap, küçüğü bırak” planına geçildi
2001	Çin Dünya Ticaret Örgütü'ne katıldı
2001	Onuncu Beş yıllık plan açıklandı ve bu planla birlikte verimlilik, yapısal değişim ve endüstriyel iyileşme vurgulandı
2003	Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu oluşturuldu
2003	ÇKP'nin on altıncı Ulusal Kongresi'nin üçüncü plenumu, sosyalist piyasa ekonomisini "mükemmelleştirme" kararı aldı
2004	Çin anayasası özel mülkiyet haklarını garanti altına alacak şekilde değiştirdi
2005	İnşaat Bankası ve Çin Bankası ilk halka arzlarını gerçekleştirdi
2006	ÇKP'nin on altıncı Ulusal Kongresi'nin altıncı plenumu, "uyumlu bir toplum" yaratma hedefini belirledi
2006	Bilim ve teknoloji için orta vadeli plan onaylandı
2008	Lehman Brothers'ın iflasına ve Küresel Finansal Krize (GFC) tepki olarak teşvik programı başlatıldı
2013	Yeniden dengelemeyi ve orta gelir tuzağından kaçınmayı vurgulayan on ikinci beş yıllık plan başlatıldı
2014	ÇKP'nin on sekizinci Ulusal Kongresi'nin üçüncü plenumu, 'Kaynak Tahsisinde Piyasanın Belirleyici Rolü, Temel Ekonomik Sisteme Bağlılık (KİT'lerin Hakimiyeti)' hakkında karar verdi.
2015	ÇKP'nin on sekizinci Ulusal Kongresi'nin dördüncü plenumu, Çin özelliklerine sahip hukukun üstünlüğüne karar verdi

Kaynak: (Not: Tablo 3 bilgileri iki ayrı kaynaktan derlenerek oluşturulmuştur.) Hofman, 2007; akt (Hofman & Wu, 2009, s. 18) ve Government of China Official Documents and Publications; akt. (Garnaut, Song, & Fang, 2018, s. 57-58)

1.2.1. Piyasa Ekonomisine Geçişte İlk Dönem ve Dışa Açılma Politikaları

Piyasa ekonomisine geçiş dönemi, hedeflerin ve uygulanacak yöntemlerin tam olarak belirlenemediği bir arayış süreci ile başlamıştır (Oktay, 2020). Bu dönemde merkezi planlama uygulamasından uzaklaşmış ve piyasa ekonomisine geçilmeye başlanmıştır. Bu geçiş sonrası dönemden itibaren ve 1989 Tiananmen Meydanı Olayları'na kadar olan sürede ülkenin GSYH'si yılda ortalama yüzde 10 düzeyinde büyümüş, 800 milyondan fazla insan yoksulluktan kurtulmuştur (The World Bank, 2021).

Ekonomik Reform öncesinde Çin, diğer ülkeler ile oldukça sınırlı bir ticari faaliyeti ve finansal etkileşimi olan, politika hedefi olarak kendi kendine yeten, pratikte kapalı bir ekonomiye sahip bir ülke idi (Hofman & Wu, 2009). Ancak Çin'in dışa kapalı ve istikrarlı bir sisteme sahip olması beraberinde yoksulluk ve kötü yaşam koşulları gibi refahın artışında engel teşkil eden ve ekonominin büyüme hızını azaltıcı etkileri de beraberinde getiriyordu. Başka bir ifade ile Çin bu dönemde, korumacı ve asgari düzeyde yeterli ancak büyüme ve gelişme için yetersiz bir mevcut duruma sahip idi. Deng Xiaoping ekonominin canlandırılması ve ülkenin büyümesindeki engellerin kaldırılması için ilk adım olarak ekonomideki kapalı kapıları açmaya karar verdi ve "Bir kedi ister beyaz ister siyah olsun, fareleri yakalayabiliyorsa iyi bir kedir" sözü ile ülkesini dışa açtığını belirtti (Giritli, 1982).

Geniş nüfusun yanı sıra hem ucuz işgücü hem de potansiyel tüketim pazarına sahip olan Çin talep fazlasına da sahip bir ülkedir. Tüm bunlar yabancı yatırımcı için karlılık getirisi sağlamaktadır. Bu yüzden Çin, doğrudan yabancı yatırımcı çekme konusunda avantajlı ve başarılı bir ülkedir. Ayrıca devlet, bu dönemde yabancı yatırımcıları çekmek için belli bir süre vergi muafiyeti yapmış, sonrası için de devlet şirketleri için %55, yerli şirketler için ise %33 olan vergi oranlarını (Oktay, 2020) yabancı yatırımcılar için Dünya Ticaret Örgütü'ne katılınca kadar %15'e düşürmüştür. Yabancı yatırımcıların Çin'de yatırım yapmasının birçok avantajı olmasının yanı sıra, bu yatırımların da ülkeye birçok getirisi olmuştur. Kaynak, döviz, modern teknoloji girişi, istihdam gibi getiriler Çin ekonomisinin büyümesine katkı sağlamıştır. Her ne kadar Çin, açık kapı politikasını 1978 yılında benimsese de ülkede piyasa liberalizasyonu ancak 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olduktan sonra hızlanmıştır (Çavuşgil, 2021).

1970’lerin sonunda yapılan bir diğ er reform, tarımsal yenilik olan “Hane Halkı Sorumluluk Sistemine Geçiş Reformu”dur. Ekonomi ve işgücünün bir bölümü devlet kontrolünden çıkmasından ötürü önemli bir reformdur (Yılmaz, 2005). Bu reform sayesinde, her ne kadar hala toprağın mülkiyeti kamuda da olsa, kullanım hakkının özelleştirilmesini sağlamıştır (Sezen, 2011). 1970’lerde uygulanan reformlardan önce tarım sektöründe komün sistemi hakimdi. Bu sisteme göre Çinli köylüler, bir komün yönetimi altında takımlar halinde üretim yapıp her sene devletin belirlediğ  miktarda vergi adı altında devlete ürün veriyor ve yine devletin belirlediğ  miktarda ürünü devlete satıyorlardı. Sağlık, eğitim, yönetim giderleri gibi temel hizmetler ve üretim maliyetleri komünler tarafından sağlanmaktaydı. Bu harcamalar meblağdan çıkarıldıktan sonra kalanı ve devlete satılan ürünlerin geliri köylüler arasında paylaştırılıyordu (Oktay, 2020). SSCB (Sosyal Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) tarafından da uygulanan toprakların devlet mülkiyeti olması durumu, verimsizliğe neden olmuş ve sonrasında da çözülerek mülkiyet sistemine geçilmiştir. Çünkü, devlet harcamalarını yatırıma yönelttiği için ürün alış fiyatlarını düşük tutmaktadır. Bu düşük fiyat köylülerin ürün satışından ellerine geçen gelirin de düşük kalmasına neden olmaktadır. Sonuçta bu durumda köylü daha fazla kazanmak amacıyla teşvik edilmediği için dolayısıyla üretim fazlası elde etmek ve üretmek için de teşvik edici olmuyordu. Ayrıca komün sistemi ile tüm gelir birçok insan arasında eşit olarak paylaştırılıyor ve bu durum yine teşviksizliğe neden oluyordu. Özetle kişinin verimli çalışması, elde edeceği gelire etki etmemektedir (Oktay, 2020).

Tüm bu sorunlar sonucunda hükümet yeni bir sistem olarak Hane Halkı Sorumluluk Sistemi’ni seçmiştir. Hane Halkı Sorumluluk Sistemi 1979 yılında kabul edilmiş, 1982 yılında da hayata geçilmiştir. Bu sistemle devlet yıllık belirlediğ  ürün hedeflerini komün takımlarına değil, hane halkına vermeye başlamıştır. Böylece  retimde değişen sistem ile birlikte, “Herkes içine göre” ilkesi “Herkes ihtiyacına göre” ilkesinin yerini alarak eşitlikçiliği vurgulayan “demir kase” politikası terkedilmiş, bunun yerine yapılan için miktarı ve kalitesine göre ödeme yapılarak üretimde teşvik başlatılmıştır (Tisdell, 2009). Kullanım hakkı köylüye ait olsa da toprak kamuya ait olmaya devam etmiştir. Hane halkı devlete vereceği vergi tutarı ve zorunlu satılan ürün miktarı dışında kalan kısmı piyasada serbest piyasa fiyatına satabilmektedir. Böylece kasaba ve köy işletmeleri oluşmaya başlamıştır. Ayrıca devlet ürün alım fiyatlarını arttırma kararı almıştır. Daha sonrasında ise köylüler yıllık üretim hesaplarını kendileri belirlemeye ve ürettiği ürünü serbest piyasada

satmaya başlamıştır. 1984'te komünlerin yerini öncesinde üretimi yönetme görevine sahip olmayan ilçelerin almasıyla da tarımda özelleşme tamamlanmıştır.

Çin, öteki sosyalist ülkeler gibi merkezi bir sosyalist planlama sistemine sahiptir. Bu yüzden Çin'deki kamu iktisadi teşebbüsleri, merkezi hükümetin veya yerel yönetimlerin üretim planlarına yanıt veren üretim birimleri idi (Lin, Lu, Zhang, & Zheng, 2020).

233 sayılı KHK'de kamu iktisadi teşebbüsü, "Sermayesinin tamamı devlete ait olup tek el niteliğindeki mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek ve pazarlamak üzere kurulan ve gördüğü bu kamu hizmeti dolayısıyla ürettiği mal ve hizmetler imtiyaz sayılan" kavram olarak tanımlanmaktadır (Kamu İktisadi Teşebbüsler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 1984).

Ülkedeki bu KİT'ler müşteri talebini ve fiyatları göz önünde bulundurmadan sadece hükümete göre hareket ediyor, sadece ulusal planlama ajanslarının geliştirdikleri planları uygulayabiliyordu. Stratejik kararları ise hükümet veriyordu (Lin, Lu, Zhang, & Zheng, 2020). Mülkiyet ve işletme hakkı devlete ait olan bu birimlerin aynı zamanda hem karı hem de zararı yine devlete ait idi. Kamu İktisadi Kuruluşları ülkenin ihtiyaç duyduğu ürünlerin büyük bir bölümünü üretiyorlardı ancak yönetimlerdeki bazı problemlerden ötürü verimsiz ve hantaldılar. Ayrıca üretilen ürünler de kaliteli değildi (Oktay, 2020, s. 64). Bu tarz problemlerden ötürü KİT yöneticilerinin, yönetimde daha fazla hakları olması sağlandı. Çeşitli mali düzenlemeler yapılarak KİT'lerin tüm kârlarını devlete aktarması yerine sadece vergi ödemesi yapmaları sağlandı. KİT'ler %55 olan gelir vergisinden geri kalan kârı ellerinde tuttu (Lin, Lu, Zhang, & Zheng, 2020). Ancak yeterli bilgi ve birikime sahip olunamamasından ötürü istenilen verim alınamadı. Başka bir ifade ile KİT sektörünün canlandırılması amacı gerçekleşemedi ve reform başarılı olamadı (Li & Brodsgaard, 2013). Sonrasında ise Yönetici Sorumluluk Sistemi'ne geçildi. Böylece vergi sistemi yerine yıllık belirli bir tutar ve kârın bir kısmı devlete verilecek, kalan ise KİT'in kendi bünyesinde kullanılacaktır (Oktay, 2020, s.94).

1983 yılında Çin Halk Bankası adını alan Çin Merkez Bankası'nın, bünyesine alınmış üç büyük banka olan "Çin Tarım Bankası", "Çin Bankası" ve "Çin İnşaat Bankası" tekrar ayrılarak ticari bankalara dönüştürülmüştür. Çin Halk Bankası ise ticari faaliyetlerini yeni kurulan Çin Sanayi Merkez Bankası'na devretmiştir (Oktay, 2020, s.96). Ayrıca Çin'in

özel girişime karşı tutumu reformlarla değiştirilmiştir. Bu dönemde kontrol altında, sınırlı olarak özel girişime izin verilmiştir (Gündal, 2015). 1984 yılında bireysel işletmelere en fazla 7 çalışana sahip olma koşulu ile resmi olarak izin verilmiştir.

Çin'in bu dönemde toplu kalkınma yerine bölgesel kalkınmaya yönelmesinin sebebi Deng Xiaoping'in, "İlk önce bazı kişi ve bölgeler zenginleşsin sonra toplumun tümü zenginleşir" sözü ile açıklanabilir. Bu yüzden 1980 yılında ilk olarak dört özel ekonomik bölge belirlenmiş ve bunlar başarılı olunca bir tane daha eklenmiştir. Bu bölgeler; Shenzhen, Zhuhai, Shantou, Xiamen ve Hainan'dır. Ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacı ile coğrafi konumları, yerel endüstriyel parkları, idari alanlar gibi avantajları bulunan bu bölgeler küresel teknoloji, sermaye ile teknik ve yönetsel becerilerden yararlanmak amacı ile planlanmış (China Development Bank, 2021) ve kalkınma konusunda başarılı olmuştur.

Özetle öncesinde kendi kendine yeten bir ülke olma politikasını sürdürmeye çalışan Çin, 1980'lerle birlikte dışa açılmaya karar vermiş ve yabancı yatırımcıları kendi ülkesine çekme politikaları uygulamıştır. Bu sayede ülkeye sermaye, teknoloji ve bilgi akışı sağlanmış, ekonomi canlanmıştır. Sonrasında hane halkı sorumluluk sistemine geçilerek, piyasa kısmen serbestleşmiş, keza devletin kontrolü de kısmen azalarak köy ve kasaba işletmeleri oluşmaya başlamıştır ve belli bir süre sonra tarımda özelleşme tamamlanmıştır.

1.2.2. Tiananmen Meydanı Olayları ile Duraklama Dönemi ve Sonrası

-Tiananmen Meydanı Olayları

15 Nisan ile 4 Haziran 1989 tarihleri arasında başkent Pekin'in Tiananmen adlı meydanında meydana gelen Tiananmen Olayları, başka bir ifade ile Tiananmen Meydanı Katliamı, Deng Xiaoping'in reformlarından memnun kalmayan kesim tarafından protesto edilen ve Çin hükümetinin protestoculara sert müdahalesi ile sonuçlanan bir eylemdir. Protestocuların bir kanadını, Deng'in reformlarının ne yozlaşmış bürokrasiyi denetlemede ne de demokrasiyi uygulamada yeterince başarılı ve etkili olmadığını belirten öğrenciler, diğer kanadında ise Deng'in reformlarının çok ileri gittiğini protesto eden ve daha fazla devlet kontrolü talep eden, genelde işten atılan işçiler oluşturuyordu (Clements, 2019, s. 649-650). Bu olaylar yabancı yatırımcıların Çin'de yatırım yapma konusunda çekingen

kalmalarına neden olmuş ve ekonomik büyümede duraklama dönemine girmiştir. Bu dönemin hem iç krize hem de uluslararası alanda olumsuz bir imaja sebebiyet vermesi, hükümetin kapitalizme geçiş sürecini hızlandırmıştır (Li M. , 2017, s. 53) ve bu olay, reformların ne pahasına olursa olsun yapıldığının bir göstergesi olmuştur.

-Tiananmen Meydanı Olayları Sonrası

Çin, Tiananmen Meydanı Olayları sonrası oluşan kriz durumundan kısa sürede çıkarak toparlanmaya başlamış, duraklamış olan reformlar tekrar faaliyete geçirilmiştir. Bu bağlamda yürütülen çalışmalar şunlardır:

-1994 yılında tanıtılan vergi paylaşım sistemi reformları ile Çin, vergi yasasına geçti. Önceden işletmeler yıllık belli bir tutar ile kârının bir kısmını devlete veriyor kalanını ise KİT kendi bünyesinde kullanıyor idi (Oktay, 2020, s.94). Ancak vergi sistemi reformları ile Oktay (2020), ifadesine göre “tüm yerli şirketlerin kârlarından yüzde 33, yabancı ortaklı şirketlerin ise yüzde 15 gelir vergisi ödemesi öngörülüyor”. Böylece işletmelere kârları üzerinde söz hakkı tanındı (Öz, 2006).

-Devlet destekleri ve düşük faizli banka kredileri sayesinde sürdürülebilirliğini sağlayan KİT’ler ise, hedeflenen başarıya ulaşamamıştır (Gündal, 2015). Bununla birlikte KİT’lerin ödemediği banka kredi miktarları büyük boyutlara ulaşmış, bu yüzden “büyükleri kap, küçüğü bırak” planı ile küçük ölçekli KİT’ler özelleştirilmiştir.

-Çin’in, açık kapı politikasını 1978’de benimsemesine rağmen piyasa liberalizasyonu ancak 2001’de Dünya Ticaret Örgütü’ne üye olduktan sonra hızlanmıştır (Çavuşgil, 2021). 15 yıl süren müzakereler sonucunda Çin Dünya Ticaret Örgütü’ne katılmış ve örgüte üyeliği sonucunda büyüme hızı artmış, ticaret hacmi yüksek seviyelere çıkmış ve yabancı yatırımcılar için cazibesi artmıştır (Dibo & Aytaç, 2017). Tüm bu olumlu etkilerin temelinde yatan sebep Çin’in Dünya Ticaret Örgütü’ne katılarak uluslararası ticaretin güvence altında yapılmasının sağlanmasıdır.

-Çin 2001’de Dünya Ticaret Örgütü’ne katılma sonrası, yalnızca ihracata yönelik izinler verdiği yabancı yatırımcıların giderek iç pazara girmelerine de izin vermeye başlamış, böylece iç pazarda faaliyet gösteren yabancı firmalar artış göstermiştir. (Oktay,

2020). Bunun yanı sıra dünyada, Çin'in yatırımlarına açık hale gelmiş oluyordu. Sonuç olarak her ne kadar Çin'in sıkı önlemleri devam etse de DTÖ üyesi olmak Çin'in ihracatına olumlu etkide bulunmuştur.

2007 yılında ABD'de konut piyasasının çöküşü 2008 yılında tüm dünyayı etkileyen Dünya finansal krizini başlatmıştır (Kaderli & Küçükkaya, 2012). Bu finansal kriz Amerika ve Avrupa'da yoğunlaşması ve Çin'in merkez üssünde olmaması nedeni ile krizden batılı ülkeler kadar etkilenmemiştir. Ancak dünya ihracat pazarlarındaki ekonomik daralma Çin'in ihracatının da düşmesine neden olmuştur.

İç talepten çok dış taleple büyümesini gerçekleştiren Çin'in, dış talepteki daralma ve ucuz işgücüne sahip Hindistan, Vietnam ve Bangladeş gibi ülkelerin rakip olarak karşısına çıkması ekonomik büyümesini yavaşlatmıştır (Şahinöz, 2014). Bu durumdan kısa sürede kurtulmak isteyen Çin, ihracatta oluşan talep eksikliğini yurt içindeki pazar ile telafi etmeyi amaçlayarak ekonomiyi canlandırma paketi sunmuştur. Bu canlandırma paketi altyapı yatırımlarını kapsamaktadır ve bu planlama başarılı olmuştur (Oktay, 2020, s. 204-205). Aynı zamanda çeşitli sektörlere teşviklerde ve finansal desteklerde bulunmuştur. Başka bir ifade ile diğer büyük ekonomiler kadar olmasa da Çin'de de GSYH oranı mali krizin başlamasıyla birlikte düşmüş ve ihracat kısa bir süreliğine olumsuz etkilenmiş (Whalley, ve diğerleri, 2009, s. 6-7) ancak ciddi bir kriz içerisine girmemiştir.

Sonuç olarak Çin'in geçmişte attığı önemli adımlar onun bugün dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olmasında önemli rol oynamıştır. Öncelikle dışa açılma sonrası yaptığı yapısal değişiklikler, sonrasında da Dünya Ticaret Örgütü'ne katılma ve bununla birlikte dünyada var olan talep fazlasına karşılık Çin'de ticaretin hızla genişlemesi ülkenin ekonomik açıdan büyümesine sebep olmuştur (Impact of the 2008 Global Financial Crisis, 2013, s. 15).

1.3. Türkiye'nin Dışa Açılmada 24 Ocak Kararları ve 2000-2001 Krizi

Türkiye, 1963 yılından itibaren planlı kalkınma dönemine girmiştir ve 1980 öncesine kadar içe dönük ve ithal ikameci bir ekonomik politika sürdürmüştür. Bu yıllarda ithal ikameci politikaya sahip olmasının temel sebebi, ihtiyaç duyulan ürünlerin ithal edilmesi yerine yerli üretimle karşılanması, bu sayede döviz tasarrufunun sağlanması,

ayrıca yerli üretimin geliştirilmesi sonucunda sanayi güçleninceye kadar dış piyasalara karşı savunmaktır (Masca, 2000). Ancak 1970’li yılların sonunda Türkiye, derin bir ekonomik krizin içine düşmüştür ve bu krizin yansımaları yüksek enflasyon, döviz darboğazı gibi göstergeleri olmuştur. Bunun yanı sıra 1973 yılında meydana gelen Arap-İsrail savaşı ve ardından ABD’nin İsrail’e verdiği destek yüzünden OPEC ülkeleri tarafından koyulan petrol ambargosu sonrasında aşırı artan petrol fiyatları gibi olaylar da uluslararası krize sebep olmuş ve bu krizin etkileri Türkiye’de de görülmüştür. Uluslararası krizlere ek olarak bu dönemde Türkiye, ülke içerisinde de var olan yüksek enflasyon, dış ticaret ve bütçe açıkları vb. gibi önemli sorunlarda yaşanmıştır. Bunun yanı sıra ülkede görülen siyasal istikrarsızlık gibi meseleler ekonomik problemlere sebep olmuştur (Eren, 2017). Türkiye’nin 1979 yılında petrol ve sanayi ara mallarını dahi ithal edebilecek döviz kaynaklarından yoksun olmasının, Başbakan Süleyman Demirel’in ifadesi ile “Türkiye’nin 70 cente muhtaç olması”nın asıl nedeni; Türkiye’nin, Çin’in 1978’de yaptığını yapamaması, yani sanayisini 1970’lerin başında dışa açmamasıdır.

Böyle bir ortamda dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, Başbakan müsteşarı Turgut Özal, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile bir istikrar programı (24 Ocak 1980) hazırlamıştır. Ekonomik liberalleşmenin amaçlandığı bu kararlar ile dışa açık bir ekonomik politikaya geçilmiştir. 24 Ocak Kararları, IMF ve Dünya Bankasından finansal destek alınarak gerçekleştirilmiştir (Pamuk, 2021, s. 266).

Türkiye Cumhuriyeti, 24 Ocak 1980 Kararları sonrası birtakım ekonomik atılımlar gerçekleştirmiş ve hem ekonomik hem de siyasi krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Tablo 4’te Türkiye’de 1980 yılı ve sonrasında yaşanan önemli olayların kronolojisi düzenlenmiştir.

Tablo 4: Dışa Açılma Sonrası Türkiye’de Yaşanan Önemli Olayların Kronolojisi

Yıllar	Türkiye’de Yaşanan Önemli Gelişmeler
1980	24 Ocak 1980 Kararları açıklandı
1980	12 Eylül Darbe Rejimi gerçekleşti
1981	Sermaye Piyasaları Kurulu kuruldu
1981	İthalat Kotaları kaldırıldı
1982	1982 Anayasası yürürlüğe girdi
1982	Bankerler Krizi meydana geldi ve Turgut Özal istifa etti
1984	1 Ocak 1985 tarihi itibarı ile 3065 kanun ile Katma Değer Vergisi yürürlüğe girdi
1986	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası açıldı
1989	32 Sayılı Karar ile Finansal Serbestlik sağlandı (Yabancı/ Kambiyo Para Rejimi)
1990	Körfez Krizi meydana geldi
1994	Nisan 1994 Krizi meydana geldi
1994	5 Nisan Tedbirleri olarak adlandırılan istikrar programı açıklandı
1996	6 Mart 1995’te imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması yürürlüğe girdi
1999	Türkiye ve IMF ile ilk uzun dönemli (36 aylık) stand-by anlaşması imzalandı
2000	Kasım 2000 Krizi meydana geldi
2001	Kara Çarşamba krizi meydana geldi
2001	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı hedefleri koyuldu
2011	“2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı” duyuruldu

Kaynak: (Öztürk & Özyakışır, 2005) ile 1.3.1. ve 1.3.2. başlıklarında bahsedilen olaylar derlenmiştir.

1.3.1. 24 Ocak 1980 Kararları ve Sonrası

24 Ocak Kararlarının alındığı dönemde, Türkiye'nin ekonomik politika kararlarındaki başarısızlıklar, enflasyon, ithal girdi yokluğu, düşük kapasite kullanımı, dış borç yükümlülükleri, istihdam, vergi politikalarındaki hatalar, tasarruflarda azalma ve ihracatta durgunluk gibi sorunları mevcuttur (TCMB, 1981, s. 30).

Yukarıda da değinildiği gibi yaşanan sorunların çözümlenebilmesi için, IMF doğrultusunda 24 Ocak Kararları isimli bir istikrar programı hazırlamıştır. Bu istikrar programının temel amacı o dönemde var olan sorunları ortadan kaldırmaktır. Ancak, 24 Ocak Kararları, söz konusu sorunları ortadan kaldırma amacının yanı sıra, Türkiye'nin dışa açık bir ülke olmasını (Masca, 2000) ve Türkiye'nin güçlü ülkeler arasında yer almasını da (Eren, 2017) hedefleyerek hazırlanmıştır.

TCMB 1981 raporuna göre (TCMB, 1981), istikrar programının temel ilkeleri şunlardır:

1. Ekonomi yönetiminde makro düzeyde istikrarlı ve gerçekçi bir şekilde hareket edilmesi
2. Enflasyonun kontrol altına alınması
3. Yeni yatırımlardan ziyade sahip olunan atıl kapasitenin tam olarak kullanılması
4. Reel ve esnek bir kur politikası uygulanması ve ihracatın arttırılması
5. Reel bir faiz politikası uygulanması ve tasarrufların arttırılması
6. Ülkemize istihdam sağlamak gibi faydaları olan yabancı yatırımları desteklemek ve finansman açığının kapatılması

Yeni ekonomik istikrar programı kararları sonrası çeşitli önlemler alınmıştır. Bunlardan bazıları:

- Döviz alım ve satışının serbestleşmesi,
- Kamu sektöründe düzenlemeler yapılması,
- Esnek kur sistemine geçilmesi,
- Faiz oranlarının yükseltilmesi

- İhracatı arttırmak amacı ile devalüasyon yapılmasıdır.

Türk lirası devalüe edilerek ABD dolarına karşı değeri 40 TL'den 70 TL'ye düşmüştür. (TCMB, 1981). İhracatı teşvik etmek amacı ile vergi indirimleri ve döviz tahsisi yapılmış, ihracatın önündeki tüm bürokratik hareketler kaldırılarak ihracatçı ihracata özendirilmiştir. Bu önlemler ihracat artışını sağlamış ancak istikrarsızlık ve yüksek faiz gibi sebeplerden ötürü ihracat dışındaki politikalarda başarı sağlanamamıştır (Pamuk, 2021, s. 270). Eren'e (2017) göre "24 Ocak Kararları 1980-1983 yıllarında ekonomik iyileşme sağlasa da ekonomi dış şoklara karşı duyarlı hale gelmiş, dış kaynaklara olan bağımlılık artmış ve yurtiçi tasarruflar azalmıştır". Sonuç olarak 24 Ocak 1980 Kararları ile sahip olunan sorunların tamamı değil, bir kısmı çözümlenmiş ve kalıcı bir iyileşme gerçekleşmemiştir. 1980 ile 1989 yılları arasındaki dış ticaret değerleri dolar cinsinden Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Türkiye'nin 1980 ile 1989 yılları arasındaki Dış Ticaret Değerleri (bin dolar)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET HACMİ	DIŞ TİCARET DENGESİ
1980	2.910.122	7.909.443	10.819.565	-4.999.321
1982	5.745.973	8.842.664	14.588.637	-3.096.691
1984	7.133.602	10.756.922	17.890.524	-3.623.320
1986	7.456.724	11.104.770	18.561.494	-3.648.046
1988	11.622.021	14.335.396	25.957.417	-2.713.375
1989	11.624.693	15.792.143	27.416.836	-4.167.450

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Tablo 5'e göre, 1980 yılından itibaren istikrar programı kararları sonrası ihracatın düzenli bir şekilde arttığı görülmüştür. İhracata ek olarak ithalat da yıllar içerisinde artış meydana gelerek dış ticaret hacmi büyümüştür. Yapılan ithalatın, ihracattan fazla olması

sebebiyle dış ticaret açığı oluşmuştur. 1988 yılında dış ticaret açığı -3.623.320 milyar dolar iken bu rakam 1986 yılında azalarak -2.713.375 milyar dolar olmuştur. 1986 yılı sonrasında ise ticaret hacmi yeniden eksi değerde artmıştır.

İhracatın artmasında 24 Ocak Kararları ile belirlenen devletin ihracat teşvik destekleri en önemli etkenlerden biridir (Sezgin, 2009). Aynı zamanda ithal ikameci dönemin getirisi olan üretim kapasitesi ile mesleki beceri ve yetenekler de etkili olmuştur (Pamuk, 2021, s. 270). Ancak 24 Ocak Kararları sonrasında artan işsizlik, üretim kapasitesinde oluşan negatif etki, gelir dağılımındaki eşitsizlik, denetimsizliğin doğurduğu haksız kazanç gibi durumlar ortaya çıkmıştır (Cinel, 2018). Bunların yanı sıra siyasi istikrarsızlık ve ulus güvenliği gibi sorunlar gerekçe gösterilerek 12 Eylül 1980 darbesi gerçekleştirilmiştir. Darbe döneminde 24 Ocak Kararları'nın ekonomik büyümeyi olumlu etkilemesi sebebi ile çeşitli yasal düzenlemeler yapılarak bu kararlar uygulanmaya devam etmiştir. 1982 yılında bankerler krizi oluşması nedeniyle Turgut Özal istifa etmiştir. Bankerler Krizi, 24 Ocak Kararları sonrası kredi ve mevduat faizlerinin serbest bırakılması ile banker ve bankacılar arasında bir faiz yarışı oluşmuş ve böyle bir ortamda faizler sürekli artış göstermiştir. Denetimsizlik, likiditenin doğru kullanılmaması ve borçlanılan paranın faizini ödeyebilmek için daha yüksek faizle borçlanma durumunu doğurduğu için bu olay bir süre sonra bazı bankaların faaliyetlerini durdurmasına ve krizin oluşmasına sebep olmuştur (Kale & Eken, 2017).

Yurtiçi tasarrufların artması, bu sayede ekonomik büyüme gerçekleşmesi amacı finansal serbestleşme hareketini doğurmuştur. Finansal serbestleşmenin gerçekleşmesi için ilk önce faizler serbest bırakılmış ardından kambiyo rejimi ile döviz üzerindeki kısıtlamalar azaltılmıştır. Artık bankaların döviz varlığı oluşmuş ve döviz ithali serbest bırakılmıştır (Oktayer, 2009).

1990'lı yıllar içerisinde Türkiye sürekli krizler ile karşı karşıya kalmıştır. 1990 yılındaki Körfez krizi, uluslararası bir sorun olmasına rağmen Türkiye ekonomisini etkilemiştir. Enflasyon artışı, gelir dağılımının bozulması ve Irak'ta mevcut siyasi karışıklık nedeni ile Türkiye'de terör sorununun artması (Memiş, 2020) gibi sebeplere neden olmasının yanı sıra ihracatı da olumsuz etkilemiştir. Bunun yanı sıra 90'lı yıllar siyasi açıdan da karışık geçmiş ve "Türkiye, 2002 yılına kadar sık sık değişen koalisyon hükümetleri tarafından yönetildi." (Pamuk, 2021, s. 276). Koalisyon hükümet döneminin

oluşturduğu siyasi iktidarsızlık, Körfez krizinin etkilerinin yanı sıra bütçe açıkları, faizlerdeki yükseliş, iç tasarruflarda azalma, kamu harcamalarının kamu gelirlerinden fazla olması gibi problemleri oluşturmuştur.

1989 yılında 32 Sayılı Karar ile finansal serbestlik sağlanmıştır. 32 Sayılı Yasa ile, yabancı sermaye giriş-çıkışı serbest bırakılmış ve Türk lirası konvertibl hale getirilmiştir. Bu durum TL'nin aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Böylece ihracat azalmış, ithalat artmıştır. Türkiye'ye giren sıcak para ile artan dış ticaret açıkları ve bütçe açıkları ekonomik krizi doğurmuştur. Nisan 1994 Krizi ile iç tasarruflar dövize yönelmiş, kurların aşırı yükselmesine neden olmuş ve çok sayıda özel banka batmıştır. Bunların sonucunda Türkiye yeniden IMF'ye başvurmuştur. Mevcut krizi ortadan kaldırmak amacı ile 5 Nisan Kararları yürürlüğe konularak tedbirler alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda döviz rezervleri arttırılmış, banka mevduatlarına devlet garantisi verilmiş, merkez bankası döviz fiyatları ile piyasa döviz fiyatları arasındaki makas kaldırılmış, kamu harcamaları azaltılmış ve KİT'lerde düzenlemeler yapılarak özelleştirilmeye gidilmiştir (Törüner, 2014).

6 Mart 1995 tarihinde Türkiye ve Avrupa Birliği arasında imzalanan Gümrük Birliği anlaşması 1 Ocak 1996 'da yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma Türkiye ve Avrupa ülkeleri arasında herhangi bir koruma veya gümrük sınırlaması olmaksızın ticari faaliyet yapılmasına olanak sağlamıştır. Gümrük Birliği Anlaşması Türkiye'nin gümrük gelirlerinin azalmasına sebep olsa da sanayi uluslararası rekabete maruz kaldığı için üretimde kalite artışı, verimlilik gibi getirileri de olmuştur (Özdemir & Aytekin, 2016).

1.3.2. 2000- 2001 Krizi ve Sonrası

21. yüzyıla geçiş döneminde Türkiye yine bir kriz ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'nin bu kriz çerçevesinde karşı karşıya olduğu temel sorunlar şunlardır:

- Artan kamu borçlarının ödenememesi,
- Büyüme hızının sürdürülebilir olmaması,
- Yüksek faizler ve enflasyon,
- Türk lirasının değerinin çok yüksek olması.

Bu mevcut sorunların yanı sıra 1997 yılında meydana gelen Güneydoğu Asya ülkeleri finansal krizi, 1998 tarihli Rusya ekonomik krizi ve 1999 yılında Marmara’da meydana gelen deprem ile Türkiye, 1999 yılında yeni bir ekonomik krize girmiştir. Karşı karşıya kaldığı %63’lük yüksek enflasyona karşın ekonomisi %6,5 oranında küçülen Türkiye, tam bir stagflasyon durumuna maruz kalmıştır.

Türkiye 2000 yılında IMF ve Dünya Bankasından yeniden finansal destek almıştır. Bu destek ile %70 seviyelerine çıkan enflasyonun düşürülmesi, dövizdeki dalgalanmaların kontrol altına alınması ve kamu borçlarının ödenmesi amaçlanmıştır (Arslan, 2019). Bu politika enflasyonun gerilemesine, faiz oranlarının düşmesine, sermaye girişlerinin artmasına ve kamu finansman dengesinin iyileşmesine katkı sağlamıştır ancak hedeflenen enflasyon düşüşü sağlanamamıştır (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Merkez Bankası Sunuşu, 2001). Aynı zamanda Türk Lirası’nın artan değeri yüzünden ithalatın artmasına neden olması, cari açığın meydana gelmesi ve likidite sıkışıklığı sonucu faiz oranlarının aşırı artması gibi sorunlar çözüme ulaşamamıştır. 2001 yılında faiz ve döviz kurları üzerinde meydana gelen patlama yeni bir krizi doğurmuştur. Böylece Şubat 2001’de meydana gelen “Kara Çarşamba Krizi” ile istikrar programı 14 aydan kısa bir sürede çökmüştür. Bunun nedeni programın Türkiye’nin ekonomi koşullarına uygun olmamasının yanı sıra uygulamada meydana gelen gecikmeler ve ihmallerdir. Örneğin, Türkiye ekonomisi gibi döviz gereksinimi yüksek olan bir ülkede “Döviz sepeti”nin programa “çıpa” olarak tayin edilmesi programın altına konulan bir dinamit işlevini görmüştür.

2001 yılında IMF’nin denetimi doğrultusunda Türkiye’nin bulunduğu mevcut durumdan çıkarmak amacı ile Kemal Derviş tarafından oluşturulan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” uygulamaya konulmuştur (Ay & Karaçor, 2006). Bunların yanı sıra Merkez Bankası özelleştirilmiş, dalgalı döviz kuruna geçilmiş, bankacılık sektörünün sıkı bir şekilde denetlenmesi amacı ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP), TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Merkez Bankası sunuşunda şu şekilde ifade edilmektedir:

“Yeni programın ana amacı ekonomik istikrarı sağlayarak ülkemizi sürdürülebilir bir büyüme sürecine sokmaktır. Sıkı para ve maliye politikalarının

uygulanması, iktisadi etkinliği artırmaya ve bankacılık ile kamu finansmanı alanlarındaki yapısal problemleri çözmeye yönelik yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve sosyal diyalogun güçlendirilmesi; programın temel taşlarıdır.” (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Merkez Bankası Sunuşu, 2001)

Güçlü bir ekonomi yaratmak için gerekli altyapıyı oluşturmayı amaçlayan bu ekonomi istikrar programı,

1. Dalgalı kur sistemi üzerinden enflasyon ile mücadele etmek
2. Bankacılık sektörünü yapılandırmak ve reel sektör ile dengeli bir ilişki oluşturmak
3. Kamu finansman dengesini güçlendirmek
4. Adil, hedeflerle uygun bir gelir politikası oluşturmak
5. Hedefleri, hukuki bir temel üzerinde şeffaflık ilkesine bağlı bir şekilde etkin ve esnek bir şekilde gerçekleştirmek amaçlanmıştır (Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, s. 12-13).

Program dahilinde bankacılık sektöründe çeşitli yapılanmalar gerçekleştirilmiş, özelleşmeler meydana gelmiş, bütçe ve bütçe dışı fonların bir kısmı kapatılmıştır (Ekinci, 2013) ve aynı zamanda çeşitli ekonomik kanunlarla özelleştirilme teşvik edilmiş, dolaylı vergiler arttırılmıştır. Özelleşmelerin doğurduğu likidite bolluğu, ekonominin 2007 yılına kadar istikrarlı bir seyrinde ilerlemesini sağlamıştır (Yüceol, 2014). GEGP sonucu olarak ihracat ve turizm gelirleri artmış, enflasyon azalma eğilimi göstermiş, güven ortamı oluşturulmuştur. İşsizlik oranı ise artmıştır.

2007 yılında Amerika’da başlayan kriz 2008 yılında küresel bir boyuta ulaşarak tüm dünyayı etkilemiştir ve Türkiye’de de ekonomik bir kriz yaratmıştır. Bu kriz dünyada hem talepte hem de büyümede daralma yaşatmıştır (Ertuğrul, İpek, & Çolak, 2010). Gelişmiş ülkelerin ekonomileri gelişmekte olan ülkelere daha fazla zarar görmüştür. Türkiye de “gelişmiş ülkelere kıyasla küresel ekonomik krizi daha az hasarla” atlatmıştır (Kutlu & Demirci, 2011). İhracat ve ithalat azalmış, üretim düşmüş, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de işsizlik artmıştır. Bu dönemde Türkiye, iki sorunla karşı karşıya kalmıştır. Birincisi gelir

eşitsizliğine ve yoksulluğa sebep olabilecek durum olan üretime dayalı reel ekonomini daralması sırasında finans sektörünün büyümesi durumudur. Bunun yanı sıra enerji ve teknolojinin dışa bağımlı olması cari açığın artmasının sebeplerinden biri olmaktadır (Kutlu & Demirci, 2011, s. 132).

Türkiye, 2008 Ekonomik Krizi sonucunda oluşan durgunluk sonrası, hızlı bir ekonomik büyüme ile 2010 yılında toparlanma sürecine girmiştir ve ülkede iç talep ile özel yatırım artışları sağlanmıştır. Böylece büyüme oranı artmış, işsizlik oranı azalmıştır (Şahinöz, 2014). Başka bir deyişle küresel kriz nedeniyle 2008 ve 2009 yıllarında kesintiye uğrayan ekonomik büyüme, 2010 yılında canlanmıştır. 2011 yılı ve sonrasında ise ekonomik büyümede düşüş gerçekleşmiştir. Enflasyon ve cari açıda artış gerçekleşmiş, döviz kurunda yükseliş meydana gelmiştir (Şahinöz, 2014) . 2011 yılındaki seçimlerle birlikte Türkiye'nin kuruluşunun 100. yılı olan 2023 için hedefler gündeme gelmiştir ve 2012 yılında “2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı” adını alan plan yürürlüğe girmiştir.

2. ÇİN’İN “MADE IN CHINA 2025” HEDEFLERİ VE DIŞ TİCARETE YÖNELİK PLANLAMA VE UYGULAMALARI

2.1. Çin’in Made in China 2025 Hedefleri ve Reform Paketleri

1978 sonrası dışa açılma politikası ve uygulanan reformlar Çin’in üretim sanayisinin temelini kurmuştur ve bu reformlar sayesinde bugün Çin dünyanın en büyük imalat sanayisine sahip bir ülke profili kazanmıştır. Ancak Çin’in bu gücünün temelinde ucuz ve geniş emek gücüne sahip olması yatmaktadır. Bu yüzden Çin, dünyanın fabrikası benzetmesine maruz kalmaktadır. Bu durum Çin için bir avantaj olarak görülse de sanayinin sahip olduğu birçok zayıflık yaratan faktörler hem Çin’in ekonomik gelişmesini hem de uluslararası ticarete rekabet gücü kazanmasını büyük ölçüde engellemektedir. Bunun yanı sıra reel ekonomileri ile sivrilen ülkelerden biri olan Çin; Hindistan, Bangladeş, Endonezya gibi ucuz işgücüne dayalı imalat sanayisine sahip rakip ülkelerle karşı karşıya kalmaktadır (Şahinöz, 2014). İşte sanayinin sahip olduğu bu gerçekler, Çin’in hızla bazı radikal değişimler gerçekleştirmek üzere, 2015-2049 yılları arasında, 3 aşamalı hedefler belirlemesine ve bu bağlamda reform paketleri oluşturmaya neden olmuştur.

2015 yılının Mayıs ayında Çin Devlet Konseyi Parti Sekreteri Li Keqiang tarafından yayımlanan “Made in China 2025” raporu, Çin’in imalat sanayisindeki eksiklerine odaklanıp çözümler üreterek güçlü bir ülke olma yolundaki ilk adımını 2025 yılında gerçekleştirme amaçlı ortaya konulmuştur. Daha sonrası için belirtilen 2035 ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşunun 100. Yılı olan 2049 hedefleri de mevcut olan bir ekonomik eylem planıdır. Böylece, 2015 yılında yayınlanan ve uygulanmaya başlanan 2025 planı sonrası, ikinci aşaması 2035’te ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşunun 100. Yılı olan 2049’da tamamlanacak olan üçüncü aşama plan ve hedefleri ile birlikte küresel düzeyde lider ve güçlü konumda bir Çin yaratılmak istenmektedir.

Made in China 2025 raporunda Çin üretim sanayisinin ne gibi eksik ve üstünlükleri olduğu, firmalardan beklentiler ile firmaların hangi konular üzerine yoğunlaşacağı

belirtilmektedir. Çin Hükümetinin yayınladığı rapora göre sahip olunan üstünlük ve eksiklikler şunlardır (The State Council The People's Republic of China, 2015),

Sahip olunan üstünlükler:

- Büyük bir imalat sanayiye sahip olma
- Bazı alanlarda (uydu navigasyonu, yüksek hızlı demiryolu ekipmanları, insanlı uzay uçuşu, büyük uçaklar ve süper bilgisayarlar, vb.) teknolojik atılımlar

Var olan eksiklikler:

- Dışa bağımlı, yeterince güçlü olmayan bir sanayiye sahip olmak
- Özellikle teknoloji açısından dünya lideri ülkelerin sanayilerinden geride olmak
- Sınai üretimde emek yoğun yapı nedeni ile verimin düşük olması
- Bağımsız inovasyon gücü oluşmaması
- Endüstriyel yapı düzeyi ve sınai entegrasyonun yeterince iyi olmaması
- Üretilen ürünlerde kalite sorunu ve bilgi (know how) eksikliği
- Enerji gibi kaynakların verimsiz kullanılması
- Çevre kirliliği

Uluslararası rekabete açık bir imalat sanayi kurmayı amaçlayan Çin, sanayisini lider ülkelerin üretim sanayisi ile karşılaştırdığında yeterince güçlü olmadığını farkındadır. Çin'in üretim sanayisi büyük ölçüde dışa bağımlı ve dünya lideri olan ülke sanayilerinin oldukça gerisindedir. Bu sanayinin verimlilik, bağımsız inovasyon gücü endüstriyel yapı düzeyi, bilgi ve kalite gibi birtakım eksiklikleri mevcuttur.

“Yerli üretimde inovasyon eksikliği, kaynakları verimli kullanamama, rekabetçilik eksikliği gibi dezavantajları ve bunun yanında kalite, imalatla dijitalleşme ve sanayide yapılanma” gibi gereksinimler Made in China 2025 gibi bir ekonomik reformun oluşumuna sebep olmuştur (TÜSİAD Beijing Office, 2016). Başka bir ifade ile ürünlerin yeni nesil teknolojiye sahip ve daha akıllı üretim süreçleri sonucu üretilebilmeleri, üretim yöntemlerinin de daha bilimsel ve teknolojik olmasını zorunlu kılmaktadır. Aksine bir

durumda ise üretim maliyetleri artmaktadır. Çin gibi emek yoğun bir ülkede işgücü maliyetlerinin artması hem yatırımların hem de ihracatın büyümesini yavaşlatmaktadır. Ayrıca kaynak ve çevre gibi birtakım dışsal sorunlar da mevcuttur. Raporda “Büyümeyi teşvik edici güç ve uluslararası rekabette fırsatlar yakalamak için odaklanılacak nokta, zorluk ve tek çıkış yolu imalat sanayisidir” denilmiştir.

Çin, yayınladığı raporda Beidou uydu navigasyonu, yüksek hızlı demiryolu ekipmanları, insanlı uzay uçuşu, büyük uçaklar ve süper bilgisayarlar gibi birtakım teknolojik atılımları gerçekleştirdiğini belirterek, kendisini kanıtlamış bir imalat sanayisine sahip olduğunu ifade etmiştir (The State Council The People's Republic of China, 2022). Ancak bu sanayinin ne kadar potansiyeli olsa da birtakım eksikleri ve zayıflıkları mevcuttur. Örneğin, temel ve ileri teknoloji ithalata bağımlıdır, ürünler dünya standardına uygun kalitede değildir, üst düzeyde çevre kirliliği meydana gelmektedir ve enerji, kaynak gibi temel gereksinimler verimli kullanılmamaktadır. Bunların yanı sıra; bilgi düzeyi yüksek değildir, sanayileşme ile entegrasyon yeterince sağlanamamıştır, firmalar küresel faaliyete uygunluk düzeyine ve donanımlı işgücüne sahip değildir.

Sahip olunan avantajlar da değerlendirilerek, keza inovasyon daima göz önünde bulundurularak tüm eksikliklerin tamamlanması ve imalat sanayisinde lider ülkeler konumuna erişilmesi, istenmektedir. “Made in China”nın basitlik algısı yıkılarak “Create in China”ya dönüştürmek, ülke markasının “hızlı” yerine “kaliteli” olarak bilinmesini sağlamak için bu stratejilerin uygulanması düşünülmektedir.

Made in China 2025 Eylem planı, 1978 Ekonomik Reformun aksine, ülkenin her bölgesini kapsayan bir kalkınma hedefini amaçlamıştır. Tüm bölgeler kendi yerel koşullarına dayalı olarak uygulama planını inceleyecek ve formüle edecek ve görevleri yerine getirecektir (The State Council The People's Republic of China, 2015). 34 yıllık bir çalışma ile Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşunun 100. yılında güçlü bir ülke olma yolunda stratejiler uygulayıp planlar yaparak Çin’i imalat endüstrisinin devi olarak dünya üretim gücü haline dönüştürülmesi ve “Çin Rüyası”nı gerçekleştirmek için sağlam bir temel atması kararlaştırılmıştır (Strategic Plan of "Made in China 2025" and Its Implementation, 2018).

2.1.1. Çin'in Made in China 2025 Hedefleri Doğrultusunda 2025 Yılına Kadar Belirlediği Amaçlar

Çin, ülke kuruluşunun 100. Yılı olan 2049 yılında küresel düzeyde lider ve güçlü bir ülke olma hedefini gerçekleştirmek amacıyla daha önce de değinilen üç aşamalı bir eylem planı oluşturmuştur. Bu eylem planı 2015-2025, 2025-2035 ve 2035-2049 yıllarına bölünerek uzun vadeli, gerçeğe dayalı ve sahip olunan koşullara uygun olacak şekilde üç adıma ayrılmıştır.

1. Adım: 2025 yılına kadar üretim devi olmak

2015-2025 yıllarını kapsayan ilk adım, başka bir deyişle “Made in China 2025” programı veya “Çin’de Üretildi 2025” in temel politikaları; inovasyon odaklılık, kalite, yeşil çevre, yapısal optimizasyon ve yetenek odaklılıktır. Bu birinci adım, iki aşamaya ayrılmıştır:

Birinci aşama (2015-2020 arası):

- İmalat bilişim seviyesini büyük ölçüde geliştirmek
- Temel teknolojide uzmanlaşma, kalite artırma ve rekabetçi bir konum elde etmek
- İnovasyon, dijitalleşme gibi konularda ilerlemek
- Enerji ve hammadde verimliliğini arttırmak
- Çevre kirliliğini azaltmak

İkinci aşama (2020-2025 arası):

- İmalat sanayisini tam olarak geliştirmek
- Sanayi ve bilişim entegrasyonunu sağlamak
- İnovasyon kapasitesini arttırmak
- İş gücü verimliliğini arttırmak
- Kilit endüstrilerde katma birim başına kullanılan enerji ve hammadde ile çevreyi kirlletici nitelikteki emisyonu şu anki seviyeden dünyanın ileri düzeylerine ulaştırmak

2. Adım: 2035 yılına kadar dünyanın güçlü imalat sanayisi ülkeleri arasında orta seviyede yer almak

2015-2025 yılları arasında saptanan adımlar doğrultusunda sanayileşmenin kavuşturulması, keza hem rekabet gücüne sahip hem de rekabet avantajları olan bir Çin’e

dönüşme ve kilit alanlarda büyük atılımların yapılmış olması çerçevesinde, 2025-2035 yılları arasında, inovasyon kapasitesine sahip ve küresel alanda inovasyon lideri olma hedeflerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

3. Adım: 2049 yılına kadar dünyanın imalat güçleri listesine girmek

2035-2049 yılları arasında Dünya imalat güçlerinin ön safhalarında yer alması amaçlanmıştır. Böylece kuruluşunun 100. Yılında yenilikçi, rekabet avantajı ile dünya lideri bir teknoloji ve endüstriyel sisteme sahip güçlü bir Çin yaratılmış olacaktır.

Çin'in 2049 yılına kadar olan hedefleri bu şekilde özetlenmiştir. Aynı zamanda Çin'in 13. Beş Yıllık Kalkınma Planı da (2016-2020) “Made in China 2025” hedeflerine paralel olarak belirtilmiştir. 13. Beş Yıllık Kalkınma Planı 2016-2020 yıllarını kapsamaktadır ve inovasyon ile çevre koruma başlıklarına fazlasıyla yer verilmiştir. Bu çalışmada, hedeflerin ilk adımı olan ve “Made in China 2025” olarak tanımlanan ekonomi programı incelenecektir.

2.1.2. Made in China 2025 Stratejik Hedef ve Öncelikleri

2015 yılının mayıs ayında Çin Devlet Konseyi parti sekreteri Li Keqiang tarafından yayımlanan “Made in China 2025” raporu, Çin'in imalat sanayisindeki eksiklerine odaklanıp çözümler üreterek güçlü bir ülke olma yolundaki ilk adımını 2025 yılında gerçekleştirme amaçlı ortaya konulmuştur. Çin bu hedefleri gerçekleştirirken 4 başlık belirlemiştir. Bunlar; Inovasyon, Kalite, Endüstrinin Dijitalleştirilmesi ve Çevresel Koruma'dır. Bu ana hedefler ve ulaşılmak istenen sonuçlar Tablo 6'da gösterilmiştir.

Made in China 2025 temel hedeflerine göre imalat sektöründe ana malzeme kullanımlarında yerli içeriğinin 2020 yılına kadar %40'a çıkarılmasını hedeflemiştir, 2025 yılında ise bu oranın %70'e yükseltilmesi hedeflenmektedir.

Tablo 6: Made in China 2025 Ana Hedefleri ve Ulaşılmak İstenilen % Sonuçları

	2013	2015	2020	2025
İnovasyon				
Ar-Ge harcamalarının işletme geliri içindeki payı (%)	0.88	0.95	1.26	1.68
100 milyon yuan toplam gelir başına buluş patentleri	0.36	0.44	0.7	1.1
Kalite				
Kalite Rekabet Endeksi	83.1	83.5	84.5	85.5
Sanayi Katma Değer Artışı (%)	-	-	2	4
Verimlilik Artışı (%; yıllık ortalama)	-	-	7.5	6.5
Endüstrinin Dijitalleştirilmesi				
Geniş bant internet (penetrasyon %)	37	50	70	82
Ar-Ge’de dijital tasarım araçlarının kullanımı (penetrasyon %)	52	58	72	84
Anahtar üretim süreçlerinde sayısal kontrol makinelerinin kullanımı (penetrasyon %)	27	33	50	64
Çevresel Koruma				
Endüstriyel yoğunluğunda azalma (2015 yılına göre)	-	-	-18	-34
CO ₂ emisyon yoğunluğunda azalma (2015’e kıyasla)	-	-	-22	-40
Su kullanım yoğunluğunda azalma (2015 yılına göre %)	-	-	-23	-41
Katı endüstriyel atıkların yeniden kullanımı (toplam atığın yüzdesi)	62	65	73	79

Kaynak: (The State Council The People's Republic of China, 2015)

Çin, ülkesinin dünya lideri bir üretim gücüne sahip olma yolundaki hedeflerine ulaşmak ve imalat sanayisinin dönüşümü, yükselişi ve gelişimini hızlı ve kaliteli bir şekilde gerçekleştirmek için 9 görev tanımlanmıştır. Bunlar:

- Üretim inovasyonunun geliştirilmesi,
- Bilgi teknolojilerinin endüstriye entegre edilmesi,
- Temel endüstriyel kapasitelerin güçlendirilmesi,
- Kaliteli Çin markası imajının oluşturulması,
- Yeşil üretimin teşvik edilmesi,
- Belirlenen 10 kilit alandaki (aşağıda ayrıntılı listelenmiştir) gelişmelerin güçlü bir şekilde teşvik edilmesi,
- İmalat sanayinin yapısal uyumunun derinlemesine koordine edilmesi,
- Hizmet odaklı imalat ve üretken hizmet endüstrilerinin aktif olarak geliştirilmesi,
- İmalat sanayinin uluslararası düzeyinin geliştirilmesi.

Çin belirlediği 10 kilit endüstri ile kalkınmayı hedeflemektedir. Bu endüstriler;

- Yeni nesil bilişim teknolojileri
- Üst düzey ekipmanlar (sayısal kontrol araçları, makine ve robotlar)
- Havacılık ekipmanları
- Denizcilik ekipmanları ve yüksek teknolojili gemiler
- Gelişmiş demiryolu ekipmanları
- Enerjide yüksek tasarrufu sağlayan taşıtlar ve enerji araçları
- Elektrik güç ekipmanları
- Tarım makinaları
- Tıbbi ekipmanlar
- Yarı malzemeler

2.2. Hedefler Çerçevesinde Çin'in Mevcut Durumu

Çin'in 2015-2021 yılları arasındaki gelişimini ana hatları ile incelemek amacıyla Tablo 7'de yer alan 7 yıllık büyüme oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 7: Çin'in 2015-2021 GSYH Büyüme Oranı

Yıllar	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Hedeflenen	-	%6.5	%6.5	%6.5	%6.5	%6.5	-
Gerçekleşen Büyüme Oranı	%7.04	%6.8	%6.9	%6.7	%5.9	%2.3	%8.1

Kaynak: (Central Committee of the Communist Party of China, 2022 ; The World Bank, 2022)

Tablo 7'de Çin Halk Cumhuriyeti'nin 2015 ile 2021 yılları arasında GSYH büyüme oranları verilmiştir. 13. Kalkınma Planı'nda (2016-2020) GSYH'sinde ortalama 6,5 oranında büyüme hedefleyen Çin, Tablo 7'de belirtilen 2015, 2016, 2017 ve 2018 yıllarında bu hedefini gerçekleştirmiştir. "Made in China 2025" Programı'nın açıklandığı sene Çin, 2015 yılında %7.04 oranında büyümüş, 2016 yılında ise büyüme oranı %6.8'e düşmesine rağmen hedeflenen seviyenin üzerinde kalmıştır. 2017 yılında tekrar artış göstererek %6.9 seviyesine gelmiş, 2018 yılında ise %6.7 olmuştur. Tablo 7'de 2019 ve 2020 yıllarında ciddi bir düşüş gözlemlenmektedir. Bu düşüşün temel sebebi Çin'in Wuhan şehrinde 17 Kasım 2019 yılında ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisidir. Koronavirüs pandemisi küresel bir krize dönüşmüş, bu olay dünya ekonomisine de negatif yönde etki etmiştir. Aynı şekilde Çin'in de GSYH hedeflerini tutturamamasına sebep olmuştur. 2021 yılında ise GSYH %8.1 oranında büyüyerek Dünya Bankası'na göre üst-orta gelirli bir ülke konumuna ulaşmıştır (The World Bank, 2022).

2.3. Made in China 2025 Stratejik Hedef ve Önceliklerin Gerçekleştirilme Durumu

2.3.1. İnovasyon

Çin'in inovasyon ve teknoloji alanında kendi başına geliştirmesinde sahip olduğu dezavantajlar vardır. Bunlar; kısıtlı internete erişim, fikri mülkiyet haklarında var olan zayıflıklar, yüksek teknoloji konusunda Avrupa gibi yabancıların bilgi ve birikimine bağımlılıktır.

“Yerli üretimde inovasyon eksikliği, kaynakları verimli kullanamama, rekabetçilik eksikliği gibi dezavantajları ve bunun yanında kalite, imalatla dijitalleşme ve sanayide yapılanma” gibi gereksinimler Made in China 2025 gibi bir ekonomik reformun oluşumuna sebep olmuştur” (TÜSİAD Beijing Office, 2016). Başka bir ifade ile ürünlerin yeni nesil teknolojiye sahip ve daha akıllı üretim süreçleri sonucu üretilibilmeleri, üretim yöntemlerinin de daha bilimsel ve teknolojik olmasını zorunlu kılmaktadır. Aksine bir durumda ise üretim maliyetleri artmaktadır. Çin gibi emek yoğun bir ülkede işgücü maliyetlerinin artması hem yatırımların hem de ihracatın büyümesini yavaşlatmaktadır. Ayrıca kaynak ve çevre gibi birtakım dışsal sorunlar da mevcuttur. Raporda “Büyümeyi teşvik edici güç ve uluslararası rekabette fırsatlar yakalamak için odaklanılacak nokta, zorluk ve tek çıkış yolu imalat sanayisidir” denilmiştir (The State Council The People's Republic of China, 2015). Yani, Çin'in hedef koyduğu bu girişimin amacı Çin'in teknolojiye dışa bağımlılığını azaltmak ve hem yerel hem de küresel olarak rekabetçi Çinli şirketler yaratmak için inovasyona yatırım yapmaktır (Institute for Security and Development Policy, 2018).

2025 programını gerçekleştirmek için belirlenen ilk görev, üretim sanayisinde inovasyon çerçevesinde hareket ederek bilim ve teknoloji ile sanayileşmenin hızlandırılması ve bununla birlikte kilit alanlarda inovasyonu geliştirmektir. Çin, ülkenin var olan kaynakları ile mevcut konumunu devlet, şirketler ve üniversitelerle birlikte kalkındırmayı amaçlamıştır. Bunun yanı sıra gerçekleştirilen amaçlar formüle edilip ve verilerin paylaşılması böylece toplu bir şekilde kalkınmayı amaçladığını ifade etmiştir. Tüm bunları gerçekleştirirken olabildiğince hızlı hareket edilmesi ve sadece yerel değil aynı zamanda küresel açıdan rekabet sağlayıcı bir inovasyon teknolojisinin de elde edilmesi amaçlanmıştır.

Made in China 2025 hedeflerinin açıklandığı rapora göre 2025 yılına kadar akıllı üretim geliştirme stratejileri araştırılacak ve formüle edilecektir. İşletmeler teknoloji inovasyonunda yerlerinin güçlendirilmesi ve yeteneklerinin geliştirilmesi için desteklenecek ve teşvik edileceklerdir. Raporda ülkenin ihtiyaçları ve gelecekteki hedefler doğrultusunda üretim endüstrisinin kilit alanları için bir yol haritası yayınlanacağı belirtilmiştir. İşletmeler ile araştırmacı konumu olan üniversitelerin yasalara ve piyasaya uygun olarak iş birliği yapıp yeni mekanizmalar oluşturulması istenmektedir. Ayrıca bilim ve teknoloji gibi sivil başarıların teşvik edilmesinin yanı sıra ulusal savunma için askeri teknolojinin transferi ve dönüşümü de teşvik edilecektir. Bunların yanı sıra yenilikçi tasarımlar ve tasarım eğitimleri geliştirilerek profesyonel tasarım şirketlerine sahip olunması ve orijinal ürün üreticisi şirketlerin araştırma ve tasarım merkezleri kurmaları teşvik edilip, bağımsız marka ürünlerin tasarlanması ve bu ürünlerin ihracatı teşvik edilecektir.

Tüm bu süreçte sahip olunan bilimsel ve teknolojik kaynakların tamamı kullanılarak imalat sanayisinin temel ihtiyaçlarına odaklanılıp, devlet ve toplum iş birliği veya devlet, sanayi, üniversite ve araştırma sektörü gibi inovasyon stratejik ittifak yaklaşımları benimsenerek bir dizi imalat inovasyon merkezi oluşturulması hedeflenmiştir. Ayrıca yönetim sisteminin standartlaşması, standardizasyon yapısının güçlendirilmesi, girişimlerin teşvik edilmesi, yenilikçi bilgi ve mühendislikle ilgili verilerin açık bir şekilde paylaşılması, üretimdeki kilit noktalar için mühendislik veri merkezlerinin kurulması, fikri mülkiyet haklarının kullanımının güçlendirilmesi ve piyasadaki rekabete katılmak için sanayileşme odaklı bir patent portföyü ve stratejik düzen oluşturulması, fikri mülkiyet gücüne sahip girişimlerin geliştirilmesi, fikri mülkiyet ittifaklarının kurulması ve bunun teşviki, ulus ötesi fikri mülkiyet lisansların gelişiminin piyasa varlıkları ile desteklenmesi, KOBİ'lerin fikri mülkiyet başvuru, koruma ve haklarının korunması maliyetlerini azaltmak için politika ve önlemlerin araştırılması gibi hedeflerin de gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Devlet, imalat endüstrisi, üniversiteler ve Ar-Ge ile ittifaklar kurularak bir zincir oluşturulması ve birbirlerinden yararlanarak gelişim gösterilmesi, ülkenin stratejik hedef ve ihtiyaçları doğrultusunda kilit & anahtar teknolojinin gelişimi için işletmelerin desteklenmesi, yol haritası oluşturma ve bilim ve teknoloji projelerini hızlandırılması ve bunların desteklenmesi; bağımsız, yenilikçi, akıllı ve küresel bir tasarım teknolojisi

oluşturmak, markalaşmak, şirket kurmak ve ihracat yapmak için bunların teşvik edilmesi, aynı zamanda bilimsel ve teknolojik yönlü sanayileşirken, sivil teknolojinin yanında askeri teknolojinin de sanayileşmesinin hızlandırılması, üretim inovasyonunu geliştirme yolunda atılacak adımlardır.

“Üretim odaklı imalat yanında, hizmet odaklı imalat alanına da yoğunlaşacaktır” (The State Council The People's Republic of China, 2015). Kurumsal finans şirketleri ve finansal kiralama şirketleri gibi hizmet odaklı üretim yapan finansal kurumların, insan kaynakları hizmeti, satış sonrası hizmetler, marka oluşturma, Ar-Ge ve tasarım, fikri mülkiyet, teknoloji transferi ve tasarımı gibi alanlarda iyileştirilmesi ve geliştirilmesine destek verilecektir.

Rapora göre 10 sene içerisinde araştırma üsleri kurulacaktır. 2020 yılına kadar yaklaşık 15, 2025 yılına kadar da yaklaşık 40 adet inovasyon merkezi (endüstriyel teknoloji araştırma üsleri) kurulması hedeflenmiştir.

Made in China 2025 Programının inovasyon hakkındaki hedefleri yukarıda değinildiği gibidir. Bundan sonra aşağıdaki kısımlarda Çin’in 2015’ten 2021 yılına kadar gerçekleştirdiği gelişim ve değişimler ile reform planındaki hedeflerine ne denli ulaşıldığı konuları ayrıntılı ele alınacaktır.

Tablo 8: Çin’in 2015-2021 Arası Küresel İnovasyon Endeks Sıralaması

Yıllar	Küresel İnovasyon Endeks Sıralaması	İnovasyon Girdi Sıralaması	İnovasyon Çıktı Sıralaması
2021	12	25	7
2020	14	26	6
2019	14	26	5
2018	17	27	10
2017	22	31	11
2016	25	29	15
2015	29	41	21

Kaynak: The Global Innovation Index Effective Innovation Policies for Development’in 2015 ile 2021 yılları arasındaki raporlarından yararlanılmıştır.

Tablo 8’de Çin’in 2015 ile 2021 yılları arasındaki Küresel İnovasyon Endeks sıralaması verilmiştir. Dünya Fikri Mülkiyet Kurumu (WIPO, 2021) verilerine göre Çin, Küresel İnovasyon Endeks 2020 sıralamasında 131 ekonomiden 14. sırada, 2021 yılında ise 12. sırada yer almıştır. İnovasyon girdileri; iş ortamı ve siyasi ortam gibi kurumlar, beşeri sermaye, altyapı, piyasaların gelişmişliği ve ticari gelişmişlik iken inovasyon çıktıları ise inovasyon girdileri sonucunda ortaya çıkanlardır. Bu girdiler sonucu ortaya çıkan inovasyon çıktıları, bilgi ve teknoloji ile yaratıcı çıktılarıdır (INSEAD ve WIPO, 2015). Çin, 2021 yılında inovasyon girdilerinde 25. sıradayken, inovasyon çıktılarında 7. sırada yer almıştır.

Made in China 2025 hedeflerinin belirlendiği yıl olan 2015’te ise Küresel İnovasyon Endeks sıralamasında 29. ülke konumunda idi. Aynı zamanda Çin, dünya çapında en iyi 17 bilim ve teknoloji kümesine ev sahipliği yapmaktadır. Yine WIPO raporuna göre Çin inovasyon ve GSYH arasındaki ilişkide pozitif ve beklentilerin üzerinde bir performans göstermektedir. Aynı zamanda inovasyon kalite sıralamasında üst orta gelir grubunda olan 37 ülke arasında 1. sırada yer almaktadır. Orta gelirli ekonomiler arasında 8 senedir birinciliği korumaktadır. Güney Doğu, Asya, Doğu Asya ve Okyanus’taki 17 ekonomi arasında da 4. sıradadır. Çin’in bu başarısının temelinde yatan sebepler verimlilik artışı, yaratıcı mal ihracatındaki başarıları ve Ar-Ge harcamalarını arttırması, Ar-Ge yoğun küresel şirketlerde 3. Sırada yer almasıdır (WIPO, 2021) En iyi performansı bilgi ve teknoloji kısmında iken en zayıf performansı kurumlardır.

WIPO 2019 (Technology Trends 2019 Artificial Intelligence, 2019) raporuna göre yapay zeka ile ilgili patent başvurusunda bulunan ilk 20 şirketten ikisi Çin’dendir. Çin merkezli bir elektrik iletim firması olan Çin Devlet Şebeke Kurumu (The State Grid Corporation of China) patent başvurularını yıllık ortalama %70 arttırarak ilk yirmiye girmiştir. Bununla birlikte Kasım 2020 Dünya İnternet Konferansı’nda yayımlanan rapora göre Çin yapay zeka patent başvuru sayısında ABD’yi geçerek birinci sırada yer almıştır (Hongyu, 2020).

Tablo 9: Çin'in Ar-Ge harcamasının GSYH'ye hedeflenen ve gerçekleşen oranları

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Hedeflenen Oran	2.1	-	-	-	-	2.5	-
Gerçekleşen	2.06	2.10	2.12	2.14	2.23	2.4	2.44

Kaynak: Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Kalkınması için 13. Beş Yıllık Plan ve OECD verilerinden yararlanılmıştır.

Tablo 9'da Çin'in Ar-Ge harcamalarının Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya oranının 13. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2015-2020) hedeflenen ve 2015 ile 2021 yılları arasında gerçekleşen verileri bulunmaktadır. OECD raporuna göre Çin 2015 yılında 366 milyar dolar Ar-Ge harcamasında bulunmuştur. Bu harcamanın GSYH'ye oranı 2.06'dır. 2016 yılı ve sonrasında gerçekleşen oran artarak sırasıyla 2.12, 2.14, 2.23 ve 2020 yılında ise 2.4 oranına ulaşmıştır. Rapora göre Çin'in 2020 yılında Ar-Ge harcamasının GSYH'ye oranı 2.5 hedeflenmiş ve bu hedef gerçekleştirilemese de hedefe yaklaşmıştır.

Çin, bilim teknolojisine ait gerçekleştirdiği başarılar da belirlediği 10 kilit alanla paraleldir. Bilim hakkında yapılan buluşlardan birisi 2019 yılında bisikletin dengede kalması, engellere takılmayıp, onların etrafında dolaşması, sesli komutlara yanıt vermesi ve bağımsız kararlar alması gibi özellikleri olan Tianjic chip isimli bir hibrit olan yapay zeka çipi oluşturulmuştur. Tianwen-1 isimli uzaya keşif amacıyla oluşturulan bir yörünge aracı dünyadan 23 Temmuz 2020 de ayrılmıştır. Zhu Rong isimli uzay aracı ise Tianwen-1 in bir parçasıdır. Daha önce beş Amerikan gezginin Mars gezegenine inmesi Zhu Rong' un geç kaldığının göstergesi olmasına rağmen Zhu Rong, aktif süpsanyonlarla donatılmış ilk Mars gezginidir. Chang'e 5, 1 Aralık 2020 de aya inişi gerçekleşmiştir. Bu araç 1.731 gram ay örneği almıştır. Chang'e 4 ise 8 Aralık 2018 de fırlatılmıştır. Fendouzhe isimli derin deniz insanlı denizaltısı 10 Kasım 2020 de 10.909 metre derinliğe inmiştir. Çin ürettiği en büyük kalkan tünel açma makinesi 150 metre uzunluğunda 4.300 ton ağırlığında ve 27 Eylül 2020'de üretim hattından çıkmıştır. BDS-3 (Beidou Navigasyon Uydu Sistemi) ise Çinli uydu navigasyon sistemidir ve 35 uydusu olan bu sistem küresel kullanıcılara açmıştır Çin,

Japonya ve Amerika dan sonra sera gazlarını kendi uydusundan izleyen 3. ülke olma konumuna ulaşmıştır. Ayrıca Çin'in toplam 22 tane yerli COVID-19 aşısı da onaylanmıştır (Jia, 2021).

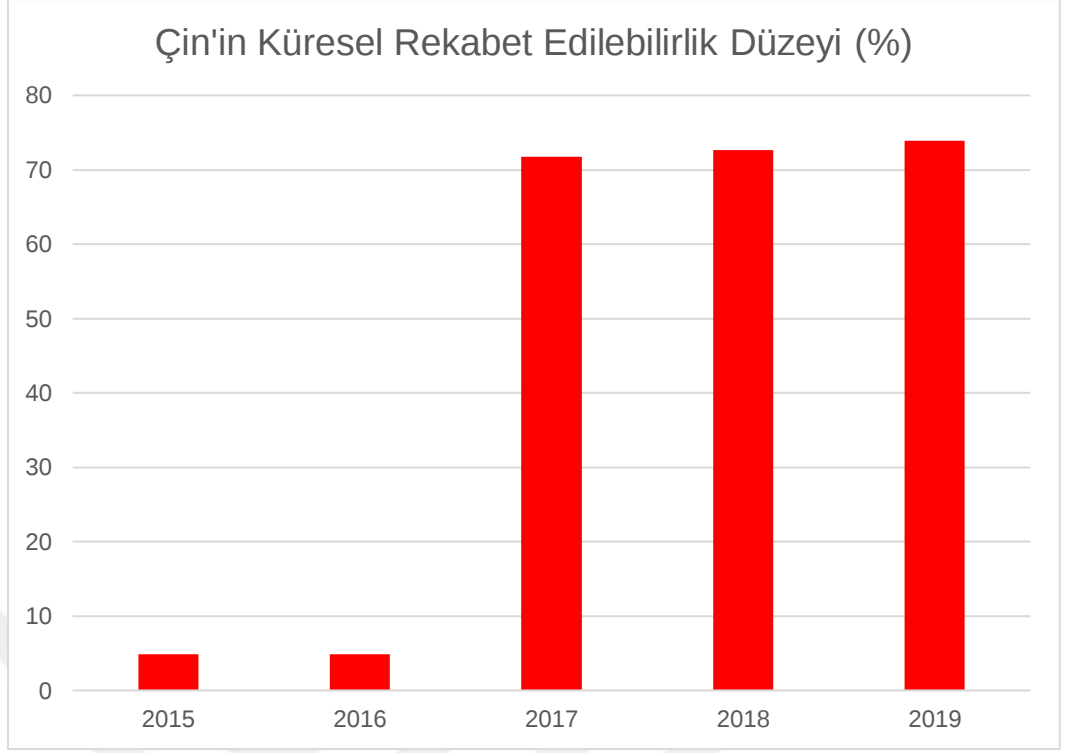
Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'ne (WIPO) göre, Çin, 2020'de art arda ikinci yıl için dünyadaki uluslararası patent başvurularının en büyük kaynağı olmuştur. “Başvuru sahipleri, koronavirüs pandemisinin yol açtığı büyük kilitlenmeye rağmen patent başvurularında %16'lık bir artış olan 68.720 patent talebi sundu. Bu yılki yıllık oturumlar, bu başarıların tanınmasına odaklanırken, aynı zamanda Çin'in kalkınmasının geleceği için yol haritaları sunmaya odaklandı.” diye söz edilmiştir.

2.3.2. Kalite

“Çin’de firmaların verimlilik oranları ve kaliteleri oldukça dengesiz bir yapıya sahiptir” (TÜSİAD Beijing Office, 2016). Bu yüzden Çin, 2025 yılına kadar Çin malının ucuz ve kalitesiz marka imajını iyileştirmeye karar vermiştir. Bu süreçte kurumsal markaların değerinin artırılması ve bağımsız fikri mülkiyet haklarına sahip markalı ürünler oluşturulması ve aynı zamanda temel ürün standartlarına uygunluğu belirlemek için bir platform oluşturulması kararlaştırılmıştır. Kalite denetim sistemi ve bu konu hakkındaki yasa ve yönetmeliklerin iyileştirilmesi, kalite ihlali kayıtlarının dürüstçe değerlendirilmesi ve kalite ihlallerinin, sahte marka davranışlarının ceza ve baskısının artırılması da eylem planını dahilinde alınan kararlardır.

Rapora göre tüketicilerin hak ve çıkarları korunacak ve ayrıca KOBİ’ler için de kalite yönetimini güçlendirme, kalite ve güvenilirlik eğitimi, danışmanlık faaliyetleri yürütmek ve ürün kalitesinin iyileştirilmesini hızlandırmak, uzun vadeli sorunların üstesinden gelme çalışmaları, ortak kalite teknolojisi, güvenilirlik tasarımı, test ve doğrulama teknolojisinin geliştirilmesi de gerçekleştirilecektir.

Kalitelerini iyileştirebilmeleri ve markalarını geliştirebilmeleri için şirketlere rehberlik edilecek ve onlar desteklenecektir. Bölgesel marka yaratmak; Şirketlere kalite ve itibar temel alınarak marka bilinirliğini artırma konusunda rehberlik etmek; iyi bir Çin markası imajı oluşturmak 2025 yılına kadar gerçekleştirilecek hedefler arasındadır. Çin Halk Cumhuriyeti’nin 2015 ile 2019 yılları arasındaki Küresel Rekabet Edebilirlik Düzeyi yüzdesi Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Çin'in Küresel Rekabet Edilebilirlik düzeyi (%)

Kaynak: (World Economic Forum, 2022)

World Economic Forum (2022) tarafından yayımlanan sıralamaya göre (Şekil 1), Çin'in 2015-2019 "Küresel Rekabet Edilebilirlik Düzeyi" 1 ile 7 skoru üzerinden değerlendirilen puanlamaya göre 2015 ve 2016 yılları arasında, 2015 yılında 4,83 olarak 140 ülke arasından 28. sırada iken 2016 yılında da 28. sırada yer alarak 4,89 skorunu almıştır. 2017 yılında ise 100 üzerinden değerlendirilen puanlamaya göre 71,76 puanla ve 2018 yılında ise 72,61 puanla 27. sıraya geçmiştir. 2019 yılında ise 73,9 puanla tekrar 28. sıraya gerilemiştir.

Aynı rapora göre Çin, 2021 16. sıraya 2022 yılında ise 17. sıraya yerleşmiştir. Özellikle pandemi sonrasında World Economic Forum'un (2022) raporuna göre Çin'in rekabet gücünde artış söz konusudur.

Tablo 10: Çin'in Sanayi Katma Değeri (GSYH'nın yüzdesi)

Yıllar	2015	2016	2017	2018	2019	2020
GSYH'da Sanayi Katma Değerinin Yüzdesi	40.84	39.58	39.85	39.68	38.58	37.82

Kaynak: (World Bank National Accounts Data, and OECD National Accounts data files. 2022)

Tablo 10'da Çin'in 2015 ile 2020 yılları arasındaki Sanayi Katma Değer artışları verilmiştir. Programa göre GSYH'nın yüzdesi üzerinden 2020 yılı için %2'lik bir oran artışı hedeflenmiştir. Dünya Bankası (2022) ve OECD (2022) verilerine göre verilen değerlerde 2015 yılında yaklaşık %41 değere sahipken ilerleyen yıllarda da %39 ile %37 aralarında değerlerler almıştır. Sonuç olarak Çin, sanayi katma değerinin GSYH'deki yüzdesini arttırmayı hedeflemiş ancak bu hedefini gerçekleştirememiştir. Tablo 11'de ise Çin'deki emek verimliliği artış oranı verilmiştir.

Tablo 11: Çin'deki Yıllık Emek Verimliliği Artışı

Yıllar	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Emek Verimliliği Artışı	7.08	6.95	7.21	7.13	6.47	2.82

Kaynak: (CEIC Data) 2022

Çin'deki emek verimliliği artışı 2015 yılında 7.08 oranında iken 2016 yılında 6.95 oranına düşmüştür. 2017 ve 2018 yıllarında tekrar 7 üzerine çıkarak 7.21, sonrasında 7.13 olmuştur. Covid pandemisinin yayıldığı sene olan 2019 da 6.47 olmuş ve pandeminin devam ettiği 2020 yılında ise işgücü verimliliğinde ciddi bir düşüş gerçekleşerek 2.82'ye gerilemiştir.

Tablo 12: Çin'in Sabit Ulusal Fiyatlarda Toplam Faktör Verimliliği

Yıllar	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Sabit Ulusal Fiyatlarda Toplam Faktör Verimliliği	1.01	1.01	1	0.96	0.96	0.96

Kaynak: (GeoFrend, 2022)

Tablo 12’de 2015 ile 2020 yılları arasında Çin’in sabit ulusal fiyatlarda toplam faktör verimliliği oranı 1 ve dolaylarında olduğu görülmektedir.

Global Marka Değeri sıralamasında 17. sırada yer alan Çin, toplam değeri 1,6 trilyon ABD doları olan en iyi 5.000 markanın 408’ine ev sahipliği yapmaktadır. Bu markalardan dokuzu dünyanın en değerli 25 markası arasında (WIPO, 2021). Bu markalara örnek olarak ICBC, Huawei, China Construction Bank verilebilir. Tüketici tarafında ise, Çin’de ekonomik büyüme gerçekleştikçe yaşam kalitesi artmaktadır ve yaşam kalitesi arttıkça yerli tüketiciler de daha kaliteli mallar tercih etmektedir.

2.3.3. Dijital Endüstri

Çin, 2025 yılına kadar imalat endüstrisine bilgi teknolojisini entegre etmeyi amaçlamıştır. Böylece akıllı ürünleri üreten firmalarını da akıllı hale getirecek, imalat endüstrisindeki maliyetleri, kusurlu üretilen ürünlerin oranını azaltacaktır.

Endüstrideki temel anahtar bileşeni, temel ileri teknoloji, temel kilit malzemeler ve endüstriyel teknoloji temelinin, kısaca dört temeli, bir bütün olarak ele alıp, kalitesini, güvenilirliğini ve ömrünü iyileştirerek ve sahip olduğu zayıflıkları ortadan kaldırarak temel endüstriyel kapasitenin güçlendirilmesi 2025 eylem planında yer alan görevlerden birisidir. Var olan kaynaklardan yararlanılarak temel üretim süreçlerine dair araştırmalar yapılacağı ve süreç yeniliği gerçekleştirmek isteyen işletmeleri destekleneceği aynı zamanda süreç uzmanları eğitileceği belirtilmiştir. Kısaca bu dört temel üsse yatırım yapılacak şekilde fonlar yönlendirilecektir.

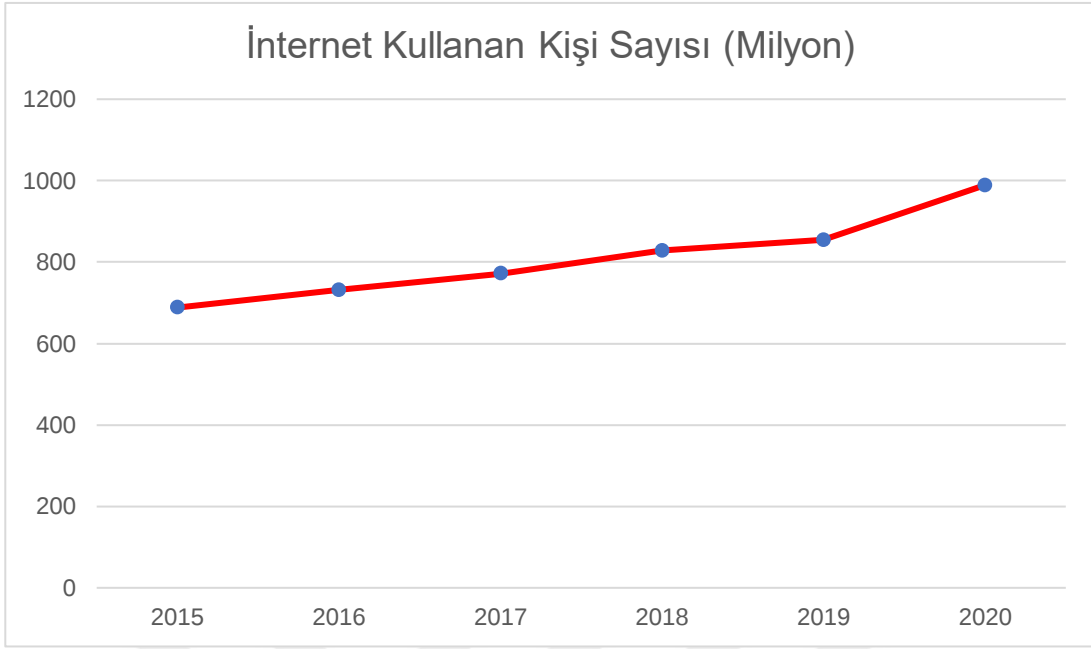
Akıllı üretim ekipmanları ve bunların ürünlerinin gelişimini hızlandırmak ve makine, havacılık, gemi yapımı, otomobil, hafif sanayi, tekstil, gıda, elektronik ve diğer sektörlerde üretim ekipmanlarının akıllı dönüşümünü hızlandırılması; akıllı ulaşım, ekipmanlar, cihazlar, ev aletleri, giyilebilir cihazlar, servis robotları gibi sanayileşmesini teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra üretim sürecinin akıllı hale getirilmesi, kilit alanlarda akıllı fabrika, akıllı lojistiğin yönetimi, üretim süreçlerinin dijital kontrol ve durum bilgisini gerçek zamanlı izleme ve kontrol edebilme, ürün yaşam döngüsü yönetimi, müşteri ilişkileri yönetimi ve tedarik zinciri yönetim sistemlerinin tanıtımını ve uygulamasını hızlandırma ve grup yönetimi ve kontrolü, tasarım ve üretim, üretim entegrasyonu, tedarik ve pazarlama, iş ve finansal bağlantı gibi kilit bağlantıların entegrasyonunu teşvik edilmesi de raporda belirtilmiştir.

Başka bir ifade ile avantajlı işletmelerin desteklenmesi, dört üs için araştırma merkezleri kurulması, kamu hizmeti platformu oluşturulması ve ana endüstrilerin teknolojik altyapı sistemi iyileştirilmesi hedeflenmiştir.

Çin hükümetinin verdiği kararlara göre 2020 yılına kadar imalat endüstrisinin kilit alanlarındaki zeka seviyesi önemli ölçüde iyileştirilecek, pilot uygulama projelerinin işletme maliyetleri %30, ürün üretim döngüsü %30 ve kusurlu ürün oranı azaltılacaktır. 2025 yılına kadar ise imalat sanayinin kilit alanları tamamen akıllı hale getirilecek, pilot uygulama projelerinin işletme maliyetleri %50, ürün üretim döngüsü %50 ve hatalı ürün oranı %50 oranında azaltılacaktır.

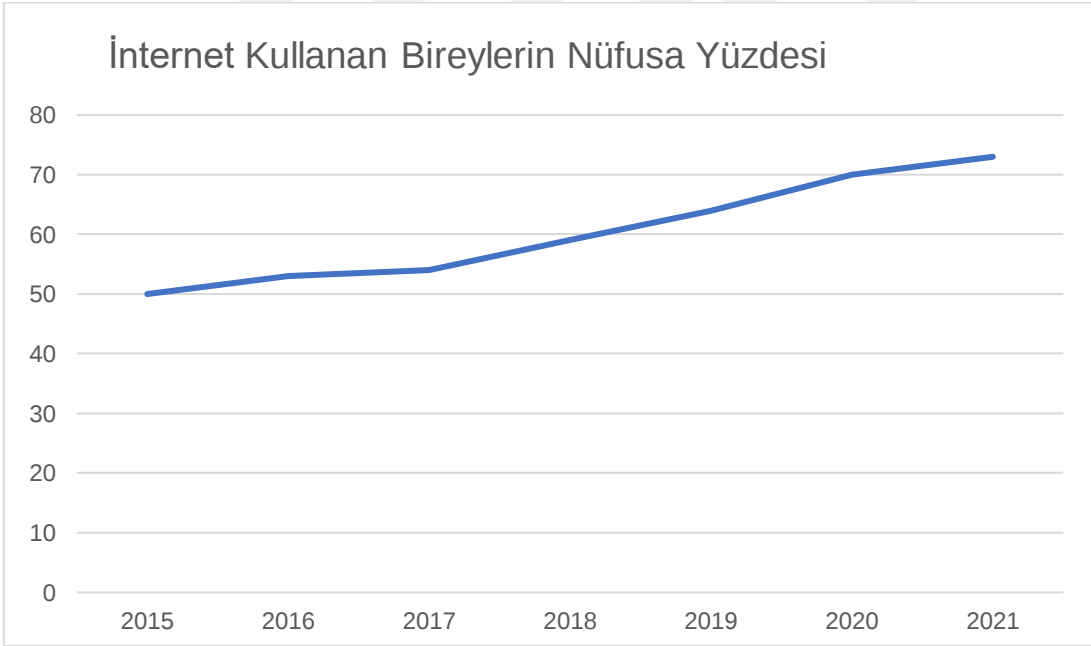
2020 yılına kadar temel birleşenlerin %40'ı bağımsız olarak garanti edilecektir ve bu oran 2025 yılında %70'i bulacaktır.

Çin ayrıca internet kullanım oranını arttırmayı hedeflemiştir. Geniş bant internet oranının (penetrasyon %) 2020 yılında %70 ve 2025 yılında %82 olmasını hedeflemiştir. Şekil 2'de Çin'de internet kullanan kişi sayısı, Şekil 3'te ise internet kullanan bireylerin nüfusa yüzdesi verilmiştir.

Şekil 2: Çin’de İnternet Kullanan Kişi Sayısı (Milyon)

Kaynak: (Our World in Data, 2022)

Şekil 3: Çin’de internet kullanan bireyler (Nüfusun yüzdesi)

Kaynak: (The World Bank, 2022)

Şekil 2’de 2020 yılında Çin’de aktif internet kullanım oranı 1 milyarı aştığı görülmektedir. Dünya Bankası’nın (2022) yayınladığı Çin’de İnternet kullanan bireylerin

nüfusa yüzdesi Şekil 3'te gösterilmiştir. 2015 yılında internet kullanan bireyler nüfusun 50.3 iken 2020 yılında bu oran 70.64'e çıkmıştır.

E-ticarete önemli bir konumu bulunan Çin'in, nüfusunun yaklaşık %60'ının internet bağlantısı bulunmaktadır. 2020'de Çin'de kaydedilen e-ticaret işlem hacmi 2019'a göre yüzde 4,5 artarak 37,21 trilyon Yuan'a (5,2 trilyon ABD doları) ulaşırken, e-ticaret hizmet sektörünün işletme geliri yıllık yüzde 21,9 artışla 5,45 trilyon yuan'a (765 milyar ABD doları) ulaşmıştır (The State Council The People's Republic of China, 2021). 2020'deki dijital ekonominin katma değeri, ülkenin GSYH'sinin %35'inde fazlasını oluşturmuştur (Ma Y. , 2022).

2.3.4. Çevresel Koruma

Çin, 2015 yılında imzalanıp ve 196 ülke tarafından kabul edilerek 2016 yılında yürürlüğe giren Paris İklim Anlaşması'nın üye ülkelerinden biridir. Bu anlaşma, küresel ısınma konusunda yasal olarak bağlayıcı uluslararası bir anlaşmadır (United Nations Climate Change, 2022). Paris İklim Anlaşması'nın amacı, ülkelerin ortak olarak hareket etmeleri ile iklim krizinin önüne geçmeyi hedefleyen ve uzun vadeli bir anlaşmadır. Küresel ortalama yüzey sıcaklığını 2 °C altında hatta 1,5 °C altında tutmayı amaçlamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerin sahip olduğu yeterli kapasiteye sahip değildir (United Nations Climate Change, 2022). Bu yüzden anlaşma ihtiyaç durumunda ülkelere finansal ve teknik desteklerde de bulunmaktadır.

Ülkelerin iklim değişikliği üzerine yaptığı önlemler ve kat edilen ilerlemeleri değerlendirilebilmek amacıyla şeffaf bir şekilde rapor olarak sunulmaktadır. Taraf ülkeler katkı beyanlarını kendi belirledikleri şartlar, zaman ve oranların taahhüdünde bulunmaktadırlar (Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wide Fund for Nature), s. 3).

Başkan Xi Jinping, 2030'dan önce emisyon zirvesini sağlama sözü vermiş ve Çin, 2060 yılına kadar net sıfır karbon nötrlüğüne ulaşma hedefi olduğunu belirtmiştir (Ellerbeck, 2022). Ayrıca çevre kirliliği konusunda sıklıkla eleştirilen Çin, daha temiz ve kontrollü üretim yapmayı hedeflemekte olduğunu ve geleneksel imalat endüstrilerinin kapsamlı bir şekilde yeşil üretime dönüştüreceğini, atık ısı, basıncın ve suyun geri

dönüşümü ile ağır metal kirliliğinin azaltılmasının yollarını araştırıp elde edilen çözümlerin uygulanması için teşviklerde bulunacağını “Made in China 2025” raporunda da belirtmiştir.

Özetle geleneksel üretimde sifıra yakın emisyon ile düşük karbonlu üretim sağlayacak bir teknolojik dönüşümün gerçekleştirilmesi ve kaynakların en verimli şekilde kullanılması amaçlanmıştır. Tablo 13’te Çin’in 2015-2021 yılları arası yıllık CO₂ emisyonu milyar ton olarak verilmiştir.

Tablo 13:Çin’in Yıllık CO₂ Emisyonu (milyar ton) (Fosil yakıt ve karbondioksit emisyonları, üretime dayalı emisyon dahil değildir)

Yıllar	Milyar ton
2015	9.87
2016	9.76
2017	10.01
2018	10.35
2019	10.74
2020	10.96
2021	11.47

Kaynak: Our World in Data, 2022

Tablo 13’te Çin’in yıllık CO₂ emisyonu verilmiştir. Çin, 2015 yılında “Made in China 2025” programında belirtildiği üzere çevre konusunda teşvik ve desteklerde bulunmayı amaçladığını ve CO₂ emisyonunu %22 oranında azaltmayı hedeflediğini duyurdu. 2015 yılı sonrasında CO₂ tüketim miktarında 9.87 milyar tondan 9.76 milyar tona düşüş gerçekleşmiştir. Ancak sonraki yıllarda sürekli artarak emisyon miktarı 2021 yılına kadar 11.47 milyar tona kadar çıkmıştır.

Pandemi döneminde CO₂ emisyonunda geçici olarak düşüş gerçekleşmiştir. 2020 Şubat ayında 2019 yılının aynı ayına göre gerçekleşen %12’lik düşüş sonrası Çin’de, nisan ayında ekonomik toparlanma sonrası tekrar CO₂ emisyonunda artış gerçekleşmiş ve yıl boyunca şubat ayındaki seviyeye düşmemiştir (International Energy Agency, 2021). Ek olarak bu dönemde ekonomik baskının yoğun olduğu Çin’de birçok kömür tesisi kapatma süresi boyunca çalışmaya devam etmiştir (Scientific American, 2020).

Çin’in kişi başına CO₂ emisyon yoğunluğu ise Tablo 14’te verilmiştir. Çin’de 2020 yılında kişi başına CO₂ emisyon yoğunluğu 7.69 tondur. Çin, küresel sera gazının %24,23’lük payını yayarak en çok CO₂ emisyonu üreten ülkeler arasında birinci sıradadır. Diğer ülkeler tarafından çevre kirliliği konusunda eleştirilen bir ülke olan Çin’in; Amerika, Hindistan, Rusya ve Japonya da arkasından gelmektedir (Ge, Friedrich, & Vigna, 2020). Ancak kişi başına gaz emisyonuna bakıldığında Çin, Amerika’nın kişi başı CO₂ emisyonundan önemli bir fark ile gerisindedir.

Tablo 14: Çin’in Kişi Başına CO₂ Emisyonu (t) (Fosil yakıt ve karbondioksit emisyonları, arazi kullanım değişikliği dahil değildir)

Yıllar	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Kişi başına CO ₂ emisyon	7.08	6.97	7.10	7.31	7.55	7.69	8.05

Kaynak: (Our World in Data, 2022)

Çin’in “Made in China 2025” hedefleri arasında su kullanım yoğunluğunu azaltma hedefi de yer almaktadır. Tablo 15’te Çin’in 2015 ile 2021 yılları arasında su tüketimi verilmiştir.

Tablo 15: Çin'in Su Tüketimi (metreküp)

Yıllar	Çin'in Su tüketimi (metreküp)
2015	610.320.000
2016	604.020.000
2017	604.340.000
2018	601.550.000
2019	602.120.000
2020	581.290.000
2021	592.100.000

Kaynak: (CEIC Data, 2022)

Çin, 2020 yılında %23, 2025 yılında ise %41 oranında su tüketimini azaltmayı hedeflemiştir. Tablo 15'te görüldüğü üzere, 2015 yılında 610 milyon metreküp su tüketen Çin'in 2020 yılında 2015 yılına göre yaklaşık 29 milyon metreküp daha az su tüketerek 581 milyon metreküp su tüketimi gerçekleştirmiştir.

2021 yılında 592 milyon metreküpe çıkmasına rağmen, bu sonuç 2015 yılındaki su tüketiminin aşağısındadır. Ancak Çin her ne kadar su tüketimini düşürse de hedeflediği orana yaklaşamamıştır.

Çin ayrıca 2025 yılına kadar endüstriyel katı atık üretim yoğunluğunu azaltmayı ve yenilenebilir kaynakların kullanımı teşvik etmeyi hedeflemektedir. Katı ve tehlikeli atıkların ithalat, boşaltımı ve bertaraf edilme yasakları hakkında olan “Katı Atıklardan Kaynaklanan Çevre Kirliliğinin Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun” revize edilerek 1 Eylül 2020'de yürürlüğe girmiştir (The State Council The People's Republic of China, 2022)

3. TÜRKİYE’NİN “100. YIL” 2023 HEDEFLERİ VE DIŞ TİCARETE YÖNELİK PLANLAMA VE UYGULAMALARI

3.1. Türkiye’nin 2023 Hedefleri ve Reform Paketleri İçeriğinin İncelenmesi

Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100.yılına hedef alan ve 2011 yılında parti seçimleri ile gündeme gelen 2023 hedefleri, ilk olarak 2001 yılında, “Uzun Vadeli Gelişmenin Temel Amaçları Stratejisi” adı altında 8. Kalkınma Planı (2001-2005) ile bahsedilmiş ancak bu dönemdeki ekonomik problemlerden ötürü üzerinde durulmamıştır. Dönemin Ekonomi Bakanı, Kalkınma Bakanı ve Türkiye İhracatçıları Meclisi (TİM) tarafından hazırlanan ve “2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı” adını alan plan, 13 Haziran 2012 yılında yürürlüğe girmiştir.

Genel olarak “2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı” ile belirlenen hedefler:

- Türkiye’nin 2023 yılında dünyanın en büyük 10 ekonomisi içinde bulunması
- Türkiye’nin mal ihracatının 2023 yılında 500 milyar dolara ulaşması
- Dünya ihracatından yüzde 1,5 oranında pay alınması
- 2023 yılı sonunda 2 trilyon dolar milli gelire erişilmesi
- 7 ayrı sektörün 2023 yılında 25 milyar dolar ihracatın üzerine çıkması
- 2023 yılında İhracatçı sayısının 100.000’e ulaşması
- Ulusal Marka endeksinde 2023 yılında 15. sıraya yükselmesidir.

Ayrıca “Strateji çerçevesinde 2012-2023 yılları arasında yıllık ihracatın ortalama yüzde 11,7 artması ve dünya ihracatında Türkiye’nin yaklaşık yüzde 0,8 olan payının, 2013 yılında yüzde 0,91, 2018 yılında yüzde 1,18 ve 2023 yılında yüzde 1,46’ya ulaşması hedeflenmektedir” (Ekonomi Bakanlığı, 2012). Bu eylem planı inovasyon, teknoloji, Ar-Ge ve girişimcilik üzerine odaklanmıştır. Her biri 4 yılı kapsayacak şekilde “Atılım”, “Yatırım” ve “Liderlik” şeklinde üç aşamaya ayrılmıştır ve bununla birlikte 19 Stratejik hedef ile 72 eylem ve ölçüt planına sahiptir (Ekonomi Bakanlığı, 2012).

Türkiye’nin 10. Kalkınma Planı 2014 ile 2018 yıllarını, 11. Kalkınma Planı ise 2019 ile 2023 yıllarını kapsamaktadır. Bahsedilen iki kalkınma planında da 2023 hedefleri yer

almaktadır. Bu hedefler; Temel Göstergeler, İmalat ve Inovasyon başlıkları altında Tablo 16’da gösterilmiştir.

Tablo 16: Türkiye’nin 10 ve 11. Kalkınma Planı Hedefleri

	2018	2023 (11. Kalkınma planı hedefi) (2019-2023)	2023 (10. Kalkınma planı hedefi) (2014-2018)
Temel Göstergeler			
GSYH (Cari, Milyar Dolar)	784	1.080	2.000
Kişi Başına GSYH (Cari, Dolar)	9.632	12.484	25.000
Büyüme (%)	4,9	4,3	-
İhracat (Milyar Dolar)	167,9	226,6	500
TÜFE (Yıl Sonu, %)	20,3	5,0	Tek haneli rakamlara ulaşılması
İmalat			
İmalat Sanayii/GSYH (Cari,%)	19,1	21,0	
İmalat Sanayi İhracatı (Milyar Dolar)	158,8	210,0	
İmalat Sanayiinde Çalışılan Saat başına Üretim Endeksi (2015=100)	113,4	126	
Inovasyon			
Ar-Ge Harcamalarında Özel Sektörün Payı (%)	56,9	67	
Ar-Ge Personeli İçinde Özel Sektörde İstihdam Edilenlerin Payı (%)	57,3	67	
Ar-Ge Harcamalarının GSYH’ya Oranı (%)	0,96	1,8	
Yerli Patent Başvurularında Türkiye’nin Dünya Sırlamasındaki Yeri	13	10	
Mobil Genişbant Abone Yoğunluğu (%)	74,5	100	

Kaynak: 10. ve 11. Kalkınma Planı Raporu, (2013 ve 2019)

Genel olarak 2018 yılı hedeflerini ortaya koyan 10. Kalkınma Planı’nda (2014-2018) aynı zamanda 2023 yılı için GSYH, ihracat ve enflasyon hedef oranları da belirlemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan bu planda 2023 yılı için açıklanan rakamlar 500 milyar dolar ihracat, 2 milyar dolar GSYH ve 25 bin dolar kişi başı GSYH'dir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) belirlenen bu rakamlar revize edilmiş ve 2023 yılı için 226,6 milyar dolar ihracat, 1.080 milyar dolar GSYH ve 12.484 dolar kişi başı GSYH hedefler koyularak 10. Kalkınma Planı'nın 2023 yılı için hedeflenen rakamlar düşürülmüştür. İki kalkınma planının belirlendiği süreçte Türk Lirası'ndaki yabancı paralara karşı değer kaybı, enflasyondaki artış gibi ekonomik zorluklar 2023 hedeflerinin düşürülmesine sebep olduğu şeklinde yorumlanabilir.

“2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı” raporunda belirtilen Dış Ticarete Türkiye'nin Sahip olduğu avantaj ve dezavantajlar kısaca şunlardır:

- **Avantajlı Yönler:** Türkiye'nin coğrafi konumu, Gümrük Birliği ve Serbest Ticaret Anlaşması gibi bazı avantajlara sahip olması.

- **Dezavantajlı Yönler:** Yine coğrafi olarak Orta Doğu'daki siyasi karışıklıklardan etkilenme durumu, demir ve deniz yolu gibi alanları etkin kullanamaması, ihracatta üretilen ürünün hammaddesinde ithalata bağlı olması, ucuz emek gücüne sahip Hindistan, Çin gibi Asya ülkeleri ile rekabetin gün geçtikçe zorlaşması ve Asya ülkelerinin Avrupa Birliği ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalama politikaları yürütmesi, yerli markaların dünya çapında markalaşamamasından ötürü aynı kaliteye sahip dünya markalarından daha ucuza ihracat yapması ve finansman gibi bir takım olumsuzluklarla da yüz yüze olması (Ekonomi Bakanlığı, 2012). Bunların yanı sıra Türkiye'nin teknoloji konusunda da dışarıya bağımlı konumunun sürmesi de oldukça önemli ve vurgulanması gereken bir dezavantajdır.

3.2.Hedefler Çerçevesinde Türkiye'nin Mevcut Durumu

Türkiye'nin 2013-2021 yılları arasındaki gelişimini ana hatları ile incelemek amacıyla Tablo 17'de yer alan 9 yıllık büyüme oranları bulunmaktadır.

Tablo 17: Türkiye'nin 2013-2021 GSYH Büyüme Oranı

Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Büyüme Oranı	%8.5	%4.9	%6.1	%3.3	%7.5	%3	%0.9	%1.8	%11

Kaynak: (The World Bank, 2022)

“2013 yılından itibaren ekonomik büyümede başlayan kırılganlık, 2018 yılına kadar devam etmiştir” (Mazlum, 2020, s. 70). Tablo 17’de, Türkiye’nin bu kırılganlık dönemindeki GSYH büyüme oranı verilmiştir. 2013 yılında %8.5 artış gösterirken bu oran 2014 yılında %4.9’dır. 2015 yılında geçen yıla göre %6.1 oranında bir büyüme gerçekleşmiştir. 2016 yılında Rusya ile Türkiye arasında uçak krizi meydana gelmiş ve bu kriz sonrasında Rusya Türkiye’nin ekonomisine büyük sıkıntılar veren ambargoyu uygulamıştır (Mazlum, 2020, s. 57). Bu seneki büyüme bir önceki yıla göre %3.3’tür. 2017 yılında GSYH büyüme oranı %7.5 olmuş, 2018 yılında ise 2017 yılına göre, %4.5’luk bir azalma sonucu %3’lük bir büyüme gerçekleşmiştir. 2019 yılındaki büyüme %0.9 olmuştur. 2019 yılında ise Çin’de meydana gelen Covid-19 salgını meydana gelmiştir ve bu salgın, Türkiye’de ilk olarak 2020 yılının Mart ayında görülmüştür. 2020 yılında pandeminin etkilerine rağmen GSYH büyüme oranı %1.8 olmuştur. 2021 yılında ise Türkiye ekonomisinde %11 oranında bir büyüme gerçekleşmiştir.

Tablo 18: Türkiye'nin 2013-2021 yılları arası GSYH (milyar dolar)

Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Milli Gelir	957,78	938,95	864,32	869,69	859	778,47	761	719,95	815,27

Kaynak: (The World Bank, 2022)

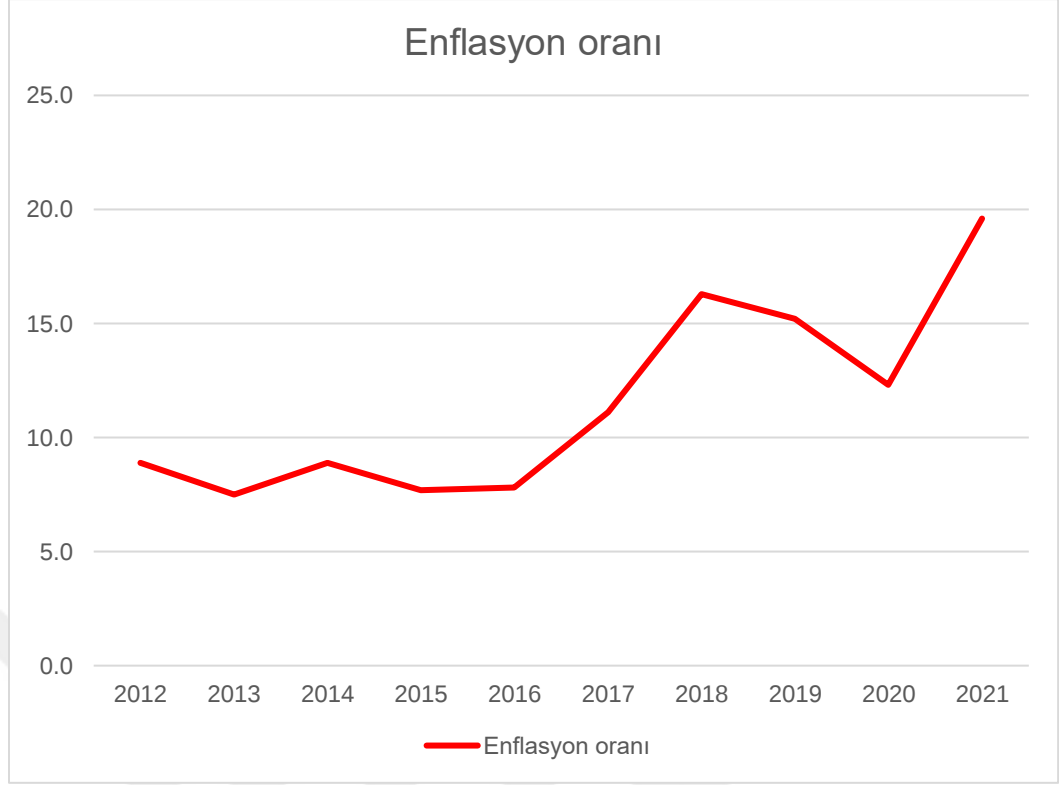
10. Kalkınma Planı’nda (2014-2018) Türkiye’nin 2023 Yılıının sonunda 2 trilyon dolar milli gelire erişilmesi hedeflenmiş, ancak bu hedef 11. Kalkınma Planı’nda (2019-2023) 1.080 trilyon dolara indirilmiştir. Tablo 18’de 2013 yılında milli gelir 957,78 milyar dolar olduğu görülmektedir. Genel olarak 8 yıl içerisinde GSYH’de düşüş görülmüş, 2021 yılında ise milli gelir 815,27 milyar dolar olmuştur.

Tablo 19: Türkiye’nin 2012-2021 yılları arasında dünya ekonomisi sıralamasındaki yeri

Yıllar	Türkiye’nin Dünya Ekonomisi Sıralamasındaki Yeri
2021	21
2020	20
2019	19
2018	19
2017	17
2016	17
2015	16
2014	16
2013	16
2012	17

Kaynak: (Euronews, 2022)

Dünyanın önde gelen ekonomilerini belirten G20 (Group of 20), dünya nüfusunun yaklaşık üçte ikisini temsil eden gelişmiş ve gelişmekte olan 20 ülkeyi kapsar (G20, 2022) . Bu ülkeler içerisinde Türkiye de yer almaktadır. Türkiye’nin 2023 hedeflerinden birisi, dünyanın en büyük 10 ekonomisi içinde bulunmaktır. Türkiye “2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı”nı yayımladığı sene bu sıralamada 17.dir. En büyük ekonomiler içerisinde 2021 yılında ise 21. sıraya gerilemiştir (IMF, 2022).

Şekil 4: Türkiye'nin Enflasyon Oranı, Ortalama Tüketici Fiyatlarındaki Değişim (Yıllık %)

Kaynak: (IMF, 2022)

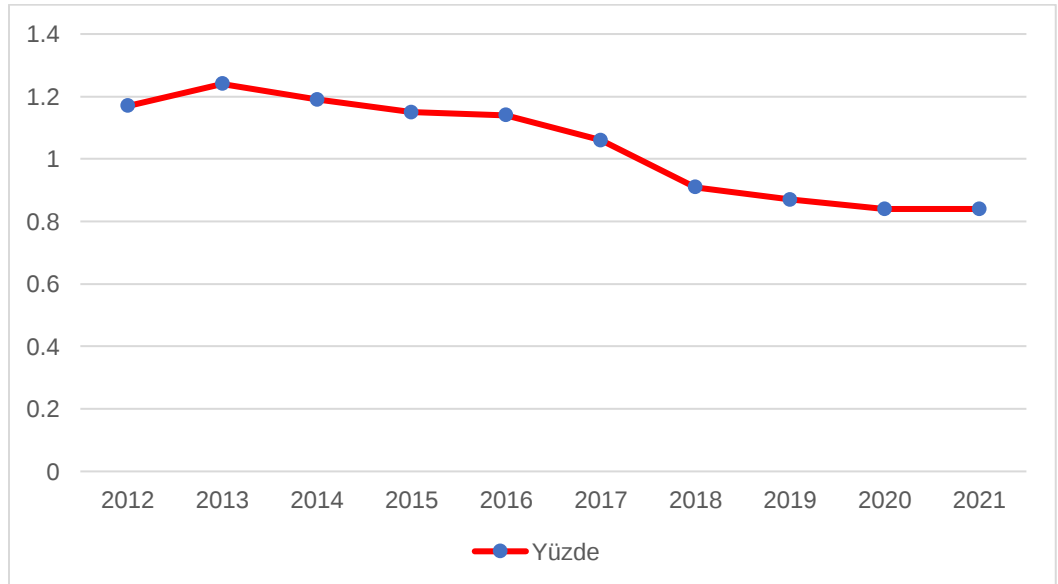
Şekil 4'te IMF verilerine göre Türkiye'nin yıllık ortalama tüketici fiyatlarındaki değişimin grafiği verilmiştir. Şekil 4'te görüldüğü üzere 2016 yılından 2018 yılına kadar enflasyon oranında artış görülmektedir. 2018 yılından 2020 yılına kadar düşüş gerçekleşse de 2021 yılına doğru enflasyon oranı tekrar yükselmiştir. Türkiye, enflasyon oranını tek haneli rakamlara indirmeyi hedeflemiştir. 2012- 2021 yılları arası gerçekleşen enflasyon oranlarının yüzdesi Tablo 20'de verilmiştir.

2023 hedeflerinin belirlediği 2012 yılında enflasyon oranında ortalama %8.9 artış gerçekleşmiştir. Bir sonraki yıl olan 2013'te %7.5 artış olmuştur. 2017 yılından itibaren enflasyon oranı çift hanelere gelerek %11.1 olmuştur. 2020 senesinde son iki yıldan daha az enflasyon artışı görülse de 2021 yılında yıllık ortalama tüketici fiyatlarındaki değişim %19.6'a çıkmıştır.

Tablo 20: Türkiye'nin Enflasyon Oranı, Ortalama Tüketici Fiyatlarındaki Değişim (Yıllık %)

Yıllar	Enflasyon Oranı (Yüzde)
2012	8.9
2013	7.5
2014	8.9
2015	7.7
2016	7.8
2017	11.1
2018	16.3
2019	15.2
2020	12.3
2021	19.6

Kaynak: (IMF, 2022)

Şekil 5: Türkiye'nin Dünya Ekonomisindeki Payı

Kaynak: (Euronews, 2022)

Şekil 5’te Türkiye’nin dünya ekonomisi içerisindeki payı gösterilmektedir. Türkiye’nin dünya ekonomisi içerisindeki payı 10 sene içerisinde en çok %1.24 ile 2013 yılında gerçekleşmiştir. Bu pay 2020 ve 2021 yıllarında en düşük seviyeye inerek %0.84 olmuştur.

3.3. Türkiye’nin 2023 Hedef ve Önceliklerinin Gerçekleştirilme Durumu

3.3.1. İhracat

“2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı”nda genel olarak ihracatta büyümeyi hedefleyen Türkiye’nin, dünya ihracatından yüzde 1,5 oranında pay alınması, cari fazla verme, imalat sanayisinde büyüme, turizm gelirlerini artırma hedefleri bulunmaktadır. Türkiye, bahsedilen planda ve 10. Kalkınma Planı’nda (2014-2018) 2023 yılı için 500 milyar dolar ihracat gerçekleştirme hedefi belirlemiştir ancak bu hedef 11. Kalkınma Planı ile (2019-2023) 226,6 milyar dolara indirilerek revize edilmiştir. Türkiye’nin hedeflediği ve gerçekleşen ihracat rakamları Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21: Türkiye’nin hedeflediği ve gerçekleşen ihracat rakamları (milyar dolar)

Yıllar	Hedeflenen İhracat Rakamları	Gerçekleşen İhracat Rakamları
2012	148,5	151,6
2013	165,7	151,7
2014	185,1	166,5
2015	206,8	151
2016	-	149,2
2017	-	164,5
2018	-	177,2
2019	321,9	180,8
2020	-	169,6
2021	-	225,3
2023	500	-

Kaynak: (Ticaret Bakanlığı, 2022) ve (Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı)

Tablo 21’de Türkiye’nin 2012 yılında 151,6 milyar dolar ihracat yaptığı görülmektedir. 2021 yılında 225,3 milyar dolar ihracat gerçekleştiren Türkiye, ihracatının 2023 yılında 500 milyar dolara ulaşma hedefinin, 2021 yılında sadece yarısına kadar yaklaşabildiği görülmektedir.

Tablo 22: Türkiye’nin hedeflediği yıllık ihracat artış oranları (%)

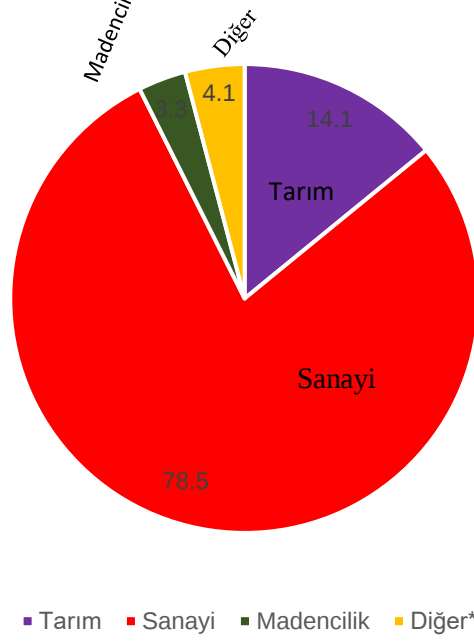
Yıllar	2012	2013	2014	2015	2019	2023
Hedeflenen Artış Oran	10,0	11,6	11,7	11,7	11,7	11,7

Kaynak: (Ticaret Bakanlığı, 2022)

Tablo 22’de Türkiye’nin hedeflediği yıllık ihracat artış oranları verilmiştir. Türkiye, 2012 yılında ihracatının %10 oranında artmasını sonraki sene ise ihracat artış oranının %11,6 olmasını hedeflemiştir. Türkiye İhracatçılar Meclisi’nin (TİM, 2022), açıkladığı verilere göre Türkiye 2012 yılında 151,6 ve 2013 yılında 151,7 oranında ihracat yaparak %11,6 olarak belirlediği ihracat artış oranını %0,01 olarak gerçekleştirmiştir. 2014 ve 2023 yılları arasında yıllık ortalama %11,7’lik bir ihracat artış oranı belirlemiştir. 2018 yılında 168 milyar dolarlık ihracat ile geçen seneye oranla %7,1 artış gerçekleşmiştir. 2018 ile 2019 yılları arasında 180,8 milyar dolarlık ihracat yapmış ve 2019 ile 2020 yılları arasında 169,5 milyar dolar ihracat yaparak 2019 senesine oranlar ihracatında -%6,3 değişim gerçekleşmiştir. 2021 yılında ise 225,2 milyar dolar ihracat yaparak geçen seneye göre ihracatında %32,3 oranında artış sağlamıştır. Bu oran hedeflenen ihracat artış oranından çok daha fazlasıdır

Bunun yanı sıra TÜİK bültenine göre 2019 yılında İmalat sanayisinin GSYH’deki payı %18,3 iken 2020 yılında %19,1’dir (TÜİK, 2021). 11. Kalkınma Planı’nda (2019-2023) hedeflenen imalat sanayisinin GSYH’ye oranı %21,0’dır. Şekil 6 ve Şekil 7’de Türkiye’nin sektörler göre ihracatları gösterilmektedir.

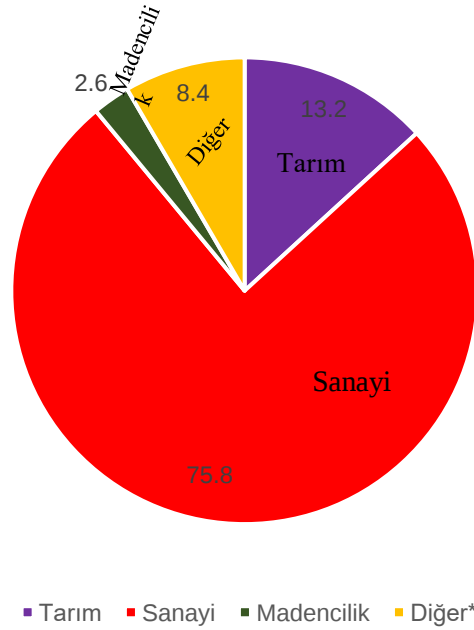
Sektörlere Göre İhracat 2013

Şekil 6: 2013 Yılı Sektörlere Göre İhracat Oranı

Kaynak: (TİM, 2022)

Sektörlere Göre İhracat 2021

Şekil 7: 2021 Yılı Sektörlere Göre İhracat Oranı

(Diğer*: İhracatçı Birlikleri Kaydından Muaf İhracat ile Antrepo ve Serbest Bölgeler Farkı)

Kaynak: (TİM, 2022)

Şekil 6 ve Şekil 7’de Türkiye’nin 2013 ve 2021 yıllarındaki ihracat oranlarının sektörlere göre dağılımı verilmiştir. Sanayi sektöründe %2,7 oranında bir azalış gözükmemektedir. TİM’in açıkladığı verilere göre 2013 yılında ihracatta en büyük payı sanayi sektörü almaktadır. %78,5 pay ile 119 milyar dolar ihracat yapılan bu sektörde en çok paya sahip olan sanayi mamullerinin oranı %58,7’dir. Yine bu alanda 21,3 milyar dolar ile en çok otomotiv endüstrisi ve hemen arkasından %11,5 pay ile 17,3 milyar dolarlık ihracat ile hazır giyim ve konfeksiyon ürünleri ihracatı gelmektedir. 2021 yılında ise %57,9 oranı ile en çok sanayi mamulleri ihracatı gerçekleşmiştir (TİM, 2022). Sanayi mamulleri içerisinde otomotiv endüstri 29,3 milyar dolar ile birinci sırada yer almaktadır. Hemen arkasından %9,9 pay ile çelik sektörü gelmektedir. Çelik sektöründe yapılan ihracat rakamı 22,3 milyar dolardır.

Tablo 23: Türkiye’nin Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi Ürünlerinin İhracat Oranları

Teknoloji Yoğunluğu	2013	2019	2020	2021	2023 Hedefi
Yüksek Teknolojili Ürünler	3,4	3,5	3,4	3,0	20
Orta Yüksek Teknolojili Ürünler	31,5	36,4	35,9	33,4	
Orta Düşük Teknolojili Ürünler	30,7	27,4	27,2	31,1	
Düşük Teknolojili Ürünler	34,5	32,8	33,5	32,5	

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Tablo 23’te Türkiye’nin teknoloji yoğunluğuna göre imalat sanayi ürünlerinin ihracat oranı gösterilmektedir. Türkiye, 2023 yılında ihracatta yüksek teknolojlili ürünlerin payını %20 ye çıkarma hedefine sahiptir. 2013 yılında yüksek teknolojlili ürün ihracatı imalat sanayisi içerisinde %3,4 paya sahip iken 2021 yılında bu oran %3 olmuştur. Orta

yüksek teknolojlili ürün ihracatında ise 8 sene içerisinde %1,9'luk bir artış gerçekleşerek bu oran %33,4 olmuştur. 2021 yılında en çok ihracat payına %33,4 oranı ile orta-yüksek teknolojlili ürünler sahip olmuş ve hemen arkasından da %32,5 oranı ile düşük teknolojlili ürünler yer almaktadır.

2023 yılında 7 sektörde 25 milyar dolar ihracatın üzerine çıkılması hedeflenmiştir. Ticaret Bakanlığı'nın paylaştığı habere göre motorlu kara taşıtları faslında 25,033 milyar dolarlık, kazanlar, makinalar faslında ise 30,783 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir. Bu iki faslın hemen arkasından demir, çelik faslında 17,105 milyar dolarlık ihracat yapılmıştır (Ticaret Bakanlığı, 2022). Türkiye'nin bir başka hedefi, 2023 yılında İhracatçı sayısının 100.000'e ulaşmasıdır. 2021 yılında toplam faaliyet gösteren 2,079,773 aktif firmanın 96,158'i ihracat yapmaktadır. Bu sayı 2023 hedeflerinin belirlendiği yıl olan 2011'de 57,350'dir (Ticaret Bakanlığı, 2022 ; Veri Kaynağı, 2022). Ayrıca Türkiye'den en az 2 üniversitenin ilk 100'e girmesi en az 5 üniversitenin ilk 500'e girmesi de hedeflenmiştir. Ancak Times Higher Education 2023 yılı listesinde Türkiye'den sadece üç üniversite yer almaktadır. 401-500 sıralaması arasında bulunan bu üniversiteler Çankaya Üniversitesi, Koç Üniversitesi ve Sabancı Üniversitesi'dir. Bunun yanı sıra Türkiye turizm geliri ve turist sayısı hedeflerine de sahiptir. Tablo 24'te TÜİK (2022) verilerinden alınan Türkiye'nin turizm geliri turist sayısı verilmiştir.

Tablo 24: Türkiye'nin 2013, 2019, 2020 ve 2021 yıllarındaki Turizm Geliri ve Turist Sayısı

Yıllar	2013	2019	2020	2021
Turizm Geliri (Bin dolar)	32,308,991	34,520,332	12,059,320	24,482,332
Kişi Sayısı	39,226,226	51,860,042	15,826,266	29,357,463

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2023 yılında turizm gelirinin 65 milyar dolar, turist sayısının 75 milyon olması hedeflenmiştir. Tablo 24'te ki TÜİK verilerine göre 2013 yılında 32,3 milyar dolar olan turizm geliri, 2019 yılında 34,5 milyar dolara çıkmıştır. Bu rakam pandeminin Türkiye'de

görüldüğü sene olan 2020 yılında 12 milyar olmuştur. 2021 yılında ise iki katına çıkarak turizm geliri 24,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 25: Ulus Marka Sıralaması

Sıralama	Ülkeler
1	Almanya
2	Kanada
3	Japonya
4	İtalya
5	Birleşik Krallık
....	
31	Çin
38	Türkiye

Kaynak: Ipsos, 2022

Tablo 25’te Ulus Marka Sıralaması verilmiştir. Türkiye hedeflerinde mevcut pazar paylarının artırılması, Türk marka bilinirliğinin ve ihracatçıların küresel alanda rekabetçiliğinin artırılmasını amaçlamıştır. Ulusal Marka Endeksi’nde 2023 yılında 15. sıraya yükselmesi de hedefleri arasında olan Türkiye’nin, 60 ülkenin ölçüldüğü Ulus Marka Endeksi’ne göre sırası 2020 yılında 37, 2021 yılında ise 38 olmuştur (Ipsos, 2021).

3.3.2. Teknoloji

Türkiye, 2023 yılına kadar ileri teknoloji ürün ihracatını ve Ar-Ge’ye yönelik yatırımlarını arttırmayı hedeflemiştir. Bunun yanı sıra kendi uydusunu uzaya yerleştirmek, ilk savaş uçağını tamamlamak ve ayrıca bilgi ve teknoloji ihraç eden bir ülke konumuna

gelmeyi amaçlamıştır. Türkiye'nin 2018 ile 2022 yılları arasında dijital rekabet sıralamasındaki yeri Tablo 26'da gösterilmiştir.

Tablo 26: Türkiye'nin Dijital Rekabet Sıralaması

Yıllar	2018	2019	2020	2021	2022
Dijital Rekabet Sıralaması	46	51	46	51	52

Kaynak: (The IMD World Competitiveness Ranking, 2022)

Tablo 26'da The IMD World Competitiveness' in (2022) 63 ülke içerisinde yaptığı "Dijital Rekabet" sıralamasında Türkiye'nin 2018 yılında 46. olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye 2022 yılında dijital rekabette 52. sıraya gerilemiştir.

İnsansız hava araçları askeri alanlarda da kullanılmaktadır. Türkiye 2015 yılında ilk silahlı insansız hava aracını piyasaya sürmüş ve bu alanda dünya çapında başarı göstermektedir. En iyi askeri İHA üreticileri arasında Amerika, Çin, İsrail gibi ülkeler de yer almaktadır.

Bayraktar Akıncı, Bayraktar TB2, TUSAŞ Anka-S, TUSAŞ Ankasungur, Vestel Karayel aynı zamanda 2013 yılında çalışmalarına başlanan Baykar Bayraktar Kızılelma isimli insansız savaş uçağı 2023 yılında tamamlanması planlanmıştır (Savunmasanayist, 2022).

Tablo 27: Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarının GSYH'deki payı (%)

Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2023
Gerçekleşen	0.82	0.81	0.85	0.87	0.93	0.95	1.02	1.06	1.08	-
Hedeflenen										1.8

Kaynak: (OECD, 2022)

Tablo 27’de Türkiye’nin Ar-Ge harcamalarının GSYH’ye oranının 11. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (2019-2023) hedeflenen ve 2012 ile 2020 yılları arasında gerçekleşen verileri bulunmaktadır. TÜİK bültenine göre Türkiye 2012 yılında 13,06 milyar Türk Lirası Ar-Ge harcaması yapmıştır. Bu harcamanın GSYH’ye oranı %0.8’ dir. 2013 yılında bu oran 0.01 düşüş gösterse de 2014 ile 2020 yılları arasında her sene artış göstermiştir. 2020 yılında ise 0.82 oran ile 54,95 milyar TL Ar-Ge harcaması gerçekleştirmiştir.

Tablo 28: Türkiye’nin 2012-2020 Yılları Arası Ar-Ge harcamaları (TL)

Yıllar	Ar-Ge harcamaları (Türk Lirası)
2020	54,95 milyar
2019	45,95 milyar
2018	38,53 milyar
2017	29,85 milyar
2016	24,64 milyar
2015	20,61 milyar
2014	17,59 milyar
2013	14,80 milyar
2012	13,06 milyar

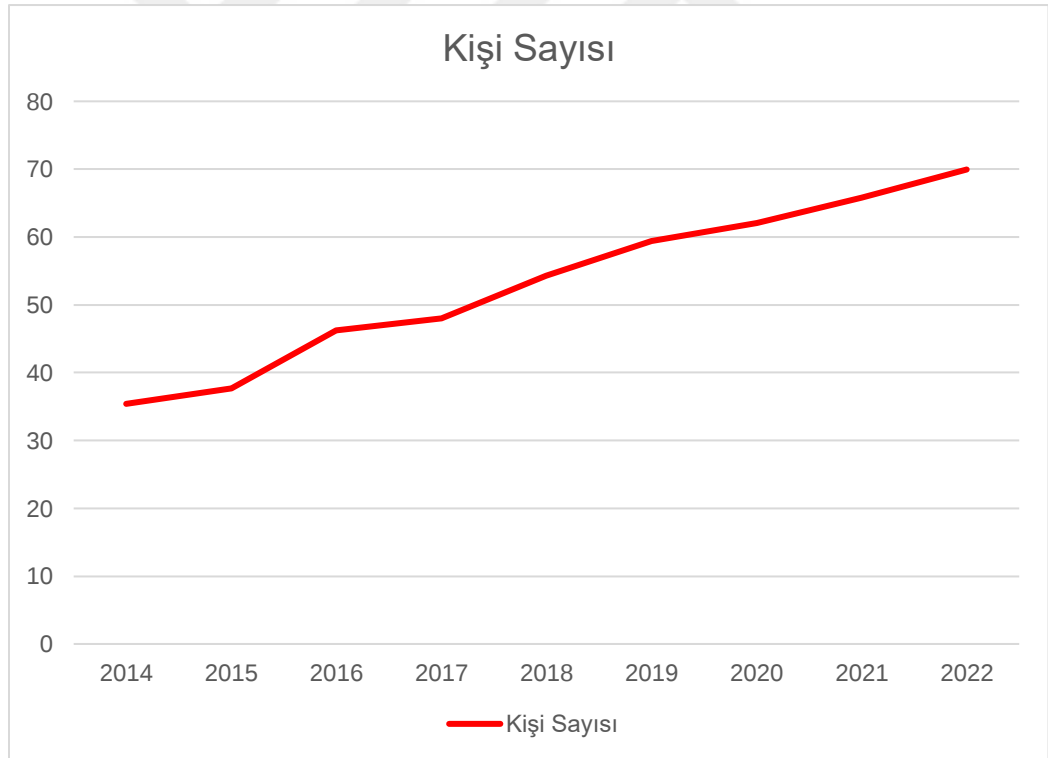
Kaynak: TÜİK’in Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması 2012-2021 arası bültenlerinden yararlanılmıştır

Tablo 29: Türkiye'nin İnternet Penetrasyonu (Toplam Nüfusa Oranı, %)

Yıl	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Yüzde	43	49	58	60	67	72	74	77.7	82

Kaynak: (Datareportal, 2022)

Tablo 29'da Türkiye'deki insanların internete ulaşım oranı verilmiştir. Bu oran 2014 yılında %43 iken 2022 yılına kadar artış göstermiştir ve 2022 yılında nüfusun %82'si internete ulaşım sağlamaktadır. Şekil 8'de de görüldüğü üzere, 2014 yılında Türkiye'nin internet penetrasyonu nüfusun yarısından azken, 2022 yılında bu oran iki katına çıkmıştır.

Şekil: Türkiye'de İnternet Kullanıcı Sayısı

Kaynak: (Datareportal, 2022)

Tablo 30: Türkiye’de İnternet Kullanıcı Sayısı (Milyon)

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Kişi Sayısı	35,4	37,7	46,28	48	54,33	59,36	62,07	65,8	69,95

Kaynak: (Datareportal, 2022)

Tablo 30’da Türkiye’deki internet kullanıcılarının sayısı verilmiştir. 2014 yılında 35,4 milyon internet kullanıcı sayısı 2022 yılında yaklaşık 70 milyonu bulmuştur. Aynı zamanda TÜİK verilerine göre, Türkiye’de e-ticaret oranı 2022 yılında %46,2 olmuştur. Bu oran kadınlarda %42,7 iken erkeklerde %49,7’dir. E-ticaret ile en çok satılan ürünler sırasıyla giyim, ayakkabı, aksesuar türleri, fast-food, lokanta vb. teslimat türleri ve gıda ürünleridir. (TÜİK, 2022).

3.3.3. Yatırım- Altyapı

Türkiye’nin 2023 yılına kadar geliştirilmeyi hedeflediği konulardan birisi de yatırım ve altyapıdır. Dünya Fikri Mülkiyet Kurumu (WIPO, 2022), küresel kurumsal Ar-Ge yatırımcıları olarak Aselsan, Koç ve Ford Otomotiv’in Türkiye’nin inovasyonda en iyi performans gösteren şirketlerden olduğunu belirtmiştir. Maddi olmayan duran varlık yoğunluğunda QNB Finansbank, Ford Otomotiv Sanayi, Türkiye Kalkınma ve Yatırım ön plana çıkarken Turkish Airlines, Arçelik, Turkcell de Türkiye’nin Küresel Marka Değeri sıralamasında öne çıkan markalardır. Türkiye, 2022 yılında inovasyon konusunda 2011 yılına göre daha iyi bir konumdadır. Tablo 31’de Türkiye’nin Küresel Endeksi’ndeki sıralaması, inovasyon girdi ve inovasyon çıktılarındaki konumu verilmiştir.

Tablo 31: Türkiye'nin 2011 ve 2022 yılları arasındaki Küresel İnovasyon Endeks Sıralaması

Yıllar	Küresel İnovasyon Endeks Sıralaması	İnovasyon Girdi Sıralaması	İnovasyon Çıktı Sıralaması
2022	37	49	33
2021	41	45	41
2020	51	52	53
2019	49	56	49
2018	50	62	43
2017	43	68	36
2016	42	59	37
2015	58	71	46
2014	54	78	39
2011	65	80	53

Kaynak: The Global Innovation Index Effective Innovation Policies for Development'in 2011 ile 2021 yılları arasındaki raporlarından yararlanılmıştır.

Dünya Fikri Mülkiyet Kurumu (WIPO, 2022) verilerine göre Türkiye'nin 2022'deki inovasyon çıktıları girdilerden daha iyi performans göstermiştir.

Türkiye, Tablo 31'de de görüldüğü üzere, Dünya Ülkeleri Küresel İnovasyon Endeksi'ne göre; 132 ülke ekonomisi içinde 2011 yılında 65. sırada olan Türkiye, 2021 yılında 41. ve 2022 yılında da 37. sıraya çıkmıştır. Ayrıca Türkiye yine inovasyon çıktı

sıralamasında 2011 yılında 53. sırada iken 2022 yılında 33. sırada ve inovasyon girdi sıralamasında da 2011 yılında 80. sıradayken, 2022 yılında 49. sırada yer almıştır. İnovasyon girdilerinde eğitim harcamaları, bilim ve mühendis mezunları, araştırmacılar, Ar-Ge için brüt harcama yer alırken, inovasyon çıktılarında menşesine göre patentler, yüksek teknoloji üretimi, yüksek teknoloji ihracatı yer almaktadır.

Aynı zamanda Türkiye, 2022 yılında 36 üst orta gelir grubu ekonomisi arasında 4. sıradadır. Politik ve operasyonel istikrar, işten çıkarma maliyeti, çevresel performans alanlarında zayıflıklar gösterirken okul ömrü beklentisi, brüt sermaye oluşumu, enerji kullanım biriminin GSYH'ye oranı gibi alanları da güçlü olduğu kısımlardır.

3.3.4. Çevre

“2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı”na göre Türkiye, çevre yatırımlarına yönelik destekler verecektir. İmalatçı ile ihracatçı firmalara çevre yatırımları, geri dönüşüm bilinci ve Avrupa Birliği ile gelişmiş pazarlara çevresel ürünler, giriş yapma konusunda bilgilendirmek ve teşvik etmek amacı ile eğitimler düzenleyecektir. (Ekonomi Bakanlığı, 2012)

Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (United Nations Global Compact), sürdürülebilir kalkınma hedefleri olan şirketler için insan ve işçi hakları, çevre ve yolsuzlukla mücadele ile ilgili ilkeleri benimseyip bu ilkelere göre stratejik adımlar atılmasını teşvik eden bir oluşumdur (United Nations Global Compact, 2022). Sürdürülebilir bir çevreye sahip olmayı amaçlayan Türkiye, bu sözleşme için imza atılması hedeflenen firma sayısını 2019 yılı için 500, 2023 yılı için ise 1000 olarak belirlemiştir. Ocak 2021 tarihi itibari ile 190'ı şirket olmak üzere toplam üye sayısı 278 olmuştur. Bu sayı ile 2019 hedefini gerçekleştirememiştir ancak Türkiye, UNGC Sözleşmesi'ne imzacı sayısı ile Avrupa'da 8. sıradadır (UN Global Compact Turkey, 2021).

Tablo 32: Türkiye'nin Yıllık CO₂ Emisyonu (Milyon ton) (Fosil yakıt ve karbondioksit emisyonları, arazi kullanım değişikliği dahil değildir)

Yıllar	Milyon ton
2012	355.88
2013	347.15
2014	363.87
2015	384.33
2016	405.30
2017	430.22
2018	422.57
2019	401.72
2020	413.43
2021	446,20

Kaynak: (Ritchie & Roser, 2022)

Tablo 32'de Türkiye'nin yıllık CO₂ emisyon miktarı gösterilmektedir. 2013 yılında 2012 yılına göre CO₂ emisyonunda yaklaşık 8,73 milyon ton düşüş gerçekleştiren Türkiye, 2018 yılına kadar emisyonda sürekli artış göstermiştir. Türkiye'deki ekonomik dalgalanmaların öne çıktığı 2018 ile 2019 yılları arasında ise 422,57 milyon tondan 401,72 tona azalma olmuştur. Pandeminin meydana gelmesi sonucu Türkiye'de sokağa çıkma yasaklarının olduğu yılın sonrası olan 2021'de CO₂ emisyonunda tekrar artış meydana gelmiştir. 2021 yılında aynı zamanda temmuz ve ağustos ayları arasında ülkenin güney ve batı bölgesinde birçok ilde şiddetli boyutta orman yangınları meydana gelmiştir (The Guardian, 2021).

Tablo 33: Türkiye'nin Kişi Başına CO₂ Emisyonu (ton) (Fosil yakıt ve karbondioksit emisyonları, arazi kullanım değişikliği dahil değildir)

Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Başına CO ₂ Emisyonu (ton)	4.73	4.53	4.66	4.83	5.00	5.24	5.10	4.81	4.91	5.26

Kaynak: (Ritchie & Roser, 2022)

Tablo 33'te Türkiye'deki kiři başına sera gazı salınımı sayıları verilmiştir. 2012 yılında 4.73 ton CO₂ salınımı gerçekleşirken 2013 senesinde bu sayı 4.53 tona dūřmūřtur. 2014 ile 2017 yılları arasında kiři başına CO₂ emisyonu tekrar artış gōsterirken 2018 ve Covid-19 salgınının ortaya çıktığı 2019 yıllarında 5.10 tona ve 4.81 tona dūřmūřtur. Türkiye'de pandemiden otūrō sokağa çıkma yasaklarının gerçekleştiği 2020 yılında ise bu sayı 4.99 ton dur. 2021 yılında ise CO₂ salınımı 5.26 ton ile son 10 yılın en yōksek seviyesine çıkmıştır.

Türkiye, Paris İklim Anlařması'nı TBMM Genel Kurulunda Ekim 2021 tarihinde onaylamıřtır. Dōnyanın en fazla CO₂ emisyonunu gerçekleřtiren ūlkeler arasında Türkiye 20. sıradadır. Türkiye'nin 2030 yılı için verdięi taahhūt, ūnlemler dahilinde sera gazı emisyonunun dūřürölmesinden ziyade artacaęı yōnündedir. Bu yōzden eleřtirilen Türkiye, 2012 yılında 420 milyon ton sera gazı emisyonunun 2030 yılında 929 milyon ton olacaęının taahhūdünü vermiřtir. Ancak Türkiye'nin hiçbir ūnlemdede bulunmasa bile mevcut kořullar dahilinde verdięi taahhūdünün daha ařaęısında emisyon gerçekleřtirme imkanı vardır.

2023 yılına kadar enerjide dışa bağlılığı son bulma hedefi olan Türkiye, enerji talebinde yaklaşık %74 dışa bağlı bir ūlkedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, 2022). Bunun yanı sıra T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın yayınladığı 2021 Faaliyet Raporu'na gōre artan enerji maliyetleri, fosil yakıtlarda ve enerji teknolojisinde dışa bağımlılık, birincil enerji arzında yerli kaynak oranı azlığı sorunları mevcuttur (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2021).

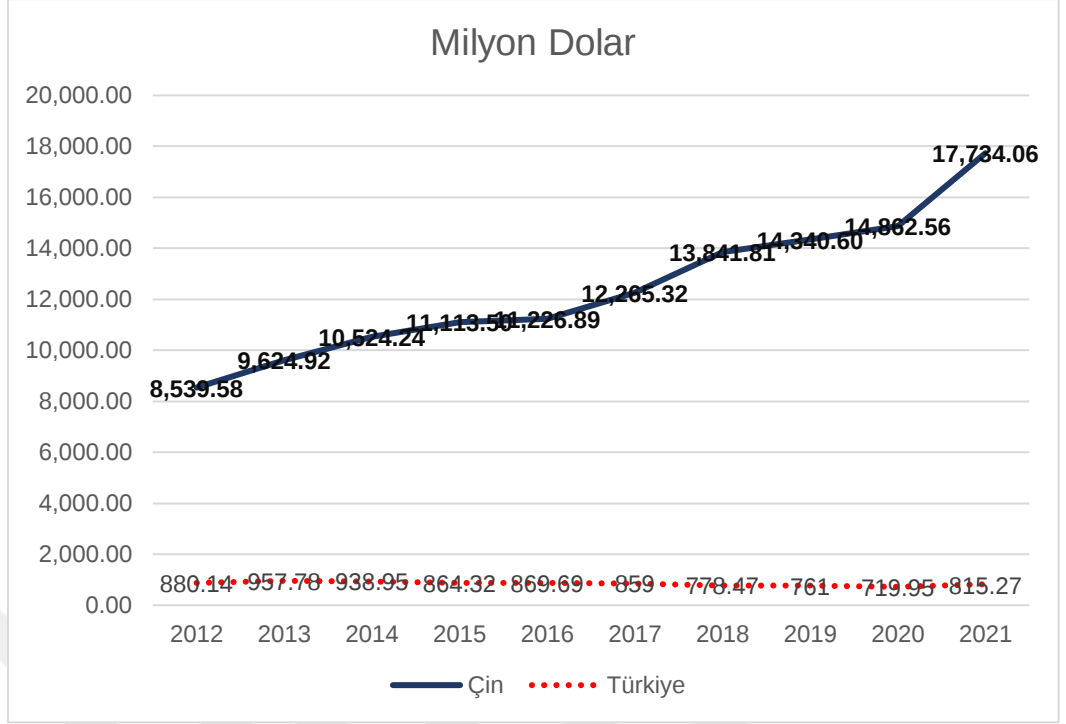
4. ÇİN 2025 ile TÜRKİYE 2023 HEDEF VE UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde Çin ve Türkiye'nin 2012 ile 2021 yılları arasındaki çeşitli başlıklar altındaki verileri karşılaştırılmıştır. Bu veriler Temel Göstergeler, İnovasyon ve Dijitalleşme ile Çevre başlıkları altında toplanmıştır.

4.1. Temel Göstergeler

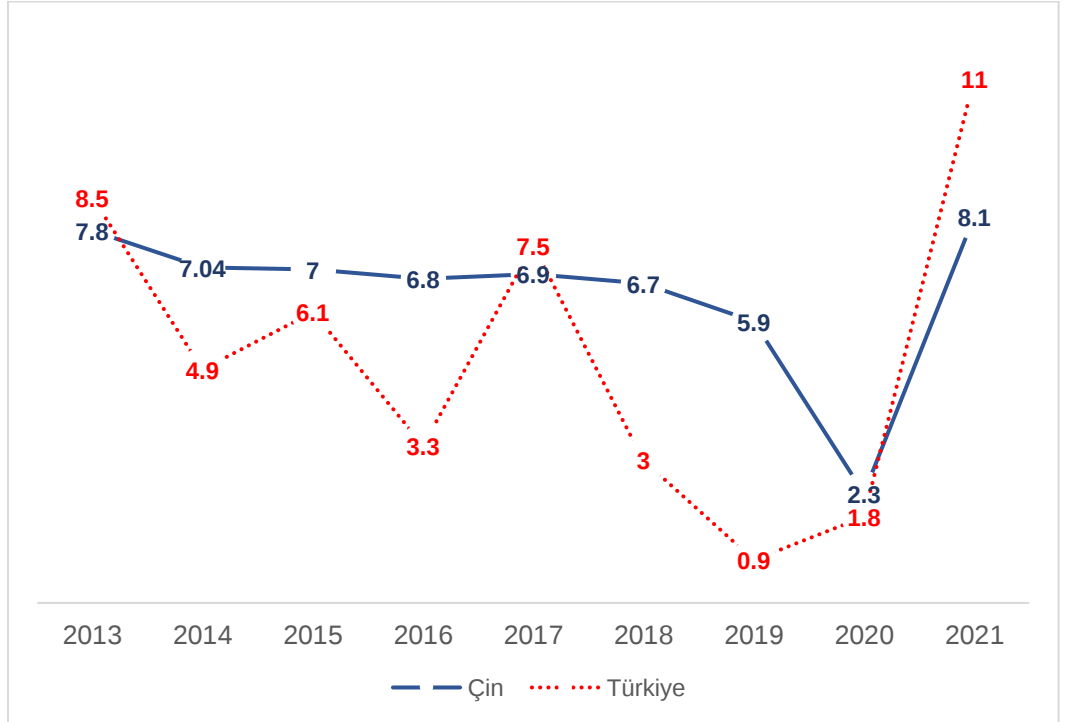
Türkiye'nin, 2023 yılına kadar büyüme, ihracat, enflasyon, işsizlik hedefleri mevcuttur ve bu hedeflerinden 10 ve 11. Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda da bahsetmiştir. Çin'in ise 13. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2016-2020) belirttiği bir büyüme hedefi bulunmaktadır. Bu başlık altında Çin ve Türkiye'nin verileri karşılaştırmalı olarak yer almaktadır.

Şekil 9'da Çin ve Türkiye'nin 2012 ile 2021 yılları arasındaki dolar cinsinden GSYH'si ve Şekil 10'da ise Çin ve Türkiye'nin 2013 ile 2021 yılları arası büyüme oranları verilmiştir. Çin, 2016-2020 yıllarını kapsayan 13. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yıllık ortalama %6,5 büyüme hedefini belirlemiştir. Türkiye'nin ise 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2014-2018) 2023 yılı için GSYH hedefini 2 trilyon dolar idi. Türkiye bu hedefini 11. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023) ile 1.08 trilyon dolar olarak revize etmiştir. Çin ve Türkiye'nin 2020 yılı GSYH oranında da pandeminin sebep olduğu ekonomik etkisi gözükmektedir. Her iki ülke de pandemi sonrası, 2021 yılında grafiğe göre büyüme oranları ve ekonomilerini toparlamış gözükmektedir. Belirlenen yıllar arasında Çin, pandeminin ortaya çıktığı 2019 ve 2020 yılları dışında hedeflediği büyümeyi gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin büyümesinde ise dalgalı bir görünüş söz konusudur

Şekil 8: Çin ve Türkiye'nin 2012- 2021 yılları arası Gayrisafi Yurtiçi Hasılası (milyon dolar)

Kaynak: (The Worldbank, 2022)

Şekil 9: Çin ve Türkiye'nin 2013-2021 Yılları Arası GSYH Oranları

Kaynak: The World Bank, 2022

Çin, 2016 yılında 11,22 trilyon dolar GSYH'ye sahip olarak bir önce yıl olan 2015'e oranla %6.8 büyüme gerçekleştirmiştir. 2017 ve 2018 yıllarında 12,26 ve 13,84 trilyon dolar GSYH'ye ile sırasıyla %6.9 ve %6.7 büyüme gerçekleştirmiştir. 2019 yılında büyüme oranı %5.9 ile 14.34 trilyon dolar GSYH elde etmiştir. Son 10 sene içerisinde en düşük büyüme oranını %2.3 ile gerçekleştirdiği 2020 yılında ise 14.86 trilyon GSYH gerçekleştirmiştir. 2021 yılında ise yine son 10 yılın en büyük büyüme oranını gerçekleştirmiş ve %8.1 büyüme oranı ile yaklaşık 18 trilyon dolar GSYH ile yüksek gelirli ülkelere yaklaşmıştır. Çin, pandemi sonrası ekonominin toparlanması için önlemler almış ve destekte bulunmuştur. Çin Halk Bankası, bankalarının hane halkı ve kurumsal krediler vermesi için zorunlu karşılık oranını 25 baz puan düşürmüştür (People's Bank of China, 2022). Ayrıca ÇKP, şirketlerin toparlanması için yardımlar, vergi iadeleri, ücretsiz kira gibi desteklerde bulunacağını söylemektedir (NPR, 2022). Çin her ne kadar sabit bir büyüme oranına sahip olamasa da önceden fakir bir ülke olarak nitelendirirken günümüzde ülke büyümesinde istikrarı sağladığı görülmektedir.

2012 ve 2013 yıllarına bakıldığında Türkiye, GSYH'sini 880 milyar dolardan 957 milyar dolara çıkararak 2013 yılında %8,5'luk bir büyüme gerçekleştirmiştir. 2014 yılında 938 milyar dolar ile %4,9'luk bir büyüme gerçekleştirmiştir. Şekil 10'a bakıldığında 2017 yılında Türkiye %7.5 ile Çin'in %6,9'luk büyüme oranından daha fazla büyümüştür. Ancak bir sonraki yıl olan 2018'de Türkiye'nin büyüme oranı %3 iken Çin'ininki %6,7'dir. Türkiye'nin 2017 yılındaki 859 milyar dolar GSYH'si 2018 yılında 778,47 milyar dolar olmuştur. 2019 ve 2020 yıllarında %0,9 ve %1,8'i bulan büyüme oranı, 2021 yılında %11'i bulmuştur. Pandeminin, 2020 yılında dünya genelinde açtığı ekonomi alanındaki yaranın, her iki ülkede de iyileşmeye başladığı görülmektedir.

Tablo 34'te IMF verilerine göre Çin ve Türkiye'nin 2012 ile 2021 yılları arasında kişi başına düşen GSYH'si dolar cinsinden verilmiştir. Bu çalışmada daha öncede belirtildiği gibi, Türkiye, 10. Kalkınma Planı'nda (2014-2018) 2023 hedefini 25,000 bin dolar olarak hedeflemişken, 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) bu rakam 12,484 bin dolar olarak revize edilmiş idi.

Tablo 34: Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, Cari Fiyatlar (dolar)

Yıllar	Çin	Türkiye
2021	11,891.202	9,406.575
2020	10,511.335	8,610.029
2019	10,170.061	9,145.769
2018	9,848.949	9,507.996
2017	8,760.259	10,628.898
2016	8,063.446	10,891.190
2015	8,034.287	10,973.586
2014	7,645.875	12,079.287
2013	7,039.574	12,488.968
2012	6,282.709	11,637.915

Kaynak: (IMF, 2022)

Türkiye'nin Türk Lirası cinsinden yıllık GSYH ve kişi başına düşen GSYH artış göstermesine rağmen 2014 yılı ve sonrasında kişi başına gayrisafi yurt içi hasıla dolar cinsinden düşüş göstererek 2021 yılında 9,406 dolar olmuştur. Türk Lirası cinsinden milli gelirdeki artışın dolar cinsinden düşüş olarak yansımalarının sebebi Türk Lirası'nda meydana gelen değer kaybıdır.

Şekil 11'de 2013 ile 2022 yılları arasında Türk Lirası ile Dolar arasındaki döviz paritesi verilmiştir. Sadece 2013 ve 2020 yıllarında dolar bazında kişi başı GSYH'de artış gerçekleşmiştir. 2013 yılında Taksim Meydanı Olayları gündemde iken ekonomi açısından aynı yıl içerisinde Türkiye IMF'ye olan borcunu kapatmıştır.

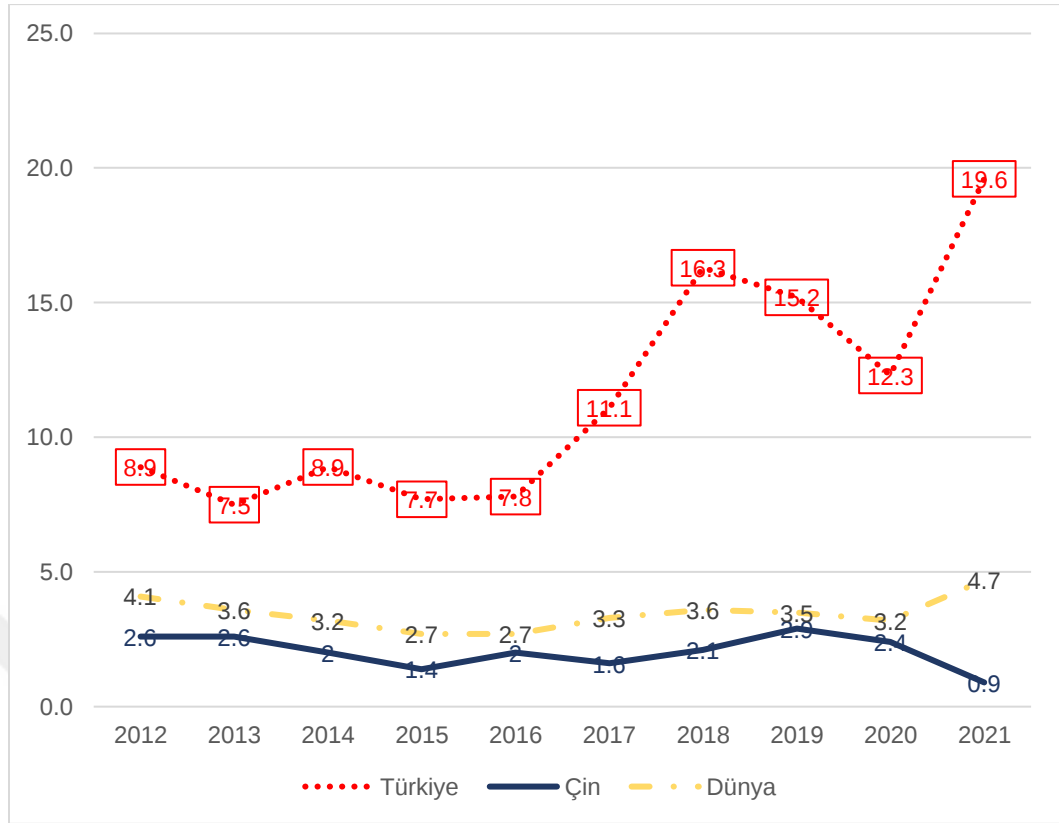

Şekil 10: 2013-2022 yılları arası Dolar/ Türk Lirası Kuru

Kaynak: (Döviz Grafik, 2022)

Çin de ise 2012 yılı sonrasında kişi başına düşen GSYH artış göstermiştir. 2012 senesinde 6 bin 282 dolar olan kişi başına düşen gelir 2021 yılında ciddi bir artış göstererek 11 bin 891 dolar olmuştur. Ayrıca Çin, Covid-19'un çıktığı ilk ülke olmasına ve pandemi önlemlerine rağmen 2019 ve 2020 yıllarında kişi başı GSYH'sindeki büyümesini sürdürebilmiştir.

Şekil 12'de IMF verilerine göre 2012 ile 2021 yılları arasında Dünya, Türkiye ve Çin'de gerçekleşen enflasyon oranları verilmiştir. Güçlü bir para politikasına sahip olmak isteyen Türkiye 11. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2019-2023) enflasyonu 2023 yılına kadar %5 oranına kademeli olarak düşürmeyi hedeflemiştir.

Şekil 11: Dünya, Çin ve Türkiye'nin Enflasyon Oranları, Ortalama Tüketici Fiyatlarındaki Değişim (Yıllık %)

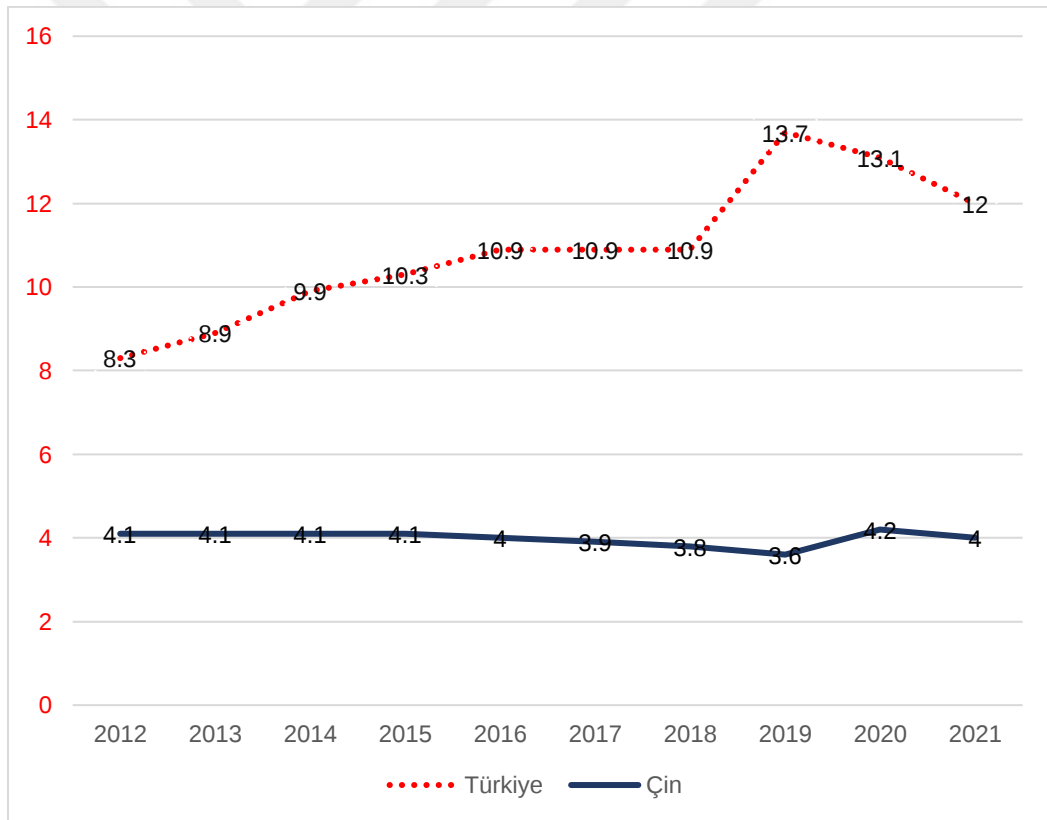
Kaynak: (IMF, 2022)

Şekil 12'ye göre Türkiye'de 2012'den 2021 yılına kadar olan süre içerisinde en düşük enflasyon oranı %7,5 ile 2013 yılında gerçekleşmiştir. 2018 yılında ani bir yükseliş ile %16,3'e ulaşan enflasyon, 2020 yılında %12,3'e kadar düşmüş, 2021 yılında ise tekrar %19,6'ya çıkmıştır. 2012-2021 yılları arasında dünyadaki enflasyon oranı %2 ile %5 arasındadır. Türkiye bu seneler zarfında dünya enflasyon oranlarının oldukça üstünde seyreden enflasyon oranına sahip olmuş ve bu durumda 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) kademeli olarak %5 enflasyon oranına ulaşma hedefini gerçekleştirememiştir. Türk Lirasının değer kaybetmesi, ithal girdilerden ötürü maliyetlerde yaşanan artışlar, Covid-19 ve Rus-Ukrayna Savaşı'nın meydana getirdiği kriz durumu, tüketici ve üreticinin enflasyon beklentisinden ötürü taleplerdeki artışın fiyatları yükseltmesi gibi sebepler enflasyonda artışa sebep olmuştur.

Çin'in ise 2012 ile 2021 yılları arasında ortalama tüketici fiyatlarındaki değişimi %2,9 ile %0,9 arasındadır. 2021 yılında Çin'de %0,9'a düşen enflasyon oranı aynı

sene içerisinde dünyada %4,7'ye çıkmıştır. Çin, Türkiye ile kıyaslandığında istikrarlı bir enflasyona sahiptir.

Türkiye 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) 2023 yılı sonuna kadar işsizlik oranını %9.9'a düşürmeyi hedeflemiştir. En son 2014 yılında bu orana sahip olan Türkiye, IMF tarafından paylaşılan ve Şekil 13'te gösterilen verilere göre 2015 ile 2018 yılları arasında işsizlik oranını %10,3 ile %10,9 arasında tutmuştur. 2019 yılında %13,7'ye çıkan işsizlik oranı ilk önce 2020 yılında %13,1'e gerilemiş ve sonrasında 2021 yılında %12'ye düşmüştür. Covid-19 salgını sonrası uluslararası ticarete oluşan talep ve yurtiçindeki tüketim artışının istihdama etkisi olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022).

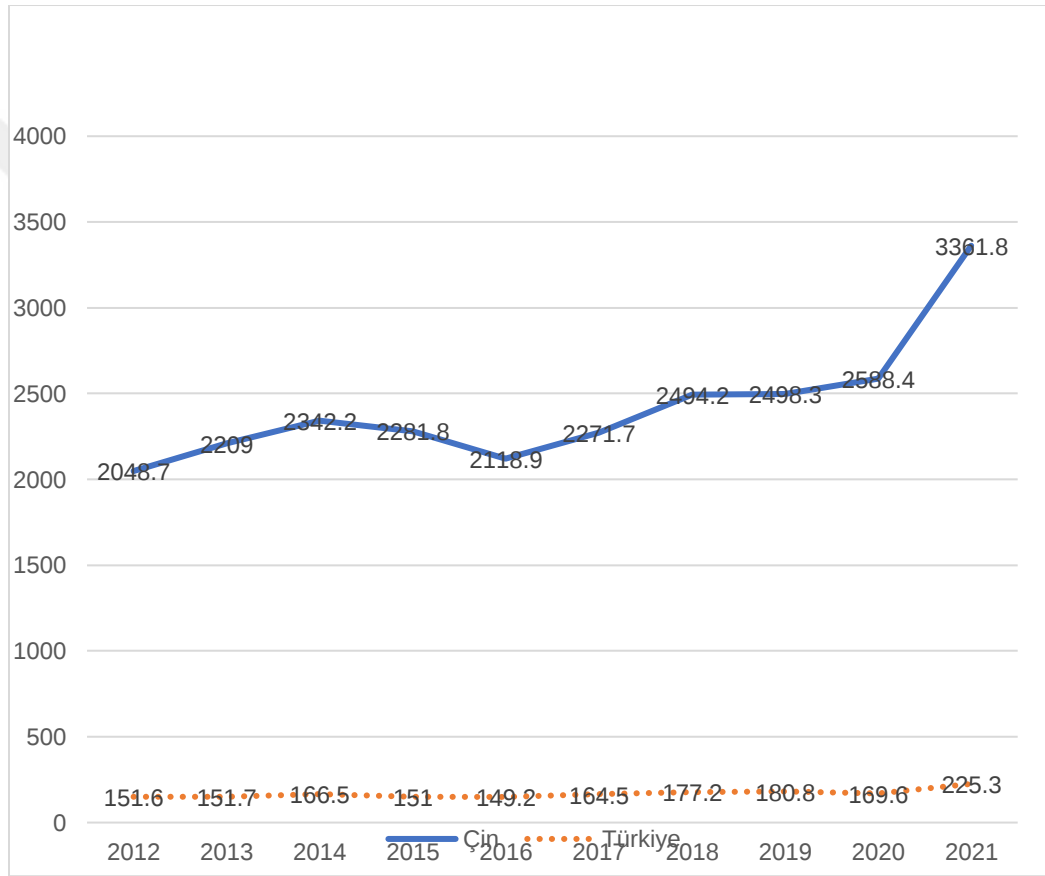

Şekil 12: Çin'in ve Türkiye'nin İşsizlik Oranı

Kaynak: (IMF Data, 2022)

Çin 14. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2021-2025) 2021 ile 2025 tarihleri arasında işsizlik oranını %5.5 oranı sınırları arasında tutmayı amaçlamıştır. Şekil 13'te görüldüğü

üzere 2012 ile 2019 yılları arasında işsizlik oranını %4,1 ile %3,6 arasında tutan Çin, 2020 yılında %4,2 oranına ulaşmıştır. 14. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (2021-2025) uygulama yılı olan 2021 de ise %4 işsizlik oranına sahip olmak şeklinde belirlediği hedefini gerçekleştirmiştir. Ancak pandemi sonrası özellikle yeni mezun gençlerde iş bulmak gittikçe zorlaşmaktadır. Genç nüfusta işsizlik oranının yüksek olmasının sebebi Çin ekonomisinin sindiremeyeceği kadar çok üniversite mezunu olmasıdır. Çin'de, ucuz işgücünü ihtiyacını karşılayacak istihdam ile bilim alanındaki istihdam dışında eğitilmiş yeni mezunlar, çalışabileceği bir istihdam alanına ihtiyaç duymaktadır (Pike, 2022).

Şekil 13: Çin ve Türkiye'nin 2012- 2021 Yılları Arası İhracatı (milyar dolar)

Kaynak: (Trademap, 2022)

Çin ve Türkiye'nin son 10 yıl içerisindeki İhracat Rakamları Şekil 14'te verilmiştir. 2022 yılında dünyada en çok ihracat yapan ülke Çin iken Türkiye bu sıralamada 30. dur. Dış ticaret açığını olan Türkiye, daha önceki bölümde de açıklanan ve 2011 yılında yayımlanan "2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı" ile 2023 yılına kadar ihracatını 500 milyar dolara çıkarmayı hedeflemiştir. Her ne kadar 2022'nin bitmesine az bir süre

kalmasına rağmen, belirlenen bu hedefin yarısına bile ulaşılammamışsa da Türkiye, 2021 yılında 2020 yılına oranla yüzde 32,8 oranlık artış ile 225,3 dolar ihracat yaparak tarihinin en yüksek ihracat seviyesine ulaşmıştır (Türkiye İhracatçılar Meclisi, 2022, s. 11). Aynı zamanda 2021 yılında G-20 ülkeleri içerisinde en yüksek büyümeyi gerçekleştiren ülke Türkiye'dir.

Bu programlarda Türkiye'nin odaklandığı nokta ihracat iken, Çin'in odak noktası üretimde inovasyondur. Türkiye ihracat açığı verirken Çin ihracat fazlası vermektedir. 2021 yılında 3 trilyon 361,8 milyar dolar ihracat gerçekleştirmiştir. Öte yandan Çin'in 2025 hedefinde belirlediği bir ihracat rakamı yoktur. Şekil 14'teki verilere göre Çin'in dünyanın en büyük ihracatçısı olarak zaten bir ihracat hedefine ihtiyacı olmadığı söylenebilir. Çin'in ihracatındaki bu başarısının arkasında dört temel unsur vardır. Bunlar; açık kapı politikası, ihracat için kurulan "özel ekonomik bölgeler", Ar-Ge yatırımları ve Dünya Ticaret Örgütü üyeliğidir (Baylan & Eskimerge, 2020, s. 2117).

Çin 2021 yılında en çok elektrikli cihazlar ve bu cihaz parçaları ile makine ve mekanik cihazlar sektörlerinde ihracat yapmaktadır. Elektrikli makine ve ekipman parçaları içerisinde yayın ekipmanı, ses kaydediciler ve çoğaltıcılar, TV ve telefon için iletim aparatları malları yer almaktadır. 2021 yılında Çin 898,9 milyar dolar elektrikli cihaz, 547,5 milyar dolar makine ve mekanik cihaz ve 139,4 milyar dolar mobilya ve parçaları ihracatı gerçekleştirmiştir (Trademap, 2022).

Türkiye ise, Çin'in ihraç ettiği bu ürünlere benzer nitelikte sayılabilecek, örneğin 2021 yılında Türkiye savunma sanayisinde 3 milyar dolar, makine sektöründe 23 milyar dolar, yazılım sektöründe ise 4 milyar dolar ihracat gerçekleştirmiştir (Türkiye İhracatçılar Meclisi, 2022, s. 29). Sektör olarak 2021 yılında en çok sanayi mamulleri ihracatı gerçekleştirmiştir. Sanayi mamullerinin ihracat oranı %57,9'dur (TİM, 2022).

Tablo 35: Çin'in ve Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarının GSYH'deki payı (%)

Yıllar	Çin	Türkiye
2012	1.91	0.82
2013	2	0.81
2014	2.02	0.85
2015	2.06	0.87
2016	2.10	0.93
2017	2.12	0.95
2018	2.14	1.02
2019	2.23	1.06
2020	2.4	1.08

Kaynak: (OECD, 2022)

Tablo 35'te Çin ve Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarının GSYH'deki payları verilmiştir. Türkiye 2023 yılında bu payın %1.8 olmasını hedeflemiştir. Çin 2015 yılında %2.1, 2020 yılında ise %2.5 oranı hedeflemiştir. 2012 yılında Çin'in, araştırma ve geliştirmeye harcadığı miktarın milli gelirdeki payı %1.91 iken Türkiye'nin aynı sene içerisindeki payı %0.82'dir. 2015 yılında Çin %2.1 olarak hedeflediği oranı 2016 yılında gerçekleştirmiştir. 2020 yılında ise bu payı %2.4'e çıkarmıştır. Türkiye 2020 yılında %1.08'e ulaşmıştır

Tablo 36: Çin ve Türkiye'nin Temel Hedefleri ve Gerçekleştirdikleri

HEDEFLER	ÇİN		TÜRKİYE	
	2025 YILI HEDEFLERİ	GERÇEKLEŞME DURUMU	2023 YILI HEDEFLERİ	GERÇEKLEŞME DURUMU
Dünyanın en büyük 10 ekonomisi içerisinde yer alma	-	2. Sıradadır (2021), (G20,2022)	İlk 10 içerisinde yer alma	21. sıradadır (2021), (G20,2022)
İhracat	-	3 trilyon 361,8 milyar dolar (2021), (Trademap, 2022)	500 milyar dolar ihracat gerçekleştirmek (10. KP) 226,6 milyar dolar ihracat gerçekleştirmek (11. KP)	225,3 milyar dolar (2021), (Ticaret Bakanlığı, 2022)
Ar-Ge harcamaları	2.5 (2020 yılı için)	2.44 (2021), (OECD,2022)	Ar-Ge Harcamalarının GSYH'ye Oranı %1.8	1.08 (2020), (OECD,2022)
Büyüme oranı	%6.5	%8.1 (2021), (The World Bank, 2022). 2023 yılı için Beklenen: %4.5 (World Bank ECA Economic Update Fall 2022, 2022)	%4.3	%11 (2021), 2023 için Beklenen : %2.7 (World Bank ECA Economic Update Fall 2022, 2022)
Kişibaşı Milli Gelir	-	11.891 dolar (2021) (IMF,2022)	25.000 dolar (10. KP) 12.484 dolar (11. KP)	9.406 dolar (2021) (IMF, 2022)
Patent Başvurusu	+	1.426.644 (2021), (WIPO, 2022)	+	8.971 (2021), (WIPO, 2022)

Not: Tablo 36 için yararlanılan kaynaklar tablo içerisinde belirtilmiştir.

Dünyanın en büyük 10 ekonomisi sıralamasına baktığımız zaman Çin, Amerika'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye'nin 2023 yılı için sıralamada ilk 10'da yer alma hedefi vardır ancak 2021 yılında 21. sırada yer almıştır (G20, 2022). Dünyanın en çok ihracat gerçekleştiren ülkesi Çin, 2021 yılında 3 trilyon 361,8 milyar dolar ihracat gerçekleştirmiştir (Trademap, 2022). Türkiye, 2023 yılında 500 milyar dolar ihracat gerçekleştirme hedefi belirlemiştir ancak bu hedef 11. Kalkınma Planı ile (2019-2023) 226,6 milyar dolara indirilerek revize edilmiştir. Ticaret Bakanlığı (2022) tarafından yayınlanan ihracat rakamı 2021 yılında 225,3 milyar dolardır. Türkiye, revize ettiği hedefe 2021 yılında oldukça yaklaşmıştır.

Ar-Ge harcamaları, her iki ülkenin Kalkınma Planları ile hedef belirlemiştir. Ar-Ge harcamalarının GSYH'ye oranı Çin, 2020 yılında 2.5 hedeflemiştir ancak OECD (2022) verilerine göre 2.44 oranında harcama yapmıştır. Türkiye ise 2023 yılı için 1.8 oranı hedeflemişken 2020 yılında 1.08 harcama gerçekleştirmiştir (OECD, 2022). Her iki ülkede hedeflerini gerçekleştirememiş ancak hedefleri belirledikleri yıldan itibaren Ar-Ge harcamalarını arttırmışlardır. Bunun yanı sıra 2021 yılında hem Çin hem de Türkiye ortalama hedefledikleri oranının üzerinde büyüme gerçekleştirmiştir. Çin ortalama %6.5 büyüme oranı hedeflerken 2021 yılında %8.1, Türkiye ise %4.3 büyüme oranı hedeflerken 2021 yılında %11 oranında büyüme gerçekleştirmiştir (The World Bank, 2022). Ancak 2023 yılı beklenen büyüme oranı Çin için %4.5, Türkiye için ise %2.7'dir (World Bank ECA Economic Update Fall 2022, 2022).

Çin, 2021 yılında 11.891 dolar kişi başı milli gelire sahip olurken Türkiye de bu miktar 9.406 dolardır. 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) 2023 yılı için belirlenen 12.484 dolar kişi başı milli gelir hedefine henüz ulaşamamıştır. Diğer bir hedef ise patent başvuru sayısıdır. Her iki ülke de patent başvurularını arttırmayı hedeflemiştir. WIPO (2022) ülke istatistiklerine bakıldığında ise Çin, 2021 yılında 1,426,644 patent başvurusunda bulunmuştur. 2015 yılında bu sayı 968,252; 2012 yılında ise 535,313'tür. Türkiye'de ise 2021 yılında sadece 8 bin 971'dir. Türkiye 2012 yılında 4 bin 833; 2015 yılında ise 5 bin 799 patent başvurusunda bulunmuştur. Yine WIPO (2022) verilerine göre, Çin'in 2021 yılında yürürlükte olan patent sayısı 3 milyon 596 bin 901 iken Türkiye'de bu sayı 82 bin 425'tir. (WIPO, 2022). Çin bu sayılar ile dünyada tescil edilen patentler sıralamasında birincidir.

4.2. İnovasyon ve Dijitalleşme

Çin “Made in China 2025” programında imalat sanayisinin geliştirme yolunda inovasyon ve dijitalleşme ile ilgili hedefler belirlemiş ve bu alanda atılımlar gerçekleştirmiştir. Türkiye ise ihracat odaklı “2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı”nda inovasyondan bahsetmiştir ve bu alanda gelişmeyi amaçlamıştır. Tablo 37’de Çin’in ve Türkiye’nin İnovasyon ve Dijitalleşme alanında endeks ve ülke sıralamalarındaki konumları verilmiş ve karşılaştırma yapılmıştır.

Tablo 37: Çin ve Türkiye’nin İnovasyon ve Dijitalleşme Alanındaki Mevcut Durumları

	ÇİN	TÜRKİYE
Küresel İnovasyon Endeksi (131 ülke) (WIPO 2021)	11 (önde gelen inovasyon ekonomisi)	32 (yükselen inovasyon gücü)
En değerli marka ülkeleri sıralaması (Brand Finance, 2022)	2	33
2021 Yılı’nın en yenilikçi 50 şirketi (Ang, 2021)	4 firma (Huawei, Alibaba, Tencent, Xiaomi)	0
Dünyanın en iyi 25 araba üreticisi (Top 25 Automakers by Market Cap, 2022)	7 adet (BYD, Great Wall, SAIC, NIO, Li Auto, Changan, Gely, GAC)	0
2023’ün en iyi ilk 500 üniversitesi (Times Higher Education, 2022)	27 üniversite	3 üniversite
Dijital Rekabet Sıralaması (The IMD World Competitiveness Ranking, 2022)	17	52
Ulus Marka Endeksi (Ipsos, 2021)	31	38
İnsani Kalkınma Endeksi (The United Nations Development Programme, 2022)	79	48

Not: Tablo 37 için yararlanılan kaynaklar tablo içerisinde belirtilmiştir.

Daha önce Bölüm 2 ve Bölüm 3 'te bahsedilen WIPO 2021 verilerine göre, Küresel İnovasyon Endeksi'nde 131 ülkenin dahil olduğu sıralamada Çin 2015 yılında 22. sırada iken 2021 yılında 11. sıraya yerleşmiştir. Türkiye ise 2012 yılında 74. sırada iken 2021 yılında 32. sıraya yükselmiştir. 36 ülkenin bulunduğu üst orta gelirli ekonomilerde ise 2022 yılında Çin 1. sırada yer alırken Türkiye 4. sıradadır. Türkiye yükselen inovasyon güçlerinden olurken Çin ise önde gelen inovasyon ekonomileri arasında yükselmektedir.

En değerli ilk 100 ülke markası sıralamasında 23 markası ile Çin, Amerika'dan sonra ikinci sırada iken Türkiye 33. Sıradadır. (Brand Finance, 2022). Çin, dünyanın en hızlı ilk beş treni içerisinde yer alan CRRC Qingdao Sifang 2021 Maglev, CRH380A Hexie ve Shanghai Maglev'e sahiptir (Wallach, 2021). 2021 yılının en yenilikçi şirketleri sırlamasında ilk 50'de 4 Çin firması yer almaktadır. Bu firmalar Huawei (8), Alibaba (14), Tencent (26) ve Xiaomi (31)'dir. Türkiye'den ise ilk 50'ye giren firma bulunmamaktadır (Ang, 2021). Türkiye insansız hava aracı, silahlı insansız hava aracı, taarruzi insansız hava aracı (TİHA), savaş gemileri tasarlanmıştır.

Dünyanın en iyi araba üreticileri arasında ilk 25'te 7 Çin markası bulunmaktadır. Bu markalar BYD(2), Great Wall(13), SAIC (16), NIO (18), Li Auto (19), Changan (22), Geely (24) ve GAC(25)'tir. İlk 25'te Türk markası bulunmamaktadır (Top 25 Automakers by Market Cap , 2022). 2021 yılında dünya çapında yaklaşık 7 milyon elektrikli araç satılmıştır. 3 milyon 519 bin elektrikli araç satarak dünya satışının %51,7'lik kısmını oluşturmuştur. Çin yaklaşık 300 elektrikli araç modeline sahiptir ve aynı zamanda dünyanın en büyük 10 pil üreticisinden dördüne ev sahipliği yapmaktadır (International Energy Agency, 2022). Türkiye'de ise 2.8 bin elektrikli araç satılmıştır (Statista, 2022). Ayrıca üretim için gerekli olan hammadde temini açısından en büyük paya sahip olan Avrupa ülkesi Türkiye'dir.

Times Higher Education 2023'un en iyi ilk 500 üniversitesinde Çin'in 27 üniversitesi yer almaktadır. Bu 27 üniversiteden ikisi ilk 500'de, yedisi ise ilk 100'de yer almaktadır. Türkiye'nin ilk 500'de üç üniversitesi yer almaktadır ve ilk 100'e ise hiçbir üniversitesi girememiştir (Times Higher Education, 2022).

Dijital Rekabet Sıralaması'na bakıldığı zaman Çin 17. sırada yer alırken Türkiye 52. sıradadır (The IMD World Competitiveness Ranking, 2022). Ulusal Marka Endeksi'nde ise Çin 31. sırada iken Türkiye 38. sıradadır (Ipsos, 2021).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayımlanan İnsani Gelişme Raporu'nda yer alan “İnsani Kalkınma Endeksi” ifade özgürlüğü, hukuk üstünlüğü, demokrasi özgürlüğü, yolsuzluk gibi endeksleri göz önünde bulundurur (The United Nations Development Programme, 2022). İnsani Kalkınma Endeksi'nde Çin 79. sırada yer alırken Türkiye 48. sıradadır. Bu rapora göre Türkiye, İnsani Kalkınma Endeksi'nde Çin'den daha iyi konumdadır.

4.3. Çevre

Çin'in 2025 yılı için temel politikalarından biri “yeşil çevre”dir. İlk adımın birinci aşamasında 2020 yılına kadar çevre kirliliğini azaltmak, ikinci aşama olarak da 2025 yılında çevreyi kirleten emisyonları şu anki seviyesinden daha aşağılara düşürmek hedeflerinden bahsedilmiştir. Aynı zamanda 2016-2020 yıllarını kapsayan 13. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çevre konusuna fazlaca yer verilmiştir. İmalat sanayisinde yeşil üretimin teşvik edilmesi, 2015 yılına kıyasla CO_2 emisyon yoğunluğunda azalma, su kullanımında azalma ve bunları gerçekleştirebilmesine imkan sağlayacak teknolojik dönüşümlerin oluşturulması amaçlanmaktadır. En fazla CO_2 emisyonuna sahip ülke olan Çin aynı zamanda Paris İklim Anlaşması'nın taraflarından biridir.

Çin'in 2025 yılına kadar yapacağı düzenlemeler içerisinde çevre başlığı da yer almaktadır. Hem daha temiz hem de imalatını yeşil üretime dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Bu hedefler 14. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023) ile de desteklenmektedir. Bu hedefler doğrultusunda Çin, kömür termik santral inşası gibi doğa dostu olmayan yeni enerji santral inşaatlarına finansal destekte bulunmayacağını belirtmiştir (Climate Action Tracker, 2022). 2021 yılında yürürlüğe giren, merkezi KİT'lerin enerji tasarrufu ve ekolojik çevre korumasının denetimi ve idaresi için kurallar politikası ile 29'dan fazla KİT, 2060 karbon nötr hedefi için planlarını sunmuş ve stratejiler hazırlamışlardır. Bu hedeflerden bazıları; sera gazı emisyonlarını kontrol etmek, enerji verimliliklerini iyileştirmek, bu konudaki bütçelerini ve çalışmalarını arttırmak, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmak (International Energy Agency, 2022). Bunların yanı sıra Çin, Guangdong eyaletinin

Chaozhou şehrinde dünyanın en büyük rüzgâr çiftliğini kurma planlarını açıklamıştır. 10 kilometre uzunluğunda olacak bu tesis, binlerce güçlü türbine sahip olacaktır. 2025 yılından önce proje çalışmalarına başlanması ve tesisin Norveç'in tüm enerji santrallerinin toplamından daha fazla güç sağlaması beklenmektedir (Elton, 2022).

2021'de Çin, ülkenin toplam elektrik tüketiminin yüzde 29,8'ini oluşturan yenilenebilir enerji kaynaklarından 2,48 trilyon kWh elektrik üretmiştir (Xinhua, 2022). Çin'deki en büyük ikinci geleneksel enerji kaynağı hidroelektriktir (Bin, 2021). Son verilere bakıldığında Çin hem temiz enerji kullanımı hem de kömür kullanımını arttırmıştır. Çin'in güneş enerjisinden elektrik üretimi 2021'in aynı dönemine olan Ocak-Ekim döneminde %30'dan fazla artarken, rüzgâr enerjisinden elektrik üretimi de %25 artarak açık ara dünyanın en büyük yenilenebilir enerji dağıtıcısı statüsünü pekiştirmiştir. Ülke, 2021'de dünyanın geri kalanının toplamından daha fazla yenilenebilir enerji üretim kapasitesi kullanmıştır (Maguire, 2022).

Climate Action Tracker'in genel bir değerlendirmesine göre, Çin'in ulusal olarak belirlenmiş katkı hedefi yetersiz bulunmaktadır (Climate Action Tracker, 2022). Kömür tüketimi sıkı bir şekilde kontrol edileceği sonrasında ise kademeli olarak azaltılacağı açıklanmıştır, ancak daha önceden de belirtildiği üzere bu strateji gerçekleşmemiştir. Çin'in bu stratejiyi gerçekleştirememesinin temelinde yatan sebeplerin kıtlık endişesi ve enerji güvenliği olduğu düşünülmektedir.

Çin'in karbon yoğun fosil yakıtlara olan bağılılığı yakın gelecekte de sürecektir. Karbon sıfır hedefine ulaşmak için Çin kendi kaynakları dışında uluslararası desteğe de ihtiyaç duyabilir (Climate Action Tracker, 2022) .

Su tüketiminde ise Bölüm 2'de paylaşılan Tablo 15'e göre 2000 yılında, 2015 yılından yaklaşık 29 milyon metreküp daha az su tüketimi gerçekleştirilerek 581 milyon metreküp su harcanmıştır. Ancak 2021 yılında su tüketimi tekrar artışa geçerek 592 milyon metreküp olmuştur. Başka bir ifade ile Çin, su kullanım yoğunluğundaki %23'lük azaltma hedefini de gerçekleştirememiştir.

Türkiye ise 2023 hedeflerinde genel olarak ekonomik büyüme ve ihracata odaklanmış, ancak sınırlı olarak çevre konusuna da değinmiştir. Türkiye ise imalatçı ve ihracatçı firmalarını çevre dostu ürünler ile yurt dışı pazarına girme konusunda eğitimler

verme ve teşvikte bulunmayı hedeflemiş, uluslararası kamuoyunda, Çin kadar çevre kirliliği konusunda eleştirilmemiş olsa da, uyguladığı çevre politikaları açısından yetersiz bulunmaktadır. Bölüm 3'te paylaşılan Tablo 32 ve Tablo 33'te, Türkiye'nin yıllık ve kişi başı CO_2 emisyon yoğunluğu verilmiştir. Genel olarak 2013 yılından itibaren CO_2 emisyonunda artış görülmüş ancak 2018 senesinde CO_2 oranında düşüş gerçekleşmiştir. 2018 Türkiye'de ekonomik kriz olarak nitelendirilebilecek olayların yaşandığı bir yıldır. Bu sene Türkiye'de CO_2 emisyonunda düşüş gerçekleşirken ekonomik sorunlar artış göstermiştir. Külünk (2018)'ün Türkiye'de 1960 ile 2013 yılları arasında Ekonomik büyüme ile karbon salınımı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında “ekonomik büyüme ile karbon salınımı arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır”. Ancak Our World in Data adlı veri portalında bu durumun genellikle düşük ve orta gelirli ülkeler için geçerli olduğunu gösteren veri paylaşılmıştır. Birleşik Krallık gibi yüksek gelirli ülkelerin verilerine bakıldığında ise emisyon azalırken ekonomik büyümenin sağlandığı görülmüştür. Bunun nedeni gelişmiş ülkelerin ekonomi ile enerji tüketimi arasındaki ilişkiyi koparabilmesi ve genellikle fosil yakıtlardan meydana gelen enerjinin kullanılmasıdır (Our World in Data, 2022). Tüm bunların yanı sıra Bölüm 3'te daha önce belirtildiği gibi Türkiye 2023 yılına kadar enerjide dışa bağımlılığını sonlandırmayı amaçlamıştır, ancak hala %74 oranında enerji konusunda dışa bağımlıdır.

Anadolu Ajansı'nın paylaştığı bir habere göre “Türkiye'de kömürün 2018'de yüzde 37 olan toplam elektrik üretimindeki payı, 2021'de yüzde 32'ye düşmüştür” (Kaya, 2022). Ember Climate'in paylaşımına göre ise Türkiye, 2015-2021 yılları arasında elektrik üretiminde rüzgâr ve güneş payını üçe katlamıştır. Böylece 2021'de %13,6'lık pay ile Türkiye, rüzgâr ve güneşte G20 ülkeleri arasında beşinci sırada yer almıştır (Ember Climate, 2022). Ancak “Kuraklık nedeniyle hidroelektrik santrallerinden elektrik üretimindeki azalışın doğal gaz santralleriyle karşılanmasından dolayı birim elektrik üretimi başına oluşan karbon emisyonlarında azalma olmamıştır.” (Kaya, 2022).

Türkiye henüz bir nükleer santrale sahip değildir. Ancak Mersin şehrinde yapım aşamasında olan bir santrali mevcuttur. Nükleer santraller daha ucuz enerji ve dışa bağımlılığı azaltmak için alternatif bir enerji kaynağıdır (Ergün & Atay Polat, 2012). Nükleer santraller enerji üretimi sırasında sera gazı salınımı yapmazlar, bu yüzden çevreci bir enerji üretim türüdür. Ancak girdi olarak kullanılan uranyumun çıkarılması esnasında çok miktarda çevre kirliliği yaratan atık meydana gelmektedir.

Ember Climate (2022)'ye göre Türkiye son zamanlarındaki ilerlemeye rağmen enerji geçişinde hırslı bir ülke değildir. 2053 yılı için karbon nötr hedefine rağmen, henüz kömür tüketiminden vazgeçiş için bir tarih veya kömür termik santral inşa etmeme taahhüdü vermemiştir.

Tablo 38 ile Çin ve Türkiye CO_2 emisyon yoğunluğu açısından karşılaştırılması yapılmıştır.

Tablo 38: Çin ve Türkiye'nin CO_2 Emisyon Hedefleri ve Mevcut Durumları

HEDEFLER	ÇİN		TÜRKİYE	
	2025 YILI HEDEFLERİ	GERÇEKLEŞME DURUMU	2023 YILI HEDEFLERİ	GERÇEKLEŞME DURUMU
CO_2 emisyon yoğunluğu	%22 oranında azalma (2020) %40 oranında azalma (2025)	9.87 milyar ton (2015)'dan 11.47 milyar ton (2021)'a çıkmıştır (International Energy Agency, 2021)	-	355.99 milyon tondan (2012), 446.20 milyon tona (2021) çıkmıştır (Ritchie & Roser, 2022).
Kişi başı CO_2 Emisyon yoğunluğu	-	8.05 ton (Our World in Data, 2022)	-	5.26 ton (Ritchie & Roser, 2022)

Not: Tablo 38 için yararlanılan kaynaklar tablo içerisinde belirtilmiştir.

Çin ve Türkiye 2016 yılında yürürlüğe giren ve 2030 yılında dünyadaki karbon salınımını yarıya, 2050 yılında ise sıfıra indirmeyi amaçlamakta olan Paris İklim Anlaşması'nı imzalamıştır ve taahhütte bulunmuşlardır. Çin 2020 yılı için %22 oranında, 2025 yılı için %40 oranında azaltmayı, 2060 yılından önce de karbon sıfır hedefine ulaşmayı amaçlamaktadır. Türkiye ise anlaşmayı imzaladıktan beş yıl sonra, 2021 yılında onaylayarak 2053 yılına kadar karbon sıfır hedefi belirlemiştir. Çin'in 2015 yılında 9.87 milyar ton olan CO_2 salınımını 2021 yılında 11.47 milyar tona çıkmıştır (International Energy Agency, 2021). Türkiye'nin ise 2012 yılında 355.99 milyon ton olan CO_2 salınımını

2021 yılında 446.20 milyon tona çıkmıştır (Ritchie & Roser, 2022). Sonuç olarak her iki ülkenin de karbon emisyonu artmıştır.

SONUÇ

Bu yüksek lisans tez çalışmasının amacı, Türkiye 2023 hedeflerini gerçekleştirme yolunda Çin'in büyümesini örnek alabilir mi sorularına cevap vermek olarak belirlenmiştir. Bu temel amaç doğrultusunda Çin 2025 ile Türkiye 2023 hedef ve gerçekleştirilen atılımların karşılaştırılması, her iki ülkenin başardıkları ve başaramadıklarının nedenleriyle ortaya konulması ve Türkiye'nin geleceğe yönelik belirleyebileceği hedefler ile daha radikal çözümler oluşturabilmesi için neler yapması gerektiği hususları, değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Ortaya konulan amaçlar doğrultusunda tez çalışması 4 bölüm ve Sonuç kısımlarından oluşmuştur.

Birinci bölümde kavramlardan kısaca bahsedilmiştir. Çin ve Türkiye'nin açık kapı politikası uyguladıktan sonra gerçekleştirdikleri reformlar ve bu ülkelerde dışa açılma sonrası meydana gelen sorunlar ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılı olan 2049 yılında imalat sanayisinde uluslararası düzeyde lider konumda olan Çin yaratılmak istendiği için Devlet Konseyi parti sekreteri Li Keqiang tarafından açıklanan üç aşamalı bir eylem planı oluşturulmuştur. Bu üç aşamalı eylem planı 2025, 2035 ve 2049 yıllarına bölünmüştür. Bu yüksek lisans tezinde Türkiye'nin 2023 yılı hedefleri ile zaman açısından örtüştüğü için "Made in China 2025" hedefleri ele alınıp incelenmiş ve Türkiye'nin verileri ile karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. "Made in China 2025" hedeflerinden Çin'in 13. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2016-2020) bahsedildiği için bu kalkınma planının hedefleri "Made in China 2025" Programı kapsamında incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, Türkiye'nin 2023 hedefleri ve girişimlerine yer verilmiştir. Bu dönem aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılını hedef almaktadır. Temeli 2001 yılına dayanmakta olup 2011 yılında dönemin siyasi partisi tarafından tekrar gündeme alınmıştır. Aynı zamanda 2011 yılında Ekonomi Bakanı, Kalkınma Bakanı ve Türkiye İhracatçılar Meclisi 2023 yılı için ihracat hedef stratejilerini açıkladıkları bir rapor hazırlamıştır. "2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı" bu yüksek lisansta incelenen

ve çalışma alanını kapsayan rapordur. Bunun yanı sıra Türkiye'nin beş yıllık kalkınma planlarında da 2023 hedeflerinden bahsedildiği için, bu yüksek lisans çalışmasında kalkınma planlarında verilen ve revize edilen rakamlar tablo halinde sunulmuştur.

Dördüncü Bölümde, Çin'in 2025 yılı ve Türkiye'nin 2023 yılı için amaçladıkları ortak hedeflerinden bahsedilmiştir. Çin'in özellikle 2015 yılı ile 2020/2021 yılları arasındaki "Made in China 2025" ile birlikte 13. Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndaki (2016-2020) temel hedefleri ve Türkiye'nin 2023 yılı için belirlediği ihracat ve ekonomik büyüme hedefleri ile 10 ve 11. Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda bahsettiği temel hedeflerinin verileri bu bölümde karşılaştırmalı olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Ancak zaman yetersizliği ve değişik verilere ulaşım konusundaki bir takım erişim engelleri yüzünden tez çalışması ulaşılabilen bazı belirli hedeflerin gerçekleştirilme analizi ile sınırlı kalmıştır.

"Made in China 2025" Raporu Çin Halk Cumhuriyeti'nin resmi websitesinde Çince olarak yer almaktadır. Çalışmada yararlanmak amacı ile bu Çince metin İngilizceye çevrilerek kullanılmıştır. Veri kaynağı olarak OECD, Our World in Data, The World Bank ve WIPO gibi uluslararası veri kaynaklarının yanı sıra The State Council The People's Republic of China, TÜİK ve Türkiye Ticaret Bakanlığı'nın raporlarından da yararlanılmıştır.

Türkiye ekonomisi, son 9 yılın en büyük büyümesini gerçekleştirirken enflasyon oranı sürekli artmakta; Türk Lirası, özellikle 2021 yılındaki sert düşüşle, değer kaybına uğramakta ve cari açığı genişletmeye devam etmektedir. Hem mevcut durumun iyileştirilmesi için hem de 2023 seçim öncesi ekonomiyi canlandırmak için hükümet çeşitli politikalar uygulamaktadır. Dünya Bankası raporuna göre Türkiye'nin 2022 yılında %4,7 2023'te ise %2,7 büyümesi beklenmektedir (World Bank ECA Economic Update Fall 2022, 2022). Türkiye'nin özel tüketime dayalı ve dalgalı bir şekilde büyümesi, hane halkı satın alma gücüne pozitif bir etki göstermeyecektir. Bununla birlikte 2023 hedeflerini gerçekleştirebilmesi için mevcut koşulları iyileştirmesi, ekonominin dış etkilere karşı kırılganlığını azaltması gerekmektedir. Ukrayna-Rusya Savaşı Covid-19 ve Amerika'nın faiz artış politikası gibi dış etkenler Türkiye ekonomisi üzerinde şok etkisi yaratmaktadır. 2022 yılı ve sonraki yıllar içerisinde dolar/TL kuru artmaya devam ederse Türkiye, GSYH ve Kişi başı GSYH hedeflerini Türk Lirası cinsinden arttırsa bile dolar kuru üzerinden hedefini gerçekleştirmekte zorlanacaktır. Sonuç olarak 2023 yılına girildiğine göre yıl

sonuna kadar Türkiye'nin büyüme hedeflerini bu sürede gerçekleştirmesi pek de olası gözükmemektedir

Çin'in 2013 yılı ve sonrasında, büyümesinin devam ettiği ancak 2021 yılı hariç, büyüme oranında azalış gerçekleştiği gözlenmektedir. 2021'de 2020 yılına göre %8,1 büyümüştür. Dünya Bankası raporuna göre Çin'in 2022 yılında %2,8 2023 yılında ise %4,5 büyümesi beklenmektedir (World Bank East Asia and The Pasific Economic Update October 2022, 2022). Çin'in fakir bir ülke konumunda iken günümüzde en büyük ekonomiye sahip ülkelerden biri olmasının temelinde yatan sebepler; uluslararası ticaret, devlet teşvikleri ve yabancı yatırımcıların yanı sıra ucuz işgücü ve iktidardaki hükümetin politikalarını gerçekleştirirken disiplinli ve kısmen baskıcı bir yaklaşım izlemesidir. Birçok şirket Çin Komünist Partisi'nin koruması altındadır ve bu parti tarafından yönlendirilmektedir (Levent, 2022, s. 244). Aynı zamanda Bölüm 1'de bahsedilen 1989 yılında meydana gelen Tiananmen Meydanı Protestoları'nın parti tarafından baskıcı ve kanlı bir şekilde sonlandırıldığı da unutulmamalıdır. Çin'de tek partili bir yönetim altında sıkı denetim ve özgür bir yapının olup olmadığı tartışma konusu olmakla birlikte Çin'in bu yapı içerisinde büyüdüğü düşünülmektedir.

Çin ekonomik büyümeyi sağlarken Ar-Ge yatırımlarına önem vermiştir. Doğrudan yabancı yatırımcılar için avantajlı bir pazar olan Çin, bu sayede döviz girişi ve bilgi transferini sağlamıştır. Türkiye için de döviz girişi ve bilgi transferi önemlidir. Öte yandan Türkiye'de sermaye eksikliği mevcuttur. Çin'de olduğu gibi, yüksek teknoloji ürün üretimi için gerekli olan bilgiyi transfer edecek doğrudan yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek için çeşitli ve etkili olabilecek teşvikler ile hukuki düzenlemelerin yapılmasında yarar vardır.

Çin, yerli firmalarının inovasyona yönelmesini sağlamak için çeşitli hedefler koymuş ve firmaları desteklemiştir. Türkiye'de benzer şekilde, yerli firmaların Ar-Ge ve inovasyon çalışmalarını ve de yatırımlarını arttırmak için, bu tür girişimlere yönelik vergi indirimleri, kolay kredi temini ve destekleyici programlar oluşturmalıdır. Ayrıca Ar-Ge alanında projesi olan kişi ve kurumları eğitsel, proje ve finansal olarak destekleyen KOSGEB gibi kuruluşların sayı ve bilinirliği artırılabilir.

Çin'in önem verdiği bir diğer konu ise eğitimidir. Eğitim Çin Halk Cumhuriyeti'nin bugünkü başarısının temel faktörlerinden birisidir. Çin, batılı ülkelerde iyi eğitim görmüş kişilerin kendi üniversitelerinde öğrencilere eğitim vermesini sağlamıştır (Eğilmez, 2021). Türkiye de Çin gibi eğitime önem vererek özellikle katma değer yaratacak sektörlerin eğitilmiş insan gücü ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik eğitim alanlarına yatırım yapmalıdır.

Çin'in tasarruflarının yatırımlarından fazla olması cari fazla vermesine sebep olmaktadır. Bu tasarrufun temelinde sosyal güvenlik sistemi, sağlık hizmetleri gibi eksiklikler ve gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi sebepler yatmaktadır (Şahinöz, 2014). Türkiye'nin ise cari açığı mevcuttur. Çin'in büyük bir ekonomiye sahip olduğu gözle gözüktür bir seviyededir, ancak sosyal açıdan başarısından söz edebilmek için ifade özgürlüğü, hukuk üstünlüğü, demokrasi, yolsuzluk, insani gelişmişlik endeksini göz önünde bulundurmak gerekir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayımlanan İnsani Gelişme Raporu 2021/22 'ye göre insani kalkınma endeksinde Türkiye 48. Sırada iken Çin 79. Sıradadır (the United Nations Development Programme, 2022). Büyük bir ekonomiye sahip olmak gelişmiş bir ülke olmak anlamına gelmemektedir. Bir ülkenin kalkınmasını gerçekleştirdiğinden bahsedebilmek için, o ülkenin yoksulluk, işsizlik ve eşitsizlik durumlarına da bakmak gerekmektedir. Seers'e (1969) göre bir ülkede, bu üç konuyla ilgili durum tüm toplum fertleri için yüksek oranlardan daha düşük oranlara inmişse ülke gelişmiştir. Eğer bunlardan biri, ikisi veya üçü birden kötüleşiyorsa kişi başına düşen gelir iki katına çıksa bile sonuç kalkınma olarak adlandırılmaz.

Çin, diğer ülkeler tarafından başta karbon emisyonu olmak üzere çevre kirliliği konusunda suçlanmaktadır. Çin, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanıp, çevre dostu üretim hedefini gerçekleştirmek için çalışmalar yapmıştır. Paris İklim Anlaşması taraflarından biri olarak 2060 yılına kadar karbon sıfır hedefini gerçekleştirme sözü vermiştir. Ancak verilere bakıldığı zaman 'yeşil çevre' konusunda pek başarılı olamadığı görülmektedir. Hem karbon emisyonunun artışı ile 'dünyayı kirletmeye' devam etmektedir hem de su kullanım yoğunluğundaki azaltma hedefini gerçekleştirememektedir. Çin her ne kadar yenilenebilir enerji kaynaklarını kullansa ve bu kaynakların üretimini teşvik etse de karbon yoğun fosil yakıtlara bağımlılığını da sürdürmektedir ve bu bağımlılık yakın gelecekte de sürecektir. Paris İklim Anlaşması ile belirlediği karbon sıfır hedefini gerçekleştirmek için ise kendi kaynakları dışında uluslararası desteğe de ihtiyaç duyabilir (Climate Action Tracker, 2022) .

Türkiye ise her ne kadar Çin gibi ‘dünyayı kirleten bir ülke’ olarak nitelendirilmese de çevre politikalarının yetersizliği konusunda eleştirilmektedir. Paris İklim Anlaşması’nda Türkiye verdiği taahhüt ile eleştirilmiştir ve çevre dostu olmak konusunda çaba sarf etmeye hevesli bir ülke profili sunmuştur. Dünyada son zamanlarda önemli bir gündem olan ‘yeşil çevre’ konusunda Türkiye, bu konudaki politikalarını iyileştirebilir ve çevre dostu bir ülke olma konusunda motive olabilir.

Türkiye’de 15 Temmuz 2016 yılında meydana gelen darbe girişimi 2023 yılı hedeflerinin gerçekleştirilmesi sürecinde engel taşlarından biri olmuştur. Çünkü darbe girişimi yabancı yatırımcıların Türkiye’ye yatırım yapmaları konusunda çekinceye sahip olmalarına neden olmuş, bu da döviz girişine negatif yönde etki etmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye için önemli bir sektör olan turizmde daralmaya sebep olmuştur (Gülcan, Akgüngör, & Kuştepe, 2020). Ayrıca 2019 yılında Çin’de meydana gelen koronavirüs pandemisi 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına almıştır ve anılan pandeminin etkileri iki sene boyunca sürmüştür. Bu öngörülemeyen global salgın tüm dünyada olduğu gibi her iki ülkenin ekonomi ve dış ticaretini etkilemiştir. Bu faktörler dışında 2022 Ukrayna-Rusya savaşı da ekonomik ve politik krizlere sebep olmuştur. Kısaca çevre ülkelerde meydana gelen savaş problemleri, terörizm ve ekonomik krizler Türkiye’nin hedeflere ulaşma konusunda başarısız olmasında olumsuz etki yaratan temel faktörlerdir.

Türkiye ve Çin’i hedeflerini gerçekleştirme konusunda karşılaştırma yaparken göz önünde bulundurulması gereken bir diğer nokta ise Türkiye’nin demokratik bir ülke olarak Çin gibi sıkı denetimlerin mevcut olduğu bir büyüme modelini benimseyebilme durumudur. Çin gibi totaliter bir rejim yerine demokratik bir yapıyı benimsemesi hedeflerini gerçekleştirme konusunda Çin kadar başarılı olamamasının ancak nedenlerinden yalnızca biri olabilir. Türkiye’nin 2023 hedeflerinin çok gerisinde kalmasının asıl nedeni, uyguladığı ekonomi politikalarının etkisizliği ve politik istikrarın sağlanamamasıdır.

Sonuç olarak, “2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı” ve 10. Kalkınma Planı (2014-2018), 11. Kalkınma Planı (2019-2023) ile revize edilerek GSYH 1.080 trilyon dolar, Kişi başı GSYH 12.484 dolar ve ihracat hedefi 226.6 milyar dolara düşürülmüştür. 2021 yılında GSYH ve Kişi başı GSYH hedefleri gerçekleştirilmemiştir ancak 225,3 milyar dolar ihracat ile 500 milyar dolardan 226.6 milyara düşen ihracat hedefine yaklaşılmıştır.

Türkiye dünyanın en büyük 10 ekonomisi içerisinde olma hedefini 2021 yılında 21. sıraya gerileyerek gerçekleştirememiş ve hedefinden uzaklaşmıştır. Patent başvuru sayısı ve Ar-Ge harcamalarının GSYH'ye oranı hedefleri de gerçekleştirilememiştir.

Çin “Made in China 2025” hedefleri doğrultusunda inovasyon ve dijitalleşmeye yönelik çeşitli atılımlar gerçekleştirmiş ve önde gelen inovasyon ekonomileri arasında yer almıştır. Ayrıca, 2021 yılında yenilikçi, kaliteli ve değerli marka sıralamalarında Çin markalarının diğer uluslararası markalar arasına girmesi, keza dünyanın en iyi üniversiteler sıralamasında ilk beş yüzde Çin'in 27 ve ilk yüzde de 7 tane üniversitesinin yer alması, vurgulanması gereken önemli noktalardır. Ancak Çin, çevre konusundaki hedeflerini gerçekleştirememiştir. Sonuç olarak Çin, inovasyon, kalite ve dijital endüstri alanlarında başarılar gerçekleştirirken çevresel koruma alanında başarılı sonuç elde edememiştir.

Türkiye ihracat alanında ilk belirlediği hedefleri gerçekleştirememiştir. Teknoloji konusunda ise bazı atılımlar gerçekleştirmiştir. Türkiye de Çin gibi Ar-Ge harcamaları, eğitim ve inovasyona yönelik üretim yapan firmaları destekleme ve teşvik etme konusunda plan oluşturup ve uygulamalar gerçekleştirebilir. Bu arada Çin tek parti tarafından yönetilen ve sıkı denetimlere sahip bir ülkedir. Bu rejimin Türkiye'nin yönetim şeklinden farklı olması ayrıca göz önünde bulundurulması ve değerlendirilmesi gereken bir durumdur.

KAYNAKLAR

- Adelman, I. (2000, Haziran 26). *Fifty Years of Economic Development: What Have we Learned?* Aralık 2022 tarihinde The World Bank: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/625131468761704307/pdf/28737.pdf> adresinden alındı
- Ang, C. (2021, Haziran 19). *Ranked: The Most Innovative Companies in 2021*. Aralık 2022 tarihinde <https://www.visualcapitalist.com/ranked-the-most-innovative-companies-in-2021/> adresinden alındı
- Arslan, C. E. (2019). *Türkiye'de 1980 sonrası dönemde uygulanan ekonomi politikalarının makro değişkenler üzerindeki etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ay, A., & Karaçor, Z. (2006). 2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(16), 67-86.
- Baylan, M., & Eskimeren, A. T. (2020, Mayıs). Çin'in Dış Ticaret Performansına Kısa Bir Bakış. *Business And Management Studies An International Journal* , 8(2), 2093-2120.
- Bin, D. (2021, Mart). Discussion on the development direction of hydropower in China. *Clean Energy*, 10-18.
- Brand Finance. (2022). *National Brands 2022*. <https://brandirectory.com/download-report/brand-finance-nation-brands-2022-preview.pdf> adresinden alındı
- CEIC Data. (2022). Şubat 2022 tarihinde <https://www.ceicdata.com/> adresinden alındı
- Central Committee of the Communist Party of China. (2022, Aralık). The 13th Five-year Plan for Economic and Social Development of the People's Republic of China: <https://en.ndrc.gov.cn/policies/202105/P020210527785800103339.pdf> adresinden alındı
- China Development Bank. (2021, Aralık). *Experience Gained in the Development of China's Special Economic Zones*. World Bank: <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/Event/Africa/Investing%20in%20Africa%20Forum/2015/investing-in-africa-forum-chinas-special-economic-zone.pdf> adresinden alındı

- China Internet Information Center. (2022, Aralık). <http://www.china.org.cn/> adresinden alındı
- Cinel, E. A. (2018, Mart). Türkiye Ekonomisinin Kırılgan Yapısı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(23), 57-66.
- Clements, J. (2019). *A Brief History of China: Dynasty, Revolution and Transformation: From the Middle Kingdom to the People's Republic*. Singapur: Tuttle Publishing.
- Climate Action Tracker. (2022, Kasım 3). Aralık 2022 tarihinde <https://climateactiontracker.org> adresinden alındı
- Çapoğlu, G. (1992). *Türkiye İstikrar İçinde Nasıl Kalkınır?* Ankara: Adım Yayıncılık.
- Çavuşgil, T. (2021, Ocak 11). Advancing knowledge on emerging markets: Past and future research in perspective. *International Business Review*.
- Çelik, O., & Çetiner, S. (2019). Türkiye Ekonomisinde Kalkınma Planları ve Kalkınma Planlarındaki Söylem Değişiklikleri. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 2(3), 121-131.
- Çetin, H. (1975, Haziran 1). Plan Kavramı ve İktisadi Kalkınmada Planlamanın Gereği ve Önemi. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 11(1), 165-175.
- Datareportal. (2022). Kasım 2022 tarihinde <https://datareportal.com/> adresinden alındı
- Dibo, M., & Aytaç, D. (2017, Eylül). Çin'de Büyüme ve Kalkınma: Binyıl Kalkınma Hedefleri Kapsamında Bir Değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(3), 165-186.
- Döviz Grafik Aralık 2022 tarihinde <https://dovizgrafik.com/kur/dolar/10-yillik-dolar-grafigi.html> adresinden alındı
- Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wide Fund for Nature). *10 Soruda Türkiye ve Paris İklim Anlaşması*. Aralık 2022 tarihinde WWF Official Website: https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/10_soruda_paris_anlamas_web.pdf?10741/10-Soruda-Paris-Anlamasi adresinden alındı
- Eğilmez, M. (2021, Aralık 14). *Çin ve Türkiye Karşılaştırması*. Aralık 2022 tarihinde <https://www.mahfiegilmez.com/2021/12/cin-ve-turkiye-karslastirmas.html> adresinden alındı
- Ekinci, A. (2013). 2001 Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisindeki Büyümenin Sırrı: Daha Liberal Bir Ekonomi(?). *Liberal Düşünce Dergisi*(72), 109-126.
- Ekonomi Bakanlığı. (2012). *2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı*. Ekim 2021 tarihinde alındı

- Ellerbeck, S. (2022, Ağustos 26). *These regions produce a lot of carbon emissions - here's what they plan to do about it*. Aralık 2022 tarihinde Weforum: <https://www.weforum.org/agenda/2022/08/electricity-capacity-power-renewable-energy/> adresinden alındı
- Elton, C. (2022, Ekim 25). *China is building the world's largest wind farm and it could power 13m homes*. Aralık 2022 tarihinde Euronews.green: <https://www.euronews.com/green/2022/10/25/china-is-building-the-worlds-largest-wind-farm-and-it-could-power-13m-homes> adresinden alındı
- Ember Climate. (2022, Mart). *Türkiye, Electricity Transition*. Aralık 2022 tarihinde <https://ember-climate.org/countries-and-regions/countries/turkiye/> adresinden alındı
- Erdoğan, H. (2020). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ekseninde Türkiye Cumhuriyeti'nin Kalkınma Politikası ve Tarımsal Üretim. *Journal of Universal History Studies*, 252-268.
- Eren, S. S. (2017). *Türkiye'de 1980 Sonrası Yaşanan Liberalleşme Sürecinin Siyasal ve Sosyal Etkileri*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Ergün, S., & Atay Polat, M. (2012, Aralık 1). Nükleer Enerji ve Türkiye'ye Yansımaları. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 34-58.
- Ertuğrul, C., İpek, E., & Çolak, O. (2010). Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(13), 59-72.
- Euronews. (2022, Ekim) <https://tr.euronews.com> adresinden alındı
- Fixed Broadband Subscriptions (per 100 people), 2015 to 2020*. Aralık 2022 tarihinde Our World in Data: <https://ourworldindata.org/grapher/fixed-broadband-subscriptions-per-100-people?tab=chart&time=2015..latest&country=~CHN> adresinden alındı
- G20. (2022). <https://www.g20.org/> adresinden alındı
- Garnaut, R., Song, L., & Fang, C. (2018). *China's 40 Years of Reform and Development: 1978- 2018*. Australia: ANU Press.
- Ge, M., Friedrich, J., & Vigna, L. (2020, Şubat 6). *4 Charts Explain Greenhouse Gas Emissions by Countries and Sectors*. Aralık 2022 tarihinde World Resources Institute: <https://www.wri.org/insights/4-charts-explain-greenhouse-gas-emissions-countries-and-sectors> adresinden alındı
- GeoFrend. (2022). Şubat 2022 tarihinde <https://geofred.stlouisfed.org> adresinden alındı
- Giritli, İ. (1982). Modernleşme ve Çin. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 2(1-3), 87-100.

- Gülcan, Y., Akgüngör, S., & Kuştepelı, Y. (2020). 2023 Hedefleri Kapsamında 15 Temmuz Darbesinin Türkiye Ekonomisine Etkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*(Özel Sayı), 107-131.
- Gündal, B. (2015, Aralık). Çin Ekonomisinin Yapısal Dönüşümü. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 55-72.
- Hofman, B., & Wu, J. (2009). *Explaining China's Development and Reforms*. The World Bank. Washington: Commission on Growth and Development.
- Hongyu, Z. (2020, Kasım 25). *China tops the world in AI patent application: report*. Aralık 2022 tarihinde People's Daily Online: <http://en.people.cn/n3/2020/1125/c90000-9789222.html> adresinden alındı
- IMF. (2022). *International Monetary Fund*. <https://www.imf.org/> adresinden alındı
- Impact of the 2008 Global Financial Crisis. (2013). C. Y. Yu Lin, L. Edvinsson, J. Chen, & T. Beding içinde, *National Intellectual Capital and the Financial Crisis in Brazil, Russia, India, China, Korea, and South Africa*.
- INSEAD ve WIPO. (2015). *The Global Innovation Index 2015 Stronger Innovation Linkages for Global Growth*. INSEAD ve WIPO.
- Institute for Security and Development Policy. (2018, Haziran). *Made in China 2025*. Institute for Security and Development Policy : <https://www.isdp.eu> adresinden alındı
- International Energy Agency. (2022). *China Policy*. Aralık 2022 tarihinde <https://www.iea.org/countries/china> adresinden alındı
- International Energy Agency. (2021, Mart 2). *Global Energy Review: CO2 Emissions in 2020*. Aralık 2022 tarihinde <https://www.iea.org/articles/global-energy-review-co2-emissions-in-2020> adresinden alındı
- International Energy Agency. (2022). *Global EV Outlook 2022*.
- Ipsos. (2021). *Press Release*. Ekim 2022 tarihinde <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2021-10/NBI-2021-ipsos.pdf> adresinden alındı
- Jia, L. (2021, Kasım 04). *China's Sci-Tech Achievements in 13th Five-Year Plan Period*. Şubat 2022 tarihinde Chinese Academy of Sciences: https://english.cas.cn/newsroom/cas_media/202111/t20211104_290989.shtml adresinden alındı

- Kaderli, Y., & Küçükkaya, H. (2012). 2008 Dünya Finansal Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Bazı Ülkelerle Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(12), 85-96.
- Kale, S., & Eken, M. H. (2017). Türk Bankacılığında Krizler ve Çıakrılan Dersler. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(5), 11-23.
- Kamu İktisadi Teşebbüsler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 233 (Haziran 8, 1984).
- Kaya, N. E. (2022, Ocak 20). *Türkiye'nin kömürden elektrik üretimi 3 yıldır geriliyor*. Aralık 2022 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/cevre/turkiyenin-komurden-elektrik-uretimi-3-yildir-geriliyor/2480204> adresinden alındı
- Krueger, A. O. (1999, Temmuz 26). *Economic planning*. Aralık 2022 tarihinde Britannica. adresinden alındı
- Kutlu, Ö., Seviç, İ., & Kahraman, S. (2018). Türkiye’de Kalkınma Planları Çerçevesinde Avrupa Birliği Katılım Sürecinin Değerlendirilmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 34(20), 29-40.
- Kutlu, H. A., & Demirci, S. N. (2011, Ekim). Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkarıcı Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış Ve Mevcut Durum. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(52), 121-136.
- Kutlutürk, D. S. (2022). *Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapısı ve Bölgesel Kalkınmaya Etkileri*. Doktora Tezi, T.C. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Külünk, İ. (2018, Mart). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Karbon Salınımı İlişkisi: Engle-Granger Eşbütünleşme Analizi (1960 - 2013). *Yönetim ve Ekonomi Araştırma Dergisi*, 16(1), 193-205.
- Külünk, İ. (2021, Nisan). Çin Ekonomik Büyümesine Tarihsel ve Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(78), s. 796-807.
- Levent, A. (2022). İnsan & Toplum Değerlendirme. D. Acemoğlu, & J. A. Robinson içinde, *Ulusların Düşüşü: Güç, Refah ve Yoksulluğun Kökenleri*, (s. 496).
- Li, M. (2017). *Çin ve 21. Yüzyıl Krizi*. (T. B. Işık, Dü.) İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Li, X., & Brodsgaard, K. E. (2013). SOE Reform in China: Past, Present and Future. *The Copenhagen Journal of Asian Studies*, 31(2), 54-78.
- Lin, K. J., Lu, X., Zhang, J., & Zheng, Y. (2020, March). State-owned enterprises in China: A review of 40 years of research and practice. *China Journal of Accounting Research*, 13(1), 31-55.

- Ma, Y. (2022, Şubat 1). *E-commerce in China - statistics & facts*. Şubat 2022 tarihinde Statista. adresinden alındı
- Maguire, G. (2022, Kasım 23). *Column: China on track to hit new clean & dirty power records in 2022*. Aralık 2022 tarihinde Reuters: <https://www.reuters.com/business/energy/china-track-hit-new-clean-dirty-power-records-2022-maguire-2022-11-23/> adresinden alındı
- Masca, M. (2000). *Uluslararası Ticarette Liberalleşme ve Türkiye*. Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Mazlum, N. (2020, Aralık). 1980-2018 Dönemi Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticaretinin Gelişim Seyri. *Gümrük Ticaret Dergisi*, 22(7), 54-71.
- Memiş, Ş. (2020). 20. Yüzyıl Türkiye Ekonomisi Üzerine Kısa Bir Analiz (1923-2000). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(66), 263-284.
- Muhasebe dersleri. (2022). *Planlama*. Aralık 2022 tarihinde <https://www.muhasabedersleri.com/yonetim/planlama.html> adresinden alındı
- NPR. (2022, Haziran 15). *China's economic growth slows following COVID lockdowns Facebook Twitter Flipboard Email*. Aralık 2022 tarihinde <https://www.npr.org/2022/07/15/1111652023/chinas-economic-growth-slows-following-covid-lockdowns> adresinden alındı
- Oakley, P., & Garforth, C. (1985). *Guide to extension training*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- OECD. (2022, Ekim). *OECD National accounts*. <https://www.oecd.org/sdd/na/> adresinden alındı
- Oktay, F. (2020). Çin, Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri. F. Oktay içinde, *Çin, Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri* (s. 21). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Oktayer, A. (2009). Türkiye’de Finansal Serbestleşme ve Derinleşme Süreci Üzerine Nitel Bir İnceleme. *Akademik İncelemeler*, 4(1), 73-100.
- Our World in Data. (2022). *CO2 emissions*. Şubat 2022 tarihinde <https://ourworldindata.org/co2-emissions> adresinden alındı
- Öz, S. (2006). *Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç: Çin*. Sabancı Üniversitesi ve TÜSİAD Rekabet Forumu.
- Özdemir, Y., & Aytekin, G. K. (2016). Avrupa Birliği (AB) Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 45-59.

- Öztürk, S., & Özyakışır, D. (2005) Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi. *Mevzuat Dergisi* (94),
- Pamuk, Ş. (2021). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- People's Bank of China. (2022, Aralık 12). *China New Yuan Loans*. Aralık 2022 tarihinde Trading Economics: <https://tradingeconomics.com/china/banks-balance-sheet> adresinden alındı
- Pike, L. (2022, Haziran 18). *China has an unemployment problem. Why nearly 20 percent of young job-seekers can't land a job*. Aralık 2022 tarihinde News Grid: <https://www.grid.news/story/global/2022/07/18/china-has-an-unemployment-problem-why-nearly-20-percent-of-young-job-seekers-cant-land-a-job/> adresinden alındı
- Ritchie, H., & Roser, M. (2022). *Turkey: CO2 Country Profile*. Kasım 2022 tarihinde <https://ourworldindata.org/co2/country/turkey> adresinden alındı
- Saray, M. O., & Gökdemir, L. (2007). Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005). *Journal of Yaşar University*, 2(7), 661-686.
- Savunmasanayist. (2022, Kasım 27). *Erdoğan Açıkladı... KIZILELMA'nın Üretim Tarihine Revize*. SavunmaSanayiST: <https://www.savunmasanayist.com/erdogan-acikladi-kizilelmanin-uretim-tarihine-revize/> adresinden alındı
- Scientific American. (2020, Nisan 24). *Why CO2 Isn't Falling More during a Global Lockdown*. Aralık 2022 tarihinde <https://www.scientificamerican.com/article/why-co2-isnt-falling-more-during-a-global-lockdown/> adresinden alındı
- Seers, D. (1969, Ocak 1). *The Meaning of Development*. Institute of Development Studies.
- Sezen, S. (2011, Ocak 1). Çin Halk Cumhuriyeti'nde Toprak Yönetimi. 66(1), 95-116.
- Sezgin, Ş. (2009). Türkiye'de 1990-2006 Yılları Arasında Dış Ticaret- Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(22), 175-190.
- Statista. (2022, Ocak). *Number of electric vehicles sold in Turkey from 2020 to 2021, by brand*. Aralık 2022 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/1321221/turkey-electric-vehicles-sold-by-brand/> adresinden alındı
- Strategic Plan of "Made in China 2025" and Its Implementation. (2018). H. Ma, X. Wu, L. Yan, H. Huang, H. Wu, J. Xiong, & J. Zhang içinde, *Analyzing the Impacts of Industry 4.0 in Modern Business Environments* (s. 1-23). IGI Global.

- Şaşmaz, Ü. M., & Yayla, E. Y. (2018). Ekonomik Kalkınmanın Belirleyicilerinin Değerlendirilmesi: Ekonomik Faktörler. *International Journal of Public Finance*, 3(2), 249-268.
- Şahinöz, A. (2014). *Küresel Krizden Türkiye'nin Krizine "Sosyal Demokrat Değerlendirmeler"*. Ankara: Sosyal Demokrasi Derneği.
- TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Merkez Bankası Sunuşu*. (2001, Kasım). Ocak 2022 tarihinde TCMB: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/5482a338-afd9-4345-9d76-8036687a0364/B2001-01.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-5482a338-afd9-4345-9d76-8036687a0364-m3fBePu> adresinden alındı
- TCMB. (1981). *Yıllık Rapor 1980*. Ocak 2022 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası: https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/ae5e6bbf-e867-4a58-80f6-7391622214fa/1980_Yillik_Rapor.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-ae5e6bbf-e867-4a58-80f6-7391622214fa-mh5xGbt adresinden alındı
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2021). *2021 Faaliyet Raporu*. https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/SGB/tr/Faaliyet_Raporlari/2021/ETKB2021FR.pdf adresinden alındı
- Technology Trends 2019 Artificial Intelligence*. (2019). Şubat 2022 tarihinde WIPO: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_1055.pdf adresinden alındı
- The Guardian. (2021, Ağustos 3). *Anger in Turkey grows over government's handling of wildfires*. Aralık 2022 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2021/aug/03/anger-in-turkey-grows-over-governments-handling-of-wildfires> adresinden alındı
- The IMD World Competitiveness Ranking*. (2022). Ekim 2022 tarihinde IMD World Competitiveness Online: <https://worldcompetitiveness.imd.org/> adresinden alındı
- The State Council The People's Republic of China. (2015, Mayıs 8). *Made in China 2025/中国制造2025*. Ağustos 2021 tarihinde The State Council The People's Republic of China: http://www.gov.cn/zhengce/content/2015-05/19/content_9784.htm adresinden alındı
- The State Council The People's Republic of China. (2021, Eylül 26). *China's digital economy reaches 39.2t yuan in 2020*. Şubat 2022 tarihinde http://english.www.gov.cn/archive/statistics/202109/26/content_WS61506f1cc6d0df57f98e0e46.html adresinden alındı

- The State Council The People's Republic of China. (2022, Şubat 11). *China to improve utilization of industrial solid waste*. Aralık 2022 tarihinde http://english.www.gov.cn/statecouncil/ministries/202202/11/content_WS620595c1c6d09c94e48a4ecf.html adresinden alındı
- The United Nations Development Programme. (2022). The 2021/2022 Human Development Report.
- The World Bank. (2021, Ağustos 10). The World Bank Resmi Web Sitesi: <https://www.worldbank.org/> adresinden alındı
- The World Bank: <https://www.worldbank.org/en/country/china/overview> adresinden alındı
- The World Bank. (2022, Ekim). The World Bank: [tps://data.worldbank.org](https://data.worldbank.org) adresinden alındı
- Ticaret Bakanlığı. (2022, Ekim). Ticaret Bakanlığı: <https://ticaret.gov.tr/data/> adresinden alındı
- Ticaret Bakanlığı. (2022, Ocak 5). *2021 Yılı Aralık Ayı Dış Ticaret, Ticaret, Esnaf ve Kooperatif Verileri*. Ekim 2022 tarihinde Ticaret Bakanlığı: <https://ticaret.gov.tr/haberler/2021-yili-aralik-ayi-dis-ticaret-ticaret-esnaf-ve-kooperatif-verileri> adresinden alındı
- TİM. (2022, Ekim). Tim: <https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari> adresinden alındı
- Times Higher Education. (2022). *World University Rankings 2023*. Aralık 2022 tarihinde <https://www.timeshighereducation.com> adresinden alındı
- Tisdell, C. (2009). Economic Reform and Openness in China: China's Development Policies in the Last 30 Years. *Economic Analysis & Policy*, 39(2), 271-294.
- Todaro, M., & Smith, S. (2011). *Economic Development*. içinde Prentice Hall.
- Top 25 Automakers by Market Cap . (2022, Ekim 11). Aralık 2022 tarihinde <https://docs.google.com/spreadsheets/u/1/d/1HfIVng6sYIb6Gs4pOKiDGtqU5YJ2-hgdM4pRNaT62gs/htmlview> adresinden alındı
- Törüner, Y. (2014, Nisan 7). *5 Nisan 1994 kararları...* Ocak 2022 tarihinde Milliyet Gazetesi : <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/yaman-toruner/5-nisan-1994-kararlari-1863180> adresinden alındı
- Trademap. (2022). Kasım 2022 tarihinde <https://www.trademap.org/Index.aspx> adresinden alındı
- Turhan, Y. (2020). KALKINMA KAVRAMININ TARİHSEL SÜRECİ VE ETİMOLOJİK ANALİZİ. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*(29), 149-164.

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2022). *İşgücü Piyasasındaki Gelişmelerin Makro Analizi*. Ekonomik Modelleme ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2022, Aralık). *Kalkınma Planları*. <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Türkiye'nin Uluslararası Enerji Stratejisi*. Aralık 2022 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa adresinden alındı
- Türkiye İhracatçılar Meclisi. (2022). *ilk 1000 İhracatçı Araştırması 2021*. Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş. Türkiye İhracatçılar Birliği. adresinden alındı
- Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*. Ocak 2022 tarihinde TCMB: <https://www.tcmb.gov.tr/> adresinden alındı
- TÜİK. (2021, Eylül 1). *Yıllık Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2020*. Kasım 2022 tarihinde Data Tük: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2020-37184> adresinden alındı
- TÜİK. (2022). Mart 2022 tarihinde [http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=.](http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=) adresinden alındı
- TÜİK. (2022, Ağustos 26). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2022*. Aralık 2022 tarihinde [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587) adresinden alındı
- TÜSİAD Beijing Office. (2016). *Cahina Manufacturing 2025*. TAYSAD.
- UN Global Compact Turkey. (2021, Mart). *Faaliyet Raporu 2020*. Global Compact Network Türkiye: <https://www.globalcompactturkiye.org/wp-content/uploads/2021/03/Global-Compact-Faaliyet-Raporu-2020.pdf> adresinden alındı
- UNDP. (2022, Ekim 6). *Defining and measuring human development*. United Nations Development Programme Human Development Reports: https://web.archive.org/web/20120522174023/http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1990_en_chap1.pdf adresinden alındı
- United Nations Climate Change. (2022). *The Paris Agreement, What is the Paris Agreement?* Aralık 2022 tarihinde UNFCCC: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> adresinden alındı
- United Nations General Assembly. (1997). 51/240 Agenda for Development., *A/RES/51/240*.

- United Nations Global Compact. (2022, Aralık). <https://www.unglobalcompact.org> adresinden alındı
- Veri Kaynağı. (2022, Ekim). *İhracat Yapan Firma Sayısı* . <https://www.verikaynagi.com> adresinden alındı
- Wallach, O. (2021, Ekim 8). *Visualizing the Fastest Trains in the World*. Aralık 2022 tarihinde Visual Capitalist: <https://www.visualcapitalist.com/visualizing-the-fastest-trains-in-the-world/> adresinden alındı
- Whalley, J., Agarwal, M., Cai, Y., Dong, Y., Tian, H., & Wang, L. (2009). *China and the Financial Crisis*. The Centre for International Governance Innovation.
- WIPO. (2021). *Global Inovation Index 2020 China*. 12 Şubat tarihinde WIPO: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020/cn.pdf adresinden alındı
- WIPO. (2022). *Global Inovation Index 2022 Türkiye*. Global Inovation Index 2022: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000_2022/tr.pdf adresinden alındı
- WIPO. (2022). *Statistical Country Profiles* . Aralık 2022 tarihinde https://www.wipo.int/ipstats/en/statistics/country_profile/ adresinden alındı
- WIPO. (2022). *The Global Innovation Index Effective Innovation Policies for Development*. WIPO.
- World Bank East Asia and The Pasific Economic Update October 2022. (2022). *Reforms for Recovery*. Washington: World Bank Group.
- World Bank ECA Economic Update Fall 2022. (2022). *Social Protection for Recovery*. Washington: Social Protection for Recovery.
- World Economic Forum. (2022). Şubat 2022 tarihinde <https://www.weforum.org> adresinden alındı
- Xinhua. (2022, Ocak 31). *China's renewable energy capacity up in 2021*. Aralık 2022 tarihinde The State Council The PEople's Republic of China: http://english.www.gov.cn/statecouncil/ministries/202201/31/content_WS61f7cd4fc6d09c94e48a4953.html adresinden alındı
- Yüceol, H. M. (2014). Türkiye Ekonomisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme 2014 Yılı ve Sonrası. *Toprak İşveren Sendikası Dergisi*, 103, 8-11.
- Yüksekbilgili, Z., & Çevik, G. Z. (2018). Endüstri 4.0 Bağlamında Türkiye'nin Yerine İlişkin Güncel ve Gelecek Eksenli Bir Analiz. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 422-436.

- Yılmaz, İ. (2005). Çin Ekonomisi'nde Büyümenin Dinamikleri. B. Neyaptı içinde, *Ekonomik Büyümenin Dinamikleri ve İstihdam: Kaynaklar ve Etkiler*. Tek.
- Yurdakul, D. (2019). *ABD Hegemonyası Karşısında Çin'in Yükselişi ve 'Barışçıl Dış Politika' Söylemi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

